

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav politologie

Bakalářská práce

Adam Dvořák

Politická kultura a volební chování studentů

Political Culture and Voting Behaviour of Students

Praha 2018

vedoucí práce: Mgr. Martin Štefek, Ph.D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 12. července 2018

Adam Dvořák

Poděkování:

Chtěl bych na tomto místě poděkovat vedoucímu práce Mgr. Martinu Štefkovi, Ph.D. za vedení, podnětné připomínky a příjemnou spolupráci při tvorbě práce. Dále bych chtěl poděkovat svým přátelům, rodině a Dianu Hrozkovi za podporu.

Abstrakt

V této bakalářské práci je předmětem empirického výzkumu analyzovat vztah politické kultury a volebního chování studentů českých vysokých škol. Pojem politická kultura znamená politické postoje a orientace jednotlivců k politice a politickému systému. Politická kultura se projevuje při participaci nebo v politické kompetenci občanů. Cílem výzkumu je zjistit vlivy sociodemografických charakteristik na politické postoje českých studentů vysokých škol. Dále byl zjišťován vztah politických postojů a volebního chování respondentů. Empirická část je založena na vyhodnocení kvantitativního dotazníkového šetření, které probíhalo sběrem dat pomocí sociálních sítí. Metoda vyhodnocení dotazníků spočívá v deskripci četností konkrétních politických postojů a určování vztahů s ostatními hodnotami.

Klíčová slova:

Politická kultura, volební chování, studenti

Abstract:

In this bachelor thesis, the subject of empirical research is to analyze the relationship of political culture and electoral behavior of students of Czech students. The term political culture means political attitudes and the orientation of individuals towards politics and the political system. Political culture manifests itself in participation or in the political competence of citizens. The aim of the research is to determine the effects of sociodemographic characteristics on the political attitudes of Czech university students. Furthermore, the aim of this project is to find out the character of relationship of political attitudes and the electoral behavior of respondents. The empirical part is based on the evaluation of the quantitative questionnaire survey, which is carried out by collecting data through social networks. The method of evaluating the questionnaires is to describe the frequencies of specific political attitudes and to determine relationships with other values.

Keywords:

Political Culture, voting behaviour, students

Seznam zkratk

ANO 2011 – hnutí ANO 2011

ČSSD – Česká strana sociálně demokratická

KDU-ČSL – Křesťanská a demokratická unie-Československá strana lidová

KSČM – Komunistická strana Čech a Moravy

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

ODS – Občanská demokratická strana

Piráti – Česká pirátská strana

SPD – Svoboda a přímá demokracie

STAN – Starostové a nezávislí

Svobodní – Strana svobodných občanů

Zelení – Strana zelených

Obsah

Úvod	8
I. TEORETICKÁ ČÁST	10
1. Definice a výzkum politické kultury.....	10
2. <i>The Civic Culture</i> – politické orientace.....	16
2.1 Participace.....	16
2.2 Pocit politické kompetence.....	19
2.3 Vztah participace a pocitu kompetence.....	21
3. Politická kultura v České republice.....	24
II. PRAKTICKÁ ČÁST	31
4. Metodika a charakteristika výzkumného vzorku.....	31
5. Empirický výzkum.....	34
5.1 Cíle empirické části práce.....	34
5.2 Participace studentů vysokých škol.....	35
5.3 Subjektivní kompetence studentů vysokých škol.....	69
5.4 Vztah participace a pocitu kompetence.....	76
5.5 Shrnutí.....	79
6. Závěr	85
7. Použitá literatura.....	87
8. Příloha	89

Úvod

V této bakalářské práci se budeme zabývat výzkumem politické kultury a volebního chování studentů vysokých škol a konkrétně se zaměříme ve vlastním empirickém výzkumu na postoje vysokoškolských studentů k politice. Termínem „politická kultura“ rozumíme, jaké mají jednotlivci politické orientace vůči politickému systému. Politické orientace jsou jinak řečeno politickými postoji vůči různým objektům politiky. Mezi tyto orientace patří například způsob, jakým se jednotlivci chápou v politickém systému, jestli jsou aktivní občané, či jen subjekty politiky. Z toho pak vyplývá, jestli tito jednotlivci participují, v jaké míře a jakými formami, zda lidé například podepisují petice nebo jestli například chodí pravidelně k volbám. Politické orientace jednotlivců tedy mají vliv na politické a volební chování. Jak si ukážeme později, participace občanů a její formy jsou také doprovázeny pocitem politické kompetence. Pocit kompetence občanů totiž znamená, zda si jednotlivci myslí, že mohou ovlivnit politiku svou aktivitou (participací), a jestli je tudíž politický systém vůči požadavkům občanů responzivní.

Teoretickým rámcem pro výzkum politické kultury bude v této práci klasický koncept Gabriela Almonda a Sidneyho Verby vycházející z knihy *The Civic Culture*, který poskytuje teoretická východiska pro definici pojmu politická kultura. Konceptualizace dle Almonda a Verby bude v první kapitole teoretické části zasazena do kontextu vývoje výzkumu v behavioralistickém proudu, k němuž tento koncept přináleží. Bude představena definice politické kultury a způsob, jakým se politická kultura zkoumá. Jelikož se pojem politické kultury vztahuje i k pojmu „politický systém“, bude taktéž definován význam, který tomuto pojmu vštěpuje systémová teorie. Konceptu politické kultury podle Almonda a Verby se budeme věnovat také v samostatné kapitole, kde rozebereme konkrétní politické orientace.

Vlivem omezeného prostoru bakalářské práce se zde však nebudeme zabývat všemi aspekty politické kultury. Proto jsme nuceni k naší analýze politického chování studentů využít jen některé výše zmíněné, avšak velmi relevantní orientace. Za jeden z nejvýznamnějších indikátorů stavu politické kultury tedy považujeme míru občanské kompetence. Vedle toho se budeme také zabývat členstvím v organizacích a participací občanů, právě v souvislosti se subjektivní politickou kompetencí a dalšími prvky politické kultury, které budou rozebrány detailněji v druhé kapitole teoretické části práce.

Jak bylo řečeno, koncept politické kultury implikuje určité vzorce politického a volebního chování. Tudíž cílem této práce je propojit dva fenomény – politickou kulturu a volební chování u populace studentů vysokých škol. Z konceptualizace podle Almonda a Verby

pak vychází i výzkumná otázka pro tuto práci: *Jaký je vztah mezi politickou kulturou a volebním chováním studentů vysokých škol?* Naším cílem je v této práci zjistit, jaké konkrétní vlivy má politická kultura vysokoškolských studentů na jejich volební chování, jinými slovy, měřit vztah sociodemografických charakteristik, politických orientací (konceptualizovaných podle Almonda a Verby) a volebního chování vysokoškolských studentů. Výzkumným záměrem této práce je ukázat na vzájemné ovlivňování participace a pocitu kompetence studentů vysokých škol. Tyto dvě komponenty budeme zkoumat ve vztahu k volbě stran.

Ve třetí kapitole teoretické části si představíme dosavadní výstupy výzkumu politických postojů obyvatel České republiky. Zjišťujeme, že výzkum politické kultury, založený přímo na konceptuálním vymezení podle Almonda a Verby, je v České republice jen zřídka aplikovaný. Více dochází k výzkumům politických postojů podle vlastních konceptualizací jednotlivých autorů. Představíme si, jak časté byly u různých skupin jednotlivé politické postoje a jak se proměňovaly v čase. Na výsledcích výzkumů pozorujeme, že u obyvatel České republiky jsou patrné participační orientace, což je příznivé pro stabilitu demokracie. Co se týče podpory demokracie po roce 1989, můžeme pozorovat mírný pokles, který začal v devadesátých letech a který pokračoval až do roku 2012, kdy jsme zaznamenali nejnižší důvěru v politický systém ČR. Od té doby zase důvěra v demokracii mírně roste. Co se týče politické kompetence, jen třetina českých občanů má subjektivní pocit schopnosti ovlivnit politické dění. S dalšími výstupy se seznámíme ve třetí kapitole.

V empirické části bude předmětem práce analýza kvantitativního dotazníkového šetření. Pro analýzu bude využit výzkumný vzorek minimálně dvou set respondentů, jejichž hlavní charakteristikou je studium na vysoké škole. Pro analýzu dat budou využity základní statistické metody. Pro porovnání reprezentativnosti vzorku se zkoumanou populací vysokoškolských studentů budou využita data MŠMT (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy).

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. Definice a výzkum politické kultury

Než se začneme zabývat konceptem politické kultury, je potřeba termín „politická kultura“ určitým způsobem specifikovat. Tento pojem poprvé použil americký autor Gabriel Almond ve článku *Comparative Political Systems* z roku 1956, kde definoval čtyři kulturní typy (anglo-americký, kontinentální, totalitní a preindustriální). (Almond, 1956: 391-409) Toto rozlišení bylo velmi poplatné době 50. let a nebylo příliš využitelné pro solidní komparativní analýzu politických kultur v různých zemích, a tudíž ani vysvětlení rozdílů, které jsou v každém politickém systému politickou kulturou způsobeny. Nicméně tento článek byl velmi důležitý pro další vývoj studia politické kultury, protože nastínil směr, kudy se výzkum tohoto fenoménu bude ubírat. Konečným pramenem definování pojmu a konceptualizace výzkumu politické kultury se stala rozsáhlá komparativní studie volebního chování a politických postojů občanů v pěti zemích z roku 1963 *The Civic Culture* z dílny Almonda a Sidneyho Verby. Tato studie poskytuje konceptuální vymezení politické kultury a také tento pojem definuje: „*Politická kultura představuje politické orientace – postoje vůči politickému systému a jeho různým částem a představuje postoje vůči roli aktéra v systému... Je to soubor orientací k politickým objektům a procesům.*“ (Almond a Verba, 1989: 12) Politickou kulturu tedy chápeme jako postoje vůči politice a politickému systému. Ve středu všech konceptualizací politické kultury se nachází koncepce Almonda a Verby, která je pro ostatní konceptualizace vztahným bodem, ostatní koncepty se víceméně vzdalují, nebo přibližují definici podle Almonda a Verby. (Skovajsa, 2006: 18)

Hlavní proud výzkumu politické kultury, který reprezentují Almond s Verbou, náleží k behaviorálnímu hnutí. Mezi hlavní znaky behaviorismu patří přesvědčení, že můžeme pozorovat podobnosti v politickém chování, které se dají vyjádřit pomocí vzorců nebo teorií, díky nimž jsme schopni vysvětlovat či predikovat sociální jevy. Zasluhou behaviorismu je, že užitím kvantitativních metod se stal výzkum politické kultury systematictější. (Bureš a kol., 2012: 430) Tradice behaviorismu se vlastně vztahuje k psychologickým jevům v politice, které se dají empiricky zjistit a měřit. Tradice se zaměřovala na volební a politické chování. První účel, než behaviorismus získal nový punc s Almondovým a Verbovým konceptem, byl studovat ideologické orientace voličů, rozdíly mezi městem a venkovem, ale mapovat také, jaké implikace mají sociální postavení, věk či například náboženství. (Říchová, 2014: 29-38) Pokud tedy koncept politické kultury má o něčem vypovídat, tak o orientacích jednotlivců a jiných

prvcích politické kultury. Nepřímo ale tato koncepce implikuje politické chování občanů. Aby ale mohli behavioralisté vůbec zkoumat politickou realitu, museli mít společný systémový přístup. Takový společný přístup reprezentuje model politického systému, který vytvořil David Easton. Politický systém jako subsystém společnosti Easton rozdělil na členské (membership) a analytické (analytic) systémy. V členských systémech jsou zahrnuty vztahy a vazby mezi členy konkrétní společnosti, jako například příslušnost k politické straně nebo jiné organizaci. Naopak do analytického systému jsou řazeny pouze specifikované vztahy a vazby, do nichž jednotlivci vstupují v určitém konkrétním okamžiku, například v době voleb. Základním prvkem politického systému již není pouze instituce, ale stává se jím člověk a jeho chování v kontextu vztahu k jiným lidem. (Říchová, 2014: 50-51) David Easton systémovou teorií nahradil zastaralé institucionálně-legální pojmy jako stát, vláda či národ. Tyto jednotky byly nově vnímány jako politický systém, kde nabývala novou úlohu složka jednání. To znamená, že předmětem výzkumu je empiricky zjiitelné chování. V politickém systému tudíž shledáváme strukturu rolí. (Bureš a kol., 2012: 430-431)

Společnost tedy obsahuje mnoho sociálních systémů, které nejsou organizované. Pozorujeme v ní vztahy náboženské, ekonomické, příbuzenské, vzdělanostní, politické, kulturní apod. Tyto systémy jsou analytické. I politický systém je analytický. Důležitý je poznatek, že k zapojení do politického systému není třeba organizované formy účasti jednotlivce v něm, naopak velmi často se jedná o zapojení neinstitutonální (podpora kandidátů, kritika činnosti úředníků, všechny formy politické účasti, které nevyžadují formální uspořádání). Jinými slovy i politické vztahy mohou ovlivnit vztahy nepolitické. Empiricky lze proto vyjmout určitý druh chování a dočasně jej začlenit do politického systému. (Říchová: 2014: 49-52)

Politický systém má tři hlavní součásti. Jsou to vstupová složka (inputs), poté procesní složka, kde jsou požadavky (demands) a podpora (support) přeměňovány na výstupy a poslední složkou jsou výstupy (outputs), které jsou tvořeny z rozhodnutí a akce. Tyto tři nejzákladnější části jsou kostrou politického systému. (Easton, 1965: 110-112) Vstupy do politického systému jsou, jak jsme řekli výše, požadavky a podpora systému, která je vyjadřována členy společnosti. Tyto kategorie jsou vzájemně provázané a doplňují se. Vstupová složka je velmi důležitá, protože pokud nebudou naplňovány požadavky obyvatelstva, bude po čase klesat i podpora stávajícího režimu. Pokles podpory je charakteristickou formou tlaku na systém. Posledním mechanismem, kde lze vytvářet tlak na politický systém, je výstupová složka. Jejich prostřednictvím jsou stimulovány vstupy. Jinými slovy, jde o pocit uspokojení člena systému,

jehož požadavky byly uspokojeny. V každém politickém systému musí být tento pocit uspokojení naplněn, stejně tak musí systém akceptovat alespoň minimální požadavky svých členů, aby podpora byla zaručena, a tudíž, aby byl politický systém (režim) stabilní. Mezi výstupy a vstupy existuje ještě tzv. „zpětná vazba“ (feedback), která dává logiku politickému systému. Pomocí zpětné vazby se vstupy a výstupy „potkávají“. Pak jedině mohou výstupy systému být regulovány. (Easton, 1965: 112-117)

Poté, co jsme si definovali politickou kulturu podle konceptu Almonda a Verby, povězme si tako něco o teoretickém uchopení přístupu, jímž se politická kultura zkoumá. Přístup, jímž kulturu zkoumáme, považujeme za makroobjektivistický. Sociologický makropřístup se zabývá vztahy mezi kulturou a strukturou na nadindividuální úrovni a rozkládá kulturu na subjektivní orientace nebo postoje. Pro makropřístup jsou jednotkami nosícími tyto postoje společnost, národy nebo jiná sociální jednotka, což je využito v *The Civic Culture*. Tento přístup je soustředěn na vzájemné vazby mezi kulturou a politickou a sociální strukturou. Základní kulturní jednotkou jsou v jeho analýze frekvence objektivizovaných postojů na úrovni kolektivity. Postoje, orientace, hodnoty a hodnotové orientace, názory a přesvědčení objektivistický makropřístup nesleduje jednotlivě, ale v údajích o jejich distribuci na úrovni skupin. (Skovajsa, 2006: 34-37) Tento přístup bude tedy využit pro naše účely zkoumání politické kultury studentů v České republice.

Politické objekty

Výzkum politické kultury se provádí měřením frekvencí politických psychologických orientací jednotlivců vůči sociálním objektům. Kognitivní, afektivní a hodnotící orientace jsou základní skladební jednotkou politické kultury. *Kognitivní* orientace znamenají znalost a důvěru v politický systém, v jeho role a vykonavatele těchto rolí, ve vstupy a výstupy. *Afektivní* orientace představují pocity jednotlivců vůči systému, k jeho rolím, jeho představitelům a výkonu. *Hodnotící* orientace znamenají, jak jednotlivci politický systém hodnotí, například zda je režim legitimní. Jednotlivé orientace nejsou ve společnosti distribuovány náhodně, ale jsou uspořádány do vzorců na úrovni jednotlivců a posléze skupin. Celková politická kultura je pak agregátem těchto dílčích vzorců. Tabulka č. 1 ukazuje, jaké typy orientací mohou mít jednotlivci k typům objektů. (Almond a Verba, 1989: 14)

	Politický systém jako objekt obecně	Vstupové objekty	Výstupové objekty	„Já“ jako objekt
Kognitivní				
Afektivní				
Hodnotící				

Tabulka č. 1 Typy orientací k objektům politického systému

Zdroj: Almond a Verba, 1989: 15

Typologie politických kultur

Na základě výskytu orientací k politickým objektům vznikla typologie politických kultur. Typologie se zakládá na rozlišení různých tříd objektů politických orientací a zejména na rozlišení úrovně *vstupů* a *výstupů*. Zásadním kritériem této klasifikace ideálních typů je existence nebo neexistence politických orientací k různým typům politických objektů (tabulka č. 2).

Kultura:	Systém (obecně)	Vstupy	Výstupy	Já jako aktivní participant
Parochiální	0	0	0	0
Subjektu	1	0	1	0
Participační	1	1	1	1

Tabulka č. 2 Typy politické kultury

Zdroj: Almond, Verba 1989: 16

0 znamená neexistenci, 1 znamená existenci daného typu politické orientace.

V tabulce č. 2 jsou vyjmenovány tři typy politické kultury. Tyto čisté formy se ale ve skutečnosti velmi často nevyskytují (kromě parochiální kultury) a spíše se vyskytují jejich smíšené podoby. (Almond a Verba, 1989: 21). Prvním ideálním typem je *parochiální politická kultura*. Tato kultura se vyznačuje absencí orientací k politickým subjektům. Parochiální kulturu bychom našli v afrických kmenových společnostech, které jsou oddělené od politického systému a žijí si vlastním životem. Parochiál má pouze orientace k bezprostředně se ho týkajícím strukturám jeho malého soukromého světa. Dalším typem je *politická kultura subjektu*. Subjekt je pasivní, je orientovaný na výstupovou složku a chybí mu orientace k vstupové složce politického systému. Subjekt celkem sleduje politické dění, ale sleduje jen jeho výstupy, například, jak zákony ovlivňují jeho život. Už ale nesleduje, jakým způsobem se tyto zákony vytvářejí. Nevyvinuté zůstávají také orientace k vlastnímu „já“ jakožto subjektu politického jednání. Třetím ideálním typem je *participační politická kultura*. U participanta jsou plně rozvinuty orientace ke všem typům politických objektů, což znamená, že jednotlivec

má nejen jasně definovanou vazbu k politickému systému jako celku a k jeho výstupové složce, ale také vstupové a procesní složce politického systému, které mu umožňují účastnit se procesu utváření, agregace a selekce politických požadavků. S tím je úzce spojeno také jasné pojetí sebe sama jakožto politického aktéra. (Tamtéž: 17-18) Posledním typem kultury, který musíme zmínit, je *občanská kultura*. Občanská kultura je smíšený model všech tří typů. Nejsilněji jsou zastoupeny participační orientace. Právě tato kultura tvoří stabilní základnu demokracie. Důležitá je teze, že občanská kultura je participační politickou kulturou, v níž jsou politická kultura a struktura kongruentní. (Almond, Verba 1989: 29) Ve společnostech s touto kulturou je mnoho jednotlivců, kteří jsou aktivní v politice, ale je zde také hodně jednotlivců, kteří více přebírají pasivní roli subjektu. To znamená, že aktivní občan si zachovává své tradiční, nepolitické vazby, stejně jako pasivní roli subjektu, ovšem role subjektu a role parochiála jsou pro demokratickou kulturu irelevantní, ta je živa jen díky částečným orientacím občanské kultury – participanti. (Tamtéž: 339)

Kongruence kultury a struktury

Ve studii *The Civic Culture* hraje vazba mezi strukturou a politickou kulturou důležitou roli. Kultura a struktura se mohou vzájemně posilovat – v takovém případě se jedná o kongruenci. V opačném případě ve vztahu mezi těmito složkami může být nesoulad vedoucí k jejich konfliktu a vzájemnému oslabování. Pak hovoříme o tom, že struktura a kultura jsou nekongruentní. Korelace jsou následující: parochiální kultura je kongruentní s tradiční politickou strukturou (autoři tím myslí politickou strukturu existující v premoderních společnostech), poddanská kultura s centralizovanou a autoritářskou politickou strukturou, občanská politická kultura (participační doplněná dvěma předešlými typy) s demokratickou strukturou. (Tamtéž: 20)

Politická kultura je loajální tehdy, když její kognitivní, afektivní i hodnotící orientace politickou strukturu podporují. Politická kultura je apatická, když kognitivní orientace k systému jsou silně vyvinuté, ale v oblasti afektivních i hodnotících postojů převládá lhostejnost. Politická kultura může dále být odcizená, a to tehdy, když dobře rozvinuté kognitivní postoje k systému provázejí převládající negativní postoje afektivní a hodnotící. Stupně kongruence shrnuje tabulka 3. (Tamtéž: 21)

	Loajalita	Apatie	Odcizení
Kognitivní orientace	+	+	+
Afektivní orientace	+	0	-
Hodnotící orientace	+	0	-

Tabulka č. 3 In/kongruence mezi politickou kulturou a strukturou

Zdroj: Almond, Verba, 1989: 21

(+) = vysoká úroveň znalostí a povědomí o politice, kladné emocionální a hodnotící postoje

(0) = lhostejné emocionální a hodnotící postoje

(-) = záporné emocionální a hodnotící postoje

2. *The Civic Culture* – Politické orientace

V této kapitole se budeme zabývat politickými orientacemi podle konceptualizace Gabriely Almonda a Sidneyho Verby, která vychází z kanonické studie *The Civic Culture*. Popíšeme konkrétní politické orientace, které jsou podkladem výzkumu politické kultury studentů vysokých škol v této práci. Věnovat se budeme participaci občanů, která je projevem volebního chování nositelů politických orientací. Participaci se budeme věnovat v samostatné podkapitole i v souvislosti s jinými politickými orientacemi, konkrétně členstvím v organizacích; uměřenou podporou politických stran a pocitem občanské odpovědnosti. Naši pozornost však směřujeme i na subjektivní pocit politické kompetence občanů, což je další zásadní prvek politické kultury a jemuž se budeme věnovat taktéž v samostatné podkapitole.

2.1 Participace

Pocit svobody a bezpečnosti při projevování politických postojů

Pokud běžní lidé mají participovat v demokratickém politickém procesu, musí mít také pocit bezpečnosti, když tak konají. Nesmí pociťovat riziko, když vyjadřují své politické názory veřejně a musí se cítit svobodně, když své názory projevují. Pocit bezpečí při projevování politických postojů je podmínkou pro participaci. Almond a Verba nezkoumali pocit bezpečí při projevování politických postojů náhodou. Participace je totiž podle nich znakem demokratické kultury, a tam kde by se jednotlivci cítili málo svobodní otevřeně projevovat své politické názory, můžeme zaznamenat tendence občanů k nedemokratickým režimům. (Almond a Verba, 1989: 81-82)

Podpora stran a respektování opozice

Almond s Verbou v této souvislosti zkoumali vzory podpory politických stran. V každé stabilní demokracii by měli mít přívrženci svých stran umírněný postoj k přívržencům ostatních stran. Tento pocit podpory implikuje, že jste na jedné ze stran společnosti, máte pocity a přesvědčení o přesném kurzu politického dění, podporujete některé skupiny a s některými jste v opozici. Přesvědčení jednotlivců ale nesmí být v rozporu s respektem vůči druhým. Podpora musí být umírněná a musí být vyjádřitelná otevřeně. Okolí nesmí přijímat negativně projevy oponentů, pak by totiž efektivní podmínky potřebné pro otevřenou a umírněnou podporu nebyly přítomny. (Almond a Verba, 1989: 85) Otevřená a umírněná podpora je tudíž zásadní pro stabilní demokracii. (Tamtéž: 114) Stav podpory politických stran ve společnosti nám pomůže podle Almonda a Verby vysvětlit způsob, jakým se sociální vztahy mísí s politickým systémem.

Postoje jednotlivců vůči podporovatelům politických stran (opozičních) jsou politickým ekvivalentem obecného postoje člověka vůči jiným lidem. Když je nepoměr mezi obecnými postoji vůči mezilidským vztahům a ještě více vůči vztahům s lidmi, kterým dáme politickou nálepku, indikuje to nedostatek integrace sociální struktury s politickým systémem. (Tamtéž: 232)

Pocit občanské odpovědnosti

Ve studii *The Civic Culture* se věnuje pozornost i participaci na lokální úrovni. Autory nezajímala jen participace jako taková, ale také do jaké míry lidé věří, že mají nějaký druh odpovědnosti vůči společnosti, tedy jestli se starají i o něco více než jen o rodinu či práci, jestli se starají i o veřejné problémy, a nikoliv jen o soukromé. (Tamtéž: 126) V demokratickém politickém systému by měla být demokratická kultura taková, aby obsahovala postoje, přesvědčení a normy, které podporují participaci. Jednotlivci by měli mít pocit, že mají participovat. Pokud si jednatlivec myslí, že by měl participovat, neznamená, že tak činí. Spíš by měl vnímat, že je schopný a může tak činit, a tento pocit je důležitý. (Tamtéž: 134-135)

Formy participace

Almondův a Verbuův koncept pracuje s omezeným konceptem participace, která se projevuje hlavně účastí ve volbách. Jelikož Almondův a Verbuův koncept pochází z 60. let, participace nabyla nových forem s tím, jak se v čase proměňovala společnost. V 70. letech již Verba spolu s dalšími autory Kimem a Niem rozšířili koncept participace také o nevolební „politické aktivity“. Mezi formy participace se řadily čtyři způsoby politických aktivit: účast ve volbách, účast na volební kampani, komunální aktivity a kontakt s politiky. (Verba a kol., 1978: 51-55) Kateřina Vráblíková ale poskytla nejaktuálnější rozlišení forem participace. Její typologie pracuje s pěti „mody“ politické participace: volení, politický konzumerismus, aktivita v politické straně, protest a kontaktování. Tyto jsou zastřešujícím označením pro následující formy participace, které také použijeme v našem výzkumu: podpis petice, účast na demonstraci, bojkot produktu, kontaktování politika, kontaktování médií, účast na internetové diskuzi a členství ve straně. (Vráblíková, 2009: 879 a 882-883) Největší masová participace v demokracii jsou podle Almonda a Verby volby. Tudíž zájem a jeden z cílů výzkumu politické kultury se také týká pocitů u volebních kampaní. Pokud lidé měli mít schopnost participovat, měli mít také pocity uspokojení, když šli k volbám. To také vypovídalo o jejich postoji k politice a politickému systému. Pocity uspokojení během voleb se zvyšují se zvyšujícím se vzděláním. (Almond a Verba, 1989: 111-112)

Členství v (nepolitických) organizacích

Politická kultura spočívá v nepolitických postojích a nepolitických příslušnostech (afilacích). Autoři se tomuto stupni sociální struktury – sekundárním nepolitickým skupinám (dobrovolnická sdružení) – věnovali z opodstatněných důvodů. Ačkoliv primární vazby (rodina, přátelé) hrají důležitou úlohu v rozvoji pocitu politické kompetence občanů (koncepte politické kompetence bude popsána podrobněji v další podkapitole) a reflektují počáteční schopnost agregovat požadavky jednotlivců, reprezentují primární asociace jen slabou vazbu mezi jednotlivcem a politickým systémem. Pro výzkum politické kultury je tedy důležité přesunout se od intimnějších mezilidských vazeb k masovějším institucím politiky, organizacím. Organizace umožňují jednotlivci participaci, a tudíž mu poskytují větší možnost získat přístup k politické moci, což je nezbytná součást demokratické infrastruktury. Spolky a jiná sdružení, kde jsou lidé dobrovolně členy, jsou hlavními prostředky, jejichž funkce je zprostředkování kontaktu mezi jednotlivci a státem. Prostřednictvím sdružení jsou jednotlivci schopni efektivně a významně vztáhnout sebe sama k politickému systému. Spolky dávají jednotlivci možnost vymanit se z pozice parochiála, odříznutého od politického vlivu nebo izolovaného a bezmocného jedince, manipulovaného a mobilizovaného masovými institucemi politiky a vlády. Dobrovolné členství ve sdruženích poskytuje občanovi strukturovaný set politických zdrojů, vzrůstajících z jeho různých zájmů. (Tamtéž: 244-245) Když je člověk členem nějaké dobrovolnické organizace, stává se více zapojeným do sociálního světa a je méně závislý a méně kontrolovaný politickým systémem. Sdružení, jehož je občan členem, reprezentuje jeho zájmy a potřeby a především jeho požadavky vůči vládě. Vláda se pak stává opatrnější ve své aktivitě, která by mohla poškodit jednotlivce. Především ale členství či náležitost k nějakému sdružení má obecně důležitý vliv na politické postoje jednotlivců. (Almond a Verba, 1989: 245). Zkušenost se sociální interakcí, možnost participovat na rozhodování o organizaci a obecné rozšíření perspektiv, k nimž dochází v jakémkoliv typu společenské aktivity, to vše by mělo zvyšovat potenciál jednotlivce k zapojení se do politické aktivity. (Tamtéž: 249-250)

Politické a nepolitické organizace

Konečně se dostáváme k otázce, jaký efekt má členství v organizacích na politické postoje. Liší se jednotlivci, kteří jsou členy asociací od jednotlivců, kteří nejsou, v politických ohledech? A ovlivňuje členství v jakékoliv organizaci, politické i nepolitické, politické názory? Nebo jen členství v politicky orientované organizaci ovlivňuje náhled lidí na politiku? Výstupy studie *The Civic Culture* jasně ukazují, že lidé, kteří nejsou členy žádné organizace, mají nižší

subjektivní pocit politické kompetence. Členové politicky orientovaných organizací jsou nejvíce subjektivně kompetentní a za nimi jsou lidé, kteří jsou členy nepolitických organizací. Členství je tedy určité ve vzájemném vztahu s občanským sebevědomím. Ti, kdo jsou členy politických organizací a ti, kdo jsou členy nepolitických organizací, se cítí více kompetentní v jejich vztahu k vládě. Nejvíce jsou však kompetentní členové politicky zaměřených organizací. (Tamtéž: 252-254)

2.2 Pocit politické kompetence

Občanská kompetence

V této podkapitole se budeme zabývat vlivem jednotlivců, který může být vyvíjen na elity – tento nástroj nazýváme jako „politický vliv“. Politický vliv skupiny nebo jednotlivce znamená, že vládní představitelé jednají ve prospěch jednotlivce nebo skupiny, protože se obávají, že by jinak riskovali ztrátu důvěry občanů, protože se obávají následků (ztráta volebních hlasů apod.), které by jejich (ne)konání mohlo způsobit u skupin, které jsou považovány za *politicky kompetentní* a jsou součástí (participantem) ve vytváření rozhodnutí. Pokud jednatel dokáže vyvíjet takový vliv, považujeme ho za politicky kompetentního; pokud *věří*, že může vyvíjet takový vliv, považujeme ho za *subjektivně kompetentního*. Tudíž subjektivní pocit schopnosti běžného člověka participovat a ovlivňovat politiku, má důležité následky pro politický systém a jeho stabilitu. (Tamtéž: 136-139)

Kompetence občana a subjektu

Jednotlivci se pak vnímají různě kompetentní, buď jako občané či jen jako subjekty. Kompetentní občané se vnímají jako schopní ovlivnit vládní rozhodnutí prostřednictvím politického vlivu: formováním skupin, výhrůžkou ztráty hlasů apod. Kompetentní se cítí být subjekty, když se vnímají být schopni odvolat se vůči představitelům byrokracie, která zpětně zřídí nápravu práv obyvatel. Čím více se populace cítí být politicky kompetentní, tím více je znemožněno politickým představitelům chovat se nahodile a bez zvážení potřeb jednotlivců. Vztah mezi těmito typy kompetence reprezentuje důležitý aspekt vzorů politické orientace v populaci. Distribuce těchto typů kompetence je viditelná, když se zkoumají rozdíly mezi jednotlivými skupinami v populaci. (Tamtéž: 171-172)

Sociální postoje a politická kooperace

Důležitá je také strategie ovlivňování, respektive jaké kanály pro ovlivnění vládních rozhodnutí občané použijí. Občané se mohou domnívat, že by nebyli kompetentní například i

proto, že by byli v boji s politiky osamoceni. (Tamtéž: 147) Tento konkrétní politický postoj, jehož kořeny nalezneme v sociálním postoji, je označován jako „občanská spolupráce“. Tímto termínem se myslí tendence k práci s ostatními na pokusech ovlivnit veřejné záležitosti. Almond a Verba se studiem politické kooperace snažili nalézt zdroje politické aktivity (participace) a pocitu politické kompetentnosti. Zde se autoři nezabývali kořeny víry lidí, že mohou ovlivnit věci veřejné, ale zabývali se otázkou, proč lidé, kteří si myslí, že mohou ovlivnit směřování vládních rozhodnutí, by se pokoušeli ovlivnit vládu sami, nebo v kooperaci s ostatními blízkými spoluobčany. (Tamtéž: 215)

Na rozdíl od politických postojů a chování, které je podle studie *The Civic Culture* velmi závislé na sociální pozici uvnitř společnosti, je strategie využívání neformálních uskupení jako prostředek k ovlivňování vlády relativně na sociální pozici nezávislá. Pokud se nějaký jednatel, který má pocit, že může ovlivnit rozhodnutí vlády, rozhodne, že vytvoří nějaké uskupení pro tento účel, tak to je podle *The Civic Culture* závislé na společnosti či národě, kde žije, a nikoliv na sociálních charakteristikách. (Tamtéž: 218) Neformální skupiny jsou podle *The Civic Culture* sociálním zdrojem, který by potenciálně využili lidé využili v pokusech ovlivnit směr vládních rozhodnutí. Podle Almonda a Verby jsou neformální skupiny vhodným zdrojem pro ovlivňování vlády; že tento zdroj jim je přístupný; a že není žádný důvod vylučující použití neformální skupiny pro politické účely. Čili tendence kooperovat s ostatními občany není projevem pouze jednotlivcových postojů k politice a jeho pozice v politickém systému, ale také projevem jeho postojů vůči spoluobčanům a jeho pozici v systému sociálních vztahů. (Tamtéž: 219-220)

Občanská spolupráce a svoboda komunikovat

Zatímco výše popsané neformální skupiny mohou vzniknout kvůli potřebě politické aktivity, formování skupiny jako takové už je složitější záležitostí. Aby taková skupina vznikla, musí zde existovat komunikační kanály, které zde byly vytvořené mezi jednotlivci. Volbu strategie utvoření nátlakové skupiny volí podle Almondovy a Verbovy studie lidé, kteří si myslí, že mohou ovlivňovat politiku a kteří, a to je nyní důležité, o politických záležitostech běžně otevřeně komunikují. Lidé s pocitem kompetence na úrovni lokální politiky a kteří diskutují o politice podle Almondovy a Verbovy studie, by použili nástroj neformální skupiny k ovlivnění politiky spíše než lidé s pocitem kompetence ovlivnit komunální politiku, ale kteří o politice nemluví. (Tamtéž: 221-222)

Řekli jsme si, že tendence zapojit se do kooperativní aktivity se objevuje a je zakořeněná alespoň částečně v sadě společenských hodnot, které zdůrazňují kooperativní chování mezi jednotlivci. Nyní se v našem výkladu trochu posuneme: náklonost k utváření politických skupin a přesvědčení, že ostatní budou kooperovat může být dáno do vztahu s přesvědčením jednotlivců, že mohou důvěřovat ostatním lidem, že by jim pomohli v politické aktivitě. Toto již bylo řečeno výše, nicméně aby lidé vytvářeli skupiny, musí věřit, že ostatní nebudou sobečtí a budou jim chtít pomoci v ovlivňování vlády. Všeobecná sociální důvěra je převedena do politické důvěry. (Tamtéž: 227-228)

2.3 Vztah participace a pocitu kompetence

Participace ve školách a občanská kompetence

Pocit politické kompetence a orientace vůči politice a politickému systému jsou do značné míry určovány tím, čím jsou lidé ovlivňováni doma v rodině, v práci nebo ve škole. Podle toho se utvářejí jejich politické postoje a pocit politické kompetence, čili jejich politická kultura. Rodinné prostředí samozřejmě ovlivňuje velice, jak se bude k politice jednotlivec stavět a jaký bude mít pocit kompetence participovat apod. Zajímavé ale je, že školní prostředí dokáže ovlivňovat významným způsobem pocit politické kompetence, a dokonce škola dokáže jednotlivcovy orientace k politice přeměrovat. Děje se tomu tak ale až ve vyšších stupních vzdělávacího systému. Podle Almonda a Verby naprostá většina studentů, kteří se organizují ve škole, má kladné postoje k politice, o politiku se zajímá a má pocit politické kompetence. (Tamtéž: 266-306) Protest proti rozhodnutím týkajících se chodu školy je také určitým způsobem druh neformální participace. Z Almondovy a Verbovy studie vyplynulo, že lidé s pocitem ochoty a schopnosti protestovat proti subjektivně nesprávným rozhodnutím vedení školy, jsou zároveň vysoce subjektivně kompetentní. (Tamtéž: 288-290)

Vzdělání a politická kultura

Podle studie *The Civic Culture* bylo zjištěno, že dosažené vzdělání má obrovský vliv na politické postoje. Ostatní demografické proměnné jako pohlaví, bydliště, zaměstnání, příjem, věk atd. nemají podle studie tak velký vliv jako míra dosaženého vzdělání. Podle autorů to může být způsobeno tím, že lidé s vyšším vzděláním mají zároveň difference i v ostatních sociálních charakteristikách. Lidé s vyšším vzděláním mají vyšší příjmy, mají zaměstnání s vyšším statusem, apod. Podle autorů to je ale ještě způsobeno něčím dalším. Hlavní důvod je ten, že ve

škole se lidé naučí dovednosti užitečné pro politickou participaci. Také se zde učí normy politické participace. (Tamtéž: 315-316) Almond a Verba analyzovali ve své studii politické orientace méně a více vzdělaných respondentů. Vzdělanější lidé pak vykazují vyšší hodnoty týkající se jejich pocitů kompetence apod. Autoři to shrnují následovně:

Vzdělaný jedinec:

1. se více zapojuje do politické diskuze.
2. se cítí svobodněji diskutovat o politice v širším rozsahu lidí. Méně vzdělaní jednotlivci častěji uváděli, že existuje spousta osob, s nimiž by se vyhnuli politické diskuzi.
3. se mnohem více cítí být schopen ovlivnit vládu.
4. je mnohem častěji členem – a aktivním členem – nějaké organizace.
5. častěji vyjadřuje důvěru v jeho sociální prostředí – víra, že lidé budou nápomocní, pokud budou jednotlivcovi zájmy ohroženy politickými představiteli. (Tamtéž: 317-318)

Almond a Verba uvádí, že rozdíly v politických orientacích respondentů se lišili o dvacet procent mezi vzdělanými a nevzdělanými. (Tamtéž: 318) Ze studie *The Civic Culture* vyplývá, že volební chování, preference politických stran a postoje k politickým otázkám velmi závisí na sociální pozici: zaměstnání, příjem a sociální status. Kompetence a aktivita jsou ovlivněny socio-ekonomickým statusem. Lidé s nižšími příjmy nebo s prací s nižším statusem tendují k méně zapojení do politiky, jsou méně informovaní a méně politicky aktivní. Nicméně největší vliv má míra vzdělání. (Tamtéž: 335)

Shrnutí

Nyní jsme si představili politické orientace týkající se participace a pocitu politické kompetence, které mohou občané mít k politickým objektům. Jak jsme mohli pozorovat, subjektivní pocit politické kompetence se do značné míry prolíná s tím, jak lidé participují. Na to vše mají vliv sociální prostředí a také míra vzdělanosti. Již víme, že pocit bezpečí při projevoování politických postojů je podmínkou pro participaci. Přesvědčení jednotlivců nesmí být v rozporu s respektem vůči druhým. Podpora stran musí být umírněná a musí být vyjádřitelná otevřeně. Postoje jednotlivců vůči podporovatelům politických stran jsou politickým ekvivalentem obecného postoje člověka vůči jiným lidem. Jednotlivci by měli mít pocit, že mají participovat. Pokud lidé měli mít schopnost participovat, měli mít také pocity uspokojení, když šli k volbám. Pocity uspokojení během voleb se zvyšují se zvyšujícím se vzděláním. Spolky a jiná sdružení, kde jsou lidé dobrovolně členy, jsou hlavními prostředky

zprostředkování kontaktu mezi jednotlivci a státem. Zkušenost se sociální interakcí či možnost participovat na rozhodování o organizaci by měla zvyšovat potenciál jednotlivce k zapojení se do politické aktivity. Lidé, kteří nejsou členy žádné organizace, mají nižší subjektivní pocit politické kompetence a členství je ve vzájemném vztahu s občanským sebevědomím. Na rozdíl od politických postojů a chování, které je podle studie *The Civic Culture* velmi závislé na sociální pozici uvnitř společnosti, je strategie využívání organizačních jednotek jako prostředek k ovlivňování vlády relativně na sociální pozici nezávislá. Pokud se nějaký jednatel, který má pocit, že může ovlivnit rozhodnutí vlády, rozhodne, že vytvoří nějaké uskupení pro tento účel, není to způsobeno jeho sociálními charakteristikami, ale společností, v níž žije. Volbu strategie vytvoření nátlakové skupiny volí podle Almonda a Verby lidé, kteří si myslí, že mohou ovlivňovat politiku a kteří, a to je nyní důležité, o politických záležitostech běžně otevřeně komunikují. Měli bychom věnovat pozornost tomu, že vše výše zmíněné je ve vzájemném vztahu, a že cílem autorů bylo ukázat, že pokud lidé mají participovat, musí mít zároveň pocit kompetence. Volební chování, respektive politická kultura, je určováno právě mírou výskytu konkrétních politických orientací a tím, zda se vůbec konkrétní orientace u občanů vyskytují. Jinými slovy, budeme se zabývat tím, jaké mohou být v populaci studentů vysokých škol odlišnosti mezi jednotlivými orientacemi u různých podskupin, což je také jedním z cílů našeho výzkumu.

3. Politická kultura v České republice

Ještě než ověříme poznatky Almondovy a Verbovy studie o politické kultuře a konkrétních politických orientacích ve vlastním empirickém výzkumu populace studentů vysokých škol, popíšeme v této kapitole dosavadní výstupy výzkumů politické kultury v České republice. Bohužel musíme konstatovat, že Almondův a Verbův koncept se v české, potažmo československé, sociologii příliš neuchytil. Za minulého režimu se na toto téma vymezené konceptuálně podle Verby a Almonda žádný výzkum neuskutečnil. Důvod, proč se tento koncept v sociologii minulého režimu neprosadil, mohl být politický, jelikož známe zajímavý fakt ze svědectví L. Brokla, že Sidney Verba navštívil v roce 1968 Československo, aby zde s pomocí místních vědců připravoval terénní výzkum týkající se politické kultury. Po okupaci Sovětským svazem však z této spolupráce sešlo. (Vajdová, 1996: 347)

Po změně režimu se již politická kultura začala zkoumat poněkud více a provedla se i řada výzkumů, většina z nich ale neměla přímou vazbu na koncept politické kultury podle Almonda a Verby. V roce 2005 vydala Zdenka Vajdová s Janou Stachovou článek *Politická kultura české populace v regionálním rozměru*. Autorky sledovaly rozdíly ve vzorcích politické kultury populací různých regionů. Vedle toho se v práci zaměřily na občanskou angažovanost prostřednictvím výzkumu členství v neziskových dobrovolnických organizacích. Výzkum Vajdové a Stachové vycházel ze tří typů politické kultury podle konceptu Almonda a Verby. Autorky ale využily operacionalizaci Klicerové a Feierabenda, kteří ale tyto tři typy doplnily o čtvrtý – *odcizenou* politickou kulturu. To proto, že charakter jejich studia politické kultury byl ovlivněn komunistickou minulostí České republiky. Ideální typ odcizené kultury představuje takové hodnoty jednotlivců, kdy jsou podezřívaví vůči vládě, chovají k ní negativní pocity, nevěří, že by politická akce v rámci zákonů mohla přinést zlepšení; vůči politice a politickému systému je chován převládající cynismus; takové postoje mohou vést k otevřenému nepřátelství, angažování se v extremistických skupinách a k násilí. (Vajdová a Stachová, 2005: 885) Z výzkumu vyšlo, že všechny populace v odlišných regionech vykazují smíšené typy politické kultury. U všech populací nalézáme všechny čtyři ideální typy kultur (odcizená, parochiální, subjektu a participační). České regiony jsou homogenní – v každém regionu, stejně jako v ČR, převládají participativní postoje. Toto zjištění je zajímavé, protože vyvrací mýtus, že komunistický režim zcela zničil podmínky pro participační kulturu v ČR. Zjištění nicméně není překvapující, když uvážíme, že politická kultura byla zkoumána po roce 1989, kdy společnost prodělala Sametovou revoluci a osvojila si jistou dávku politické kompetence. (Tamtéž: 889-890) Dalším článkem, který se věnoval, byť okrajově, tématu politické kultury,

je práce z dílny Stachové a Čermáka. Ve studii *Zdroje institucionální důvěry v České republice* z roku 2010 bylo cílem zjistit, zda výši institucionální důvěry v České republice ovlivňuje sociokulturní zázemí jedince, nebo vlastní výkon zkoumaných institucí. V práci bylo prokázáno, že vliv na důvěru v instituce mají jak sociokulturní zázemí, tak vlastní výkon institucí. My jen k tomuto dodáme jen, že důvěra v instituce v letech 1999-2008 byla celkem konzistentní a nedocházelo k výkyvům důvěry, největší důvěře se pak těšila obecní zastupitelstva, po nich krajská zastupitelstva, následovala vláda a teprve po nich až Senát a Poslanecká sněmovna. Instituce prezidenta nebyla v tomto výzkumu zkoumána. (Čermák, Stachová, 2010: 691)

Dalším počinem je článek Igora Nosála *Zrození české postkomunistické politické kultury*, který nejvěrněji postupoval podle konceptu Almonda a Verby. Pro náš účel není tato práce příliš aktuální (jedná se o výzkum politické kultury české populace z doby 90. let), nicméně je dobré si ji uvést, jelikož se jedná o celkem zdařilý výzkum politické kultury a politických orientací a postojů obyvatel ČR. Hlavní pozornost je v tomto článku věnována politické kompetenci občanů. Z výzkumů veřejného mínění bylo zjištěno, že pokud by byly ohroženy zájmy obyvatelstva rozhodnutím místního zastupitelstva, projevílo by nesouhlas a podniklo by nějaké kroky proti radnici jen 25-30 % respondentů. 70-75 % Čechů a Česek by buď chtělo, ale nemohlo; nechťelo nebo nemohlo či nevědělo. Musíme vzít v úvahu, že tato data byla sbírána v letech 1991-1996, což může dnešní situaci poměrně zkreslovat, nicméně máme aspoň hrubou představu o vzorcích politické kultury české populace. Na otázku: „*A co byste asi udělal?*“ 23 % lidí odpovědělo, že by upozornilo poslance, 21 % by písemně upozornilo obecní zastupitelstvo, 18 % by šlo za starostou, 14 % by zvolilo demonstraci či jinou formu veřejného protestu a 11 % by například využilo média nebo by volilo v následujících volbách jinou stranu. Podle analýzy dat by se projevovali častěji muži (29 %) než ženy (21 %). Byla vidět také difference ve vzdělání – mezi dotázanými se základním vzděláním by něco podniklo jen 18 %, zatímco mezi vysokoškolsky vzdělanými 39 %. Podle regionů by bylo připraveno protestovat nejvíce dotázaných ve východních Čechách (35 %), podle sympatií k politickým stranám by to byli z 36 % stoupenci ODS. Výzkumy ukázaly, že nejvyšší podíl občanů s vysokým pocitem kompetence je ve skupině dotázaných ve věku 20-44 let (17 %). Z hlediska stranických preferencí vynikali relativně s nejvyšším podílem ztotožnění s odpovědí „ano, chtěl – a mohl“ voliči KSČM, následují přívrženci ODS (16 %), voliči ČSSD se ztotožňovali s pocitem plné občanské kompetence z 11 %, ale zároveň byl mezi nimi nejvyšší podíl odpovědi „ano, ale není to možné“ (73 %). Z článku Igora Nosála vyplývá, že v devadesátých letech většina českých

občanů udává nízkou míru občanské kompetence jak na komunální, tak celostátní úrovni. Pocit malého politického vlivu je doprovázen pocitem malé možnosti dosáhnout oprávněných požadavků (zhruba 77 % obyvatel). (Skalník a kol., 2004: 78-80)

Dále budeme věnovat pozornost knize Martiny Klicperové, Iva Feierabenda a kolektivu autorů *Demokratická kultura v České republice*. Zde se autoři zabývají postoji vůči politickému systému pomocí výzkumu, který byl veden formou přímých osobních rozhovorů v roce 2002 ve čtyřech zemích středo-východní Evropy včetně České republiky. Respondenti z České republiky projevovali podle Klicperové a Feierabenda poměrně vysokou politickou vyzrálost a také umírněnost, co se týče politické angažovanosti a přesvědčení o správnosti demokracie a realistického přijímání systému politických stran. Jevili jen malé známky odcizení, projevovali malou ochotu poddat se vládě a vyjádřili i poměrně malý respekt vůči zákonům. (Klicperová-Baker a kol., 2007: 47) Autoři zkoumali taktéž míru občanské kompetence, úkolem respondentů bylo vymyslet vlastní řešení, které by použili v případě, že by radnice rozhodla o nařízení, které by poškodilo zájmy obyvatel. Na tuto instrukci mohli dotazovaní reagovat třemi způsoby: vyhnout se odpovědi a říct, že neví; odpovědět, že by nic neudělali a za třetí navrhnout konkrétní akci, jak situaci vyřešit (protest, kontaktování politika apod.). Variantu, kdy se respondenti vyhnuli odpovědi, zvolilo 7 % z nich; variantu, kdy by nic nedělali, zvolilo 36 %. A konečně celých 57 % dotázaných odpovědělo, že by se nějakou formou bránilo rozhodnutí radnice. Politická kultura byla měřena v Česku, na Slovensku, v Bulharsku a Bělorusku. Slovensko mělo jen 52 % respondentů, kteří uvedli, že by se nějakou formou bránili; Bulharsko jen 51 % a Bělorusko pouhých 37 %. Občanská kompetence českých občanů je ve srovnání se státy středo-východní Evropy celkem uspokojivá a v poměru se zkoumanými státy nejvyšší. Co se týče způsobů řešení, čeští respondenti uváděli častěji, že by se obraceli na své volené zástupce. Dalším zajímavým zjištěním bylo, že Češi měli větší sklon k utváření neformálních zájmových skupin z řad přátel a sousedů. (Tamtéž: 62-63)

Mezi autory, kteří v této kapitole nesmí zapadnout, je i Lukáš Linek. Ten se ve své knize *Zrazení snu?* zabývá čtyřmi dimenzemi postojů k politickému režimu a částečně využívá Almondovu a Verbovu konceptualizaci, aby ji následně zahrnul do své rekonceptualizace. Nemůžeme tedy tuto práci pokládat za výzkum politické kultury založené přímo na konceptualizaci Almonda a Verby. Těmito dimenzemi jsou legitimita politického režimu, institucionální odcizení, individuální odcizení od politiky a politická nespokojenost. Z těchto dimenzí nás bude v tuto chvíli zajímat legitimita režimu, respektive legitimita demokracie. Linek ukazuje, že hodnocení fungování politického režimu v průběhu devadesátých let klesá ze

71 % pozitivních odpovědí vůči polistopadovému režimu v roce 1991 na 63 % v roce 2006 a naopak stoupá kladné hodnocení minulého režimu z 23 % v roce 1991 na 35 % v roce 2006. Zatímco rozdíl mezi odpověďmi v roce 1991 byl 48 %, což indikuje dobré skóre pro demokracii, tak v roce 2006 byl rozdíl jen 28 %. (Linek, 2010: 65) Legitimitu demokracie u jednotlivých skupin společnosti ukazuje Linek na sběru dat z roku 2006: lidé narození a politicky formovaní před rokem 1968 mají menší pozitivní vztah k současnému režimu, mezi lidmi ve věku 18-29 let je podpora demokracie nejvyšší z 69 %, následována věkovou skupinou 30-49 let s 60% podporou režimu. Taktéž míra vzdělání ukazuje, že demokracie je kladněji vnímána u vzdělanější části obyvatelstva – lidé se základním vzděláním nebo vyučením podporují demokracii plně jen z 50 %, lidé s maturitou podporují demokracii z 64 % a vysokoškolsky vzdělaní ze 78 %. Taktéž příjem domácností ukazuje, že lidé s vyššími příjmy hodnotí kladněji demokracii (respektive režim) – 77 % respondentů s příjmy nad 30 tisíc korun je plně spokojeno s demokracií, 59 % lidí s příjmy od 20 do 30 tisíc je spokojeno s demokracií úplně, u skupiny lidí s příjmy do 20 tisíc je spokojeno s demokracií 49 % respondentů. A nakonec velikost bydliště hraje taktéž významnou roli v hodnocení demokratického režimu. V sídlech do 5 000 obyvatel je spokojeno 51 % lidí, v sídlech od 5 000 do 50 000 je spokojeno 53 % obyvatel a v sídlech nad 50 000 je s demokracií spokojeno 68 % obyvatel. (Tamtéž: 68) Důsledky podpory polistopadového demokratického režimu mají v Linkově analýze také implikace na volební chování. Výzkum z roku 2006 ukázal, že naprostou podporu demokracie nalézáme spíše u voličů pravicových stran. U respondentů, kteří šli k volbám byly výsledky následující: s tvrzením „*Demokracie je systém vlády, který je lepší než jakýkoliv jiný systém.*“ souhlasilo 48 % voličů ODS, 18 % voličů ČSSD, 15 % voličů SZ, jen 4 % voličů KSČM a 9 % voličů KDU-ČSL z celkových sta procent respondentů, kteří uvedli tuto možnost. S tvrzením „*Za určitých okolností je autoritářský režim nebo diktatura lepší než demokracie.*“ souhlasilo 26 % voličů ODS, 19 % voličů ČSSD, 7 % voličů SZ, 33 % voličů KSČM a 5 % voličů KDU-ČSL. A nakonec s poslední možností „*Pro lidi, jako jsem já, je jedno, jaký režim vlády existuje.*“ vyjádřilo souhlas ze sta procent 19 % voličů ODS, 31 % voličů ČSSD, 9 % SZ, 22 % voličů KSČM a 6 % voličů KDU-ČSL. Z analýzy dále vyplývá, že 73 % lidí, kteří podporují demokracii, se zúčastnilo voleb a 27 % respondentů se voleb neúčastnilo. Mezi stoupenci nedemokratického způsobu vládnutí se jich voleb účastnilo 65 %. Celkově lze říci, že vliv postojů k demokratickému režimu na volbu strany a volební účast má velký vliv na volební chování. Odpůrci demokracie totiž podporují KSČM a neúčastní se voleb. Naopak ti občané, kteří demokracii podporují, se voleb účastní častěji a volí spíše pravicové strany. (Tamtéž: 150-151)

U Lukáše Linka se ještě zdržíme. Linek a další autoři v knize *Občanství a politická participace v České republice* představili nejaktuálnější výzkum podpory demokracie, přesvědčení o vlivu na politiku a politické participace v ČR. Co se týče podpory demokracie, respektive současného režimu, výše bylo ukázáno, že podpora režimu do roku 2006 mírně klesala. A tento trend pokračoval i po tomto roce, na nejnižší úroveň podpora demokracie klesla v roce 2012, od té doby zase mírně stoupá. Podíl lidí, kteří uvádějí, že demokracie je nejlepší způsob vlády osciluje mezi 40 až 60 %, přičemž v roce 2016 se křivka pohybuje směrem k 60 procentům. Lidí, kteří uvádějí, že lepší způsob vlády může být nedemokratický režim, je od roku 2006 do roku 2016 mezi 20 až 30 % a lidí, kteří uvádějí, že je pro ně jedno, jaký je režim, je mezi těmito lety taktéž mezi 20 a 30 %. (Linek a kol., 2017: 29) Lukáš Linek se zabývá také zajímavým vztahem generační podmíněnosti podpory demokracie v Česku. Starší generace, které se narodily před druhou světovou válkou, v průběhu války či v první dekádě po ní, podporují demokracii nejméně. Největší podporu má demokracie naopak u mladších generací, které se narodily po roce 1989. Autor zároveň upozorňuje, že v průběhu času se ale míra podpory demokracie proměňuje u všech generací a že podpora není závislá jen na roku narození, samozřejmě, a že je odvislá na výkonnosti režimu a politický a ekonomických krizích. (Tamtéž: 41) Podpora demokracie byla pozorována u generace narozené po roce 1985 z 62 %, u generace narozené v letech 1975-1984 z 61 %, u generace narozené v roce 1965-1974 z 51 %, u lidí narozených v letech 1955-1964 56 %, u generace narozené v letech 1945-1954 z 43 % a u generace narozené v roce 1935-1944 jen 38 %. (Tamtéž: 47) Tento trend ukazuje, že s mladšími generacemi je podpora demokracie (respektive současného režimu) silnější. Když porovnáváme v čase proměnu složení podle data narození, docházíme s Linkem k závěru, že generační obměna přispívá ke zvyšování podpory demokracie v zemi. (Tamtéž: 57)

Vedle podpory demokracie zkoumal Linek také *pocit efektivity*, který se vlastně, co se týče obsahu, do určité míry překrývá s termínem politické kompetence, popsáným v předešlé kapitole. Pocit efektivity znamená „*přesvědčení člověka o tom, že může ovlivnit politická rozhodnutí.*“ (Tamtéž: 102) V empirickém výzkumu v této práci zachováme pojmosloví vycházející z Almondovy a Verbovy konceptualizace, nicméně v této pasáži zachováme pojmy Linkovy. Pocit efektivity neznamená jen vlastní přesvědčení o schopnosti ovlivnit politiku, ale také, zda si občané myslí, že instituce státu reagují na požadavky veřejnosti, tedy že jsou responzivní. Linek rozlišuje pocit efektivity na vnitřní (pocit jednotlivce, že disponuje nástroji na ovlivnění politiky) a vnější (vláda a režim na jeho aktivitu reagují). (Tamtéž: 104) Z výzkumu dat sloučených z roku 2004 a 2014 vychází, že generační odlišnosti v pocitu

efektivita jsou zanedbatelné, a tudíž nesouvisí s tím, v jakém režimu byl člověk politicky socializován. Mezi nejmladší a nejstarší skupinou jsou jen minimální rozdíly v hodnocení vnější a vnitřní efektivity. Co se ale týče zájmu o politiku, se snižujícím se věkem také klesá zájem o politické dění. Ženy mají systematicky o desetinu škály (škála 0-1) nižší hodnoty pocitu vnitřní efektivity a zájmu o politiku než muži. Bydliště má také na pocit efektivity vliv, efektivněji se cítí lidé z větších měst, kteří se i mírněji více zajímají o politiku. Vzdělání má významný vliv na pocit vnitřní efektivity a zájem o politiku, rozdíl mezi jednotlivci se základním a vysokoškolským vzděláním je mezi 0,22 až 0,24 dané škály (škála 0-1). Taktéž byla prokázána závislost mezi legitimitou režimu a zájmem o politiku a pocitem efektivity. Lidé, kteří považují demokracii za nejlepší způsob vlády, zároveň mají mírně vyšší pocit vnější i vnitřní efektivity a rovněž i zájem o politiku. Celkově je v české společnosti pocit vnější efektivity celkem nízký a hodnocení rezponzivity politických institucí celkem negativní (tři čtvrtiny občanů kritizují vládu, strany a politiky) Pocit vnitřní efektivity je naopak vyšší. Přibližně třetina občanů si myslí, že je schopna ovlivnit politické dění. Přibližně třetina až polovina veřejnosti se alespoň minimálně zajímá o politiku. Zájem o politiku významně klesá, ale zdá se podle Linka, že se tento pokles v poslední dekádě zastavil. (Tamtéž: 117-121)

Dalším tématem je také participace. Ještě než si řekneme, kdo se účastní kterých forem participace, ukážeme si četnosti jednotlivých forem u české společnosti. Nejčastější formou participace je nepřekvapivě volení, které podle dat sbíraných v roce 2014 uvedlo skoro 60 % dotázaných. Následuje veřejné setkání v obci, které se blíží hranici 40 %. Poté je nejčastější formou participace podle výzkumu, který uvádí Vráblíková, podpis petice. K petici se připojilo přes 20 % dotázaných. Další formy již nejsou tak často využívány a jsou pod 20% hranicí. Jsou to dle sestupného pořadí politický konzumerismus a sdílení či komentování politických příspěvků na sociálních sítích. Za těmito formami jsou v ještě menším počtu politické shromáždění, kontakt politika, médií či projevení vlastního názoru na sociálních sítích. Další formy jsou svojí četností zanedbatelné. (Tamtéž: 131) Již víme, jak časté jsou jednotlivé formy participace u české populace. Nyní se zaměříme na to, jaké části populace participují a jak. Co se týká pohlaví, obecně lze říci, že muži mnohem častěji participují v aktivitách: kontaktování politika, členství ve straně, politické názory na internetu a demonstrace. U podpisu petice nejsou značné rozdíly. Stejně tak politický konzumerismus a volení jsou celkem vyrovnané. Co se týče vzdělání, jsou velké rozdíly mezi vysokoškoly a ostatními jednotlivci s jinými stupni vzdělání u kontaktování politiků, členství ve stranách, vyjadřování politických názorů na internetu a u demonstrací. Zde dominují vysokoškolsky vzdělaní. V kontaktování médií naopak

všechny předčili lidé s dosaženým vzděláním s maturitou. Co se týče podpisu petice, politického konzumerismu a volení, jsou víceméně výchyly mezi stupni dosaženého vzdělání jen minimální. Pokud se jedná o velikost bydliště, u jednotlivců z velkých měst převažuje participace v oblasti kontaktování politika, členství ve stranách, vyjadřování na internetu a demonstrací. V kontaktu médií jsou nejvýše jednotlivci z malých měst. V podpisu petice jsou nejaktivnější lidé z velkoměst. A u politického konzumerismu a volení jsou rozdíly podle velikosti bydliště zanedbatelné. U věku se očekává, že starší generace bude spíše využívat konvenční formu kontaktování politika, zatímco ta nejmladší naopak. Nicméně Ivan Petrášek ukazuje, že překvapivě kontaktování politika volí jako formu participace nejvíce lidé od 18 do 30 let. Dále pozorujeme nerovnosti v oblasti vyjadřování politických názorů na internetu, účasti na demonstracích nebo podepisování petice, kde výrazně dominuje nejmladší generace. Naopak co se týče členství ve stranách, jsou mladí významně podrepresentováni. V dalších oblastech participace k významným nerovnostem podle věku nedochází. (Tamtéž: 163-167)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4. Metodika a charakteristika výzkumného vzorku

V empirické části bude předmětem práce analýza kvantitativního dotazníkového šetření. Pro analýzu je využit výzkumný vzorek dvou set dvou respondentů, jejichž hlavní charakteristikou je studium na vysoké škole. Sběr dat byl realizován pomocí dotazníkového šetření, k jehož rozšíření mezi respondenty byly využity sociální sítě, především platforma Facebook. Dotazník obsahoval 25 otázek, z nichž 10 se týkalo zjišťování demografických údajů. Otázky dotazníku byly rozděleny do tří částí. V první části byli studenti dotazováni na jejich postoje k participaci, v druhé části byli studenti dotazováni na otázky týkající se občanské kompetence a ve třetí části byly zjišťovány sociodemografické charakteristiky respondentů, které strany respondenti volili v minulých volbách do Poslanecké sněmovny a s jakými ideologickými rodinami se respondenti identifikují. Odpovědi na otázky byly rozděleny do kategorií, aby bylo možné zkoumat podíly odpovědí u jednotlivých skupin, které se odlišují podle demografických charakteristik, či podle politických stran, které respondenti volili ve volbách. Prostřednictvím takto nastavených otázek a odpovědí jsme schopni zkoumat vlivy konkrétních faktorů na politické postoje respondentů. Nevýhodou této metody je, že nejsme schopni zkoumat závislosti mezi jednotlivými odpověďmi.

Skupinu dotazovaných tvoří čeští studenti ve věku 19-27 let. V dotazníkovém šetření bylo vybráno 202 odpovědí. Obecně nelze říci, že se jedná o reprezentativní vzorek. Z celkového počtu respondentů je 102 žen a 100 mužů, což činí 50,5 % žen, které se účastnily výzkumu. Z dat MŠMT (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy) však vyplývá, že na českých vysokých školách studuje z celkového počtu 299 054 studentů 167 809 žen. Pokud porovnáme podíl žen zúčastněných výzkumu a žen, které studují na českých vysokých školách, shledáváme, že ženy jsou mírně podreprezentovány o 5,5 %.

Respondenti byli rozděleni do tří věkových skupin. Studentů ve věku 19-21 let tvořilo 36 respondentů (17,8 %), další věkovou skupinu tvořilo 99 studentů (49 %) ve věku 22-24 let a poslední skupinu tvořili lidé ve věku 25-27 let v počtu 67 (33,2 %). Ve věku 19-27 let studuje na českých vysokých školách 241 520 studentů, z nich je ve věku 19-21 let 92 101 (38 %), ve věku 22-24 let 102 669 (43 %) a ve věku 25-27 let 46 750 (19 %). Pokud porovnáme podíl respondentů s údaji MŠMT, zjišťujeme, že studenti ve věku 19-21 let jsou nadreprezentováni o 20 %, studenti ve věku 22-24 let jsou podreprezentováni o 6 % a studenti ve věku 25-27 let jsou

nadrepresentovaní o 13,9 %. Vzorek studentů tohoto výzkumu tedy není dostatečně reprezentativní, avšak tato informace říká, že ti nejmladší a nejstarší studenti jsou spíše ochotní účastnit se kvantitativních výzkumů než lidé ve věku 22-24 let, kteří svoji aktivitu směřují jiným směrem. Taktéž podíl respondentů ve věku 19-21 let vypovídá o větší aktivitě této skupiny na internetu. Není tedy překvapivé, že zrovna tato věková skupina je tolik nadrepresentovaná. Faktor aktivity respondentů na internetu je přirozeným úskalím kvantitativních výzkumů.

Studenti byli dále rozděleni podle studijního zaměření. Humanitní obor uvedlo 44 respondentů (21,8 %), společenskovědní obor uvedlo 71 respondentů (35,1 %), technický obor 47 (23,3 %), přírodovědný 35 (17,3 %) a umělecký 5 (2,5 %). Podle údajů MŠMT studuje technické obory 66 180 lidí (22,13 %), přírodovědné obory 67 227 studentů (22,48 %), humanitní obory 40 372 studentů (13,5 %), společenskovědní obory 116 451 studentů (38,94 %) a umělecké obory 8 672 studentů (2,9 %). Z porovnání vzorku s realitou vyplývá, že studenti humanitních oborů jsou nadrepresentováni o 8,3 %. Toto lze vysvětlit tak, že studenti humanitních oborů častěji potřebují získávat data týkající se lidí pro své výzkumy, a tudíž sami v rámci solidarity také častěji vyplňují dotazníky ostatních studentů. Studenti přírodovědných oborů jsou naopak podrepresentováni o 5,18 %.

V dotazníkovém šetření byla zjišťována také forma studia, 90 respondentů bylo studenty bakalářského stupně (44,6 %), 95 studenty magisterského stupně (47 %) a 17 respondentů uvedlo, že jsou doktorandi (8,4 %). Dle dat MŠMT studuje v bakalářském stupni 172 365 studentů (58 %), v magisterském 106 822 (36 %) a v doktorském 22 192 (7 %). Z uvedených údajů vyplývá, že studenti magisterských oborů jsou v našem výzkumu nadrepresentováni o 11 procent. Naopak studenti bakalářských oborů podrepresentováni o 13,4 %.

Respondenti byli tříděni také podle typu vysoké školy, kde studují. Soukromou vysokou školu navštěvuje 19 dotázaných (9,4 %), státní školu 8 dotázaných (4 %) a veřejnou vysokou školu studuje 175 dotázaných (86,6 %). Dle oficiálních dat studuje na veřejných vysokých školách studuje 265 559 studentů (88,8 %), na soukromých 29 905 studentů (10 %) a na státních 3 588 studentů (1,2 %). Studenti státních škol jsou nadrepresentováni o zhruba 3 %, jinak je vzorek celkem reprezentativní a odpovídá realitě.

Za účelem vyhodnocení reprezentativnosti vzorku populace studentů byli respondenti dotazováni na místo bydliště, z dotazníkového šetření vyplývá, že v Hlavním městě Praze žije 79 (39 %) respondentů. Zbylí respondenti jsou rovnoměrně rozloženi do všech ostatních krajů.

Celkový počet studentů, kteří mají trvalé bydliště v České republice, je 255 237. Z nich má 34 356 (13,46 %) studentů trvalé bydliště v Praze. Pokud porovnáme vzorek s realitou, jsou respondenti z Prahy nadreprezentováni o 25,6 %. Z tohoto pohledu je vzorek populace nereprezentativní.

Důležité je upozornit, že vzhledem k vysokému počtu stran, které respondenti volili, jsou u některých ze stran kvůli nízkému počtu, kdy studenti uvedli, že stranu volili, výsledky nevypovídající o tom, co si voliči těchto stran, myslí. Jedná se o stranu KSČM, která získala u našich respondentů 2 hlasy, KDU-ČSL, která získala 4 hlasy, SPD, jež získala 6 hlasů, Radostné Česko, jež získalo 1 hlas, Realisté taktéž s jedním hlasem a Strana svobodných se dvěma hlasy respondentů, kteří se účastnili výzkumu. Taktéž co se týče počtu studentů uměleckých škol (5), nelze hovořit při tomto počtu o vypovídajících údajích postojů této skupiny studentů, a tudíž respondenti tohoto oboru nebudou srovnáváni se studenty ostatních oborů.

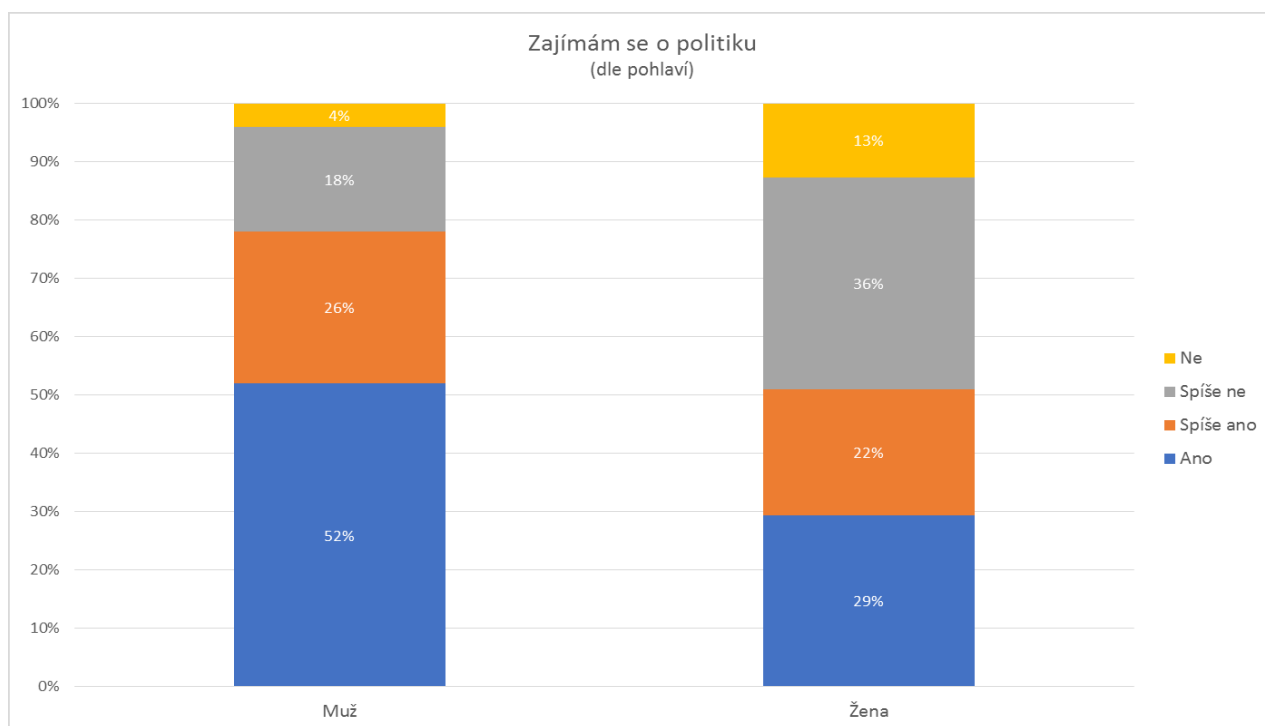
5. Empirický výzkum

5.1 Cíle empirické části práce

Koncept politické kultury implikuje určité vzorce politického a volebního chování. Tudíž cílem této práce je propojit dva fenomény – politickou kulturu a volební chování u populace studentů vysokých škol. Cílem této práce je zjistit, jaké jsou konkrétní vztahy politické kultury vysokoškolských studentů a jejich volebního chování. Dále je cílem zjistit jak se projevuje politická kultura studentů v politické participaci a v pocitu občanské kompetence. Bude nás zajímat, jaký vliv mají sociodemografické charakteristiky na politické postoje. Jinými slovy, cílem práce je zjistit vztah sociodemografických charakteristik, politických orientací (konceptualizovaných podle Almonda a Verby) a volebního chování vysokoškolských studentů.

5.2 Participace studentů vysokých škol

Ještě než přistoupíme k analýze politické kultury, která se projevuje při participaci, rozebereme, jaký je vůbec u českých studentů zájem o politiku. U první otázky dotazníkového šetření „Zájem o politiku“ pozorujeme (viz příloha – graf č. 44), že zhruba dvě třetiny respondentů mají zájem o politiku (Ano – 40,6 %, spíše ano – 23,8 %). Tento stav odpovídá i dosavadním výzkumům Lukáše Linka (viz třetí kapitola) které tvrdí, že nejvyšší zájem o politiku je mezi studenty vysokých škol, tudíž takto vysoký zájem není překvapivý. Můžeme samozřejmě diskutovat, do jaké míry se studenti o politiku zajímají, ale ani odpověď na škále by nám nebyla příliš užitečná, jelikož je to vždy subjektivní sebehodnocení a ty samé vykazované hodnoty u každého jednotlivce mohou znamenat i přesto jiný zájem o politiku. Podmětem pro potenciální budoucí výzkum může být otázka, co si pod zájmem o politiku respondenti představují apod. Na to ovšem v této práci není dostatečný prostor, a budeme se v této souvislosti politické aktivitě věnovat v části týkající se forem politické participace. Nicméně je zajímavé porovnat, v čem se liší ti, kteří uvedli, že se o politiku nějakým způsobem zajímají.

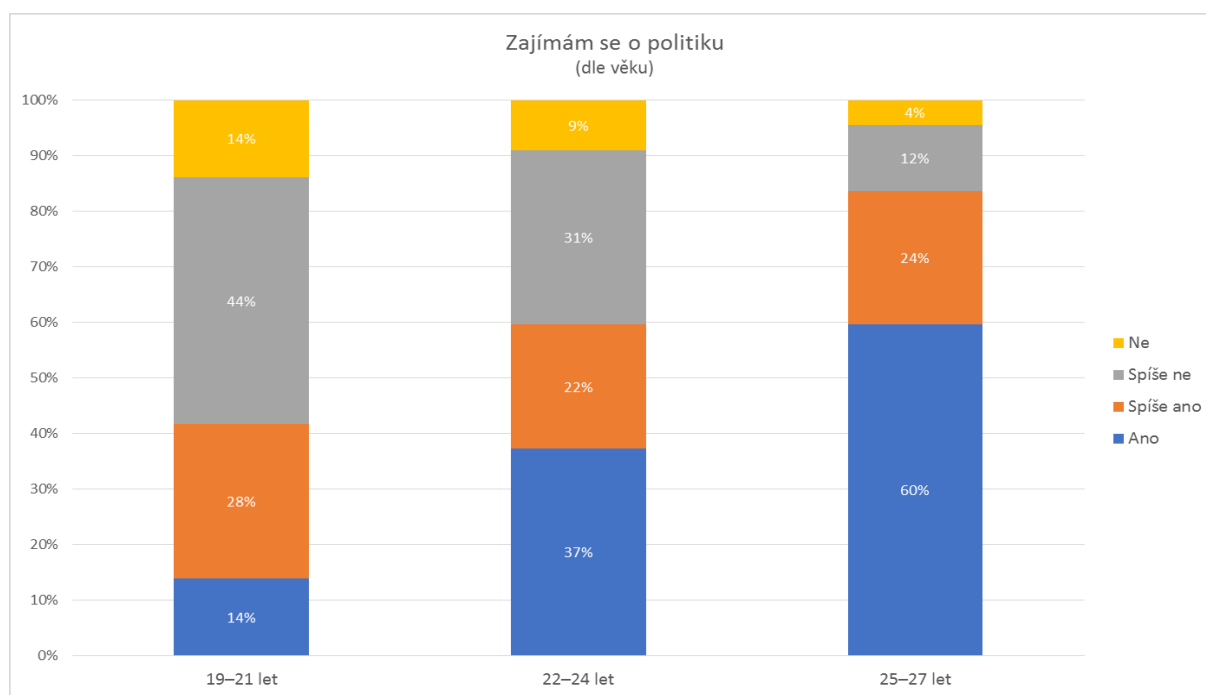

Graf č. 1; Zdroj: dotazníkové šetření, zpracoval autor

Velmi zajímavé je zjištění, že o politiku se zajímají více muži než ženy. Celkem pouze 51 % žen uvedlo, že se o politiku zajímá či spíše zajímá („ano“ a „spíše ano“). Oproti tomu 52 procent mužů uvedlo, že se o politiku zajímá („ano“) a 26 % uvedlo, že se o politiku spíše zajímá („spíše ano“). Pro pozorovatele je tento výsledek velmi překvapivý a nečekaný, protože

ženy v dnešní době již nemají ve společnosti úlohu, která by je diskvalifikovala v politickém rozhodování, a tudíž bychom očekávali, že zájem o politiku bude u žen a mužů vyrovnaný, navíc pokud se jedná o populaci studentů a studentek vysokých škol.

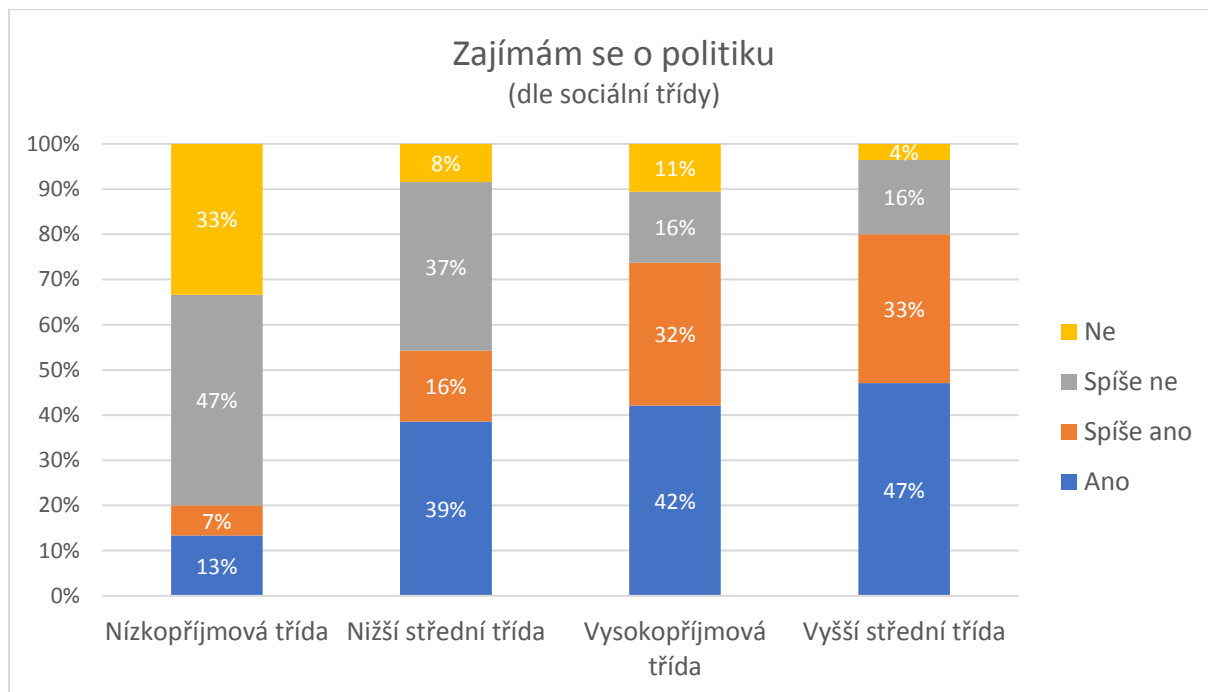
Co se týče věkové charakteristiky, sledujeme trend, kdy se o politiku zajímají věkové skupiny 22-24 let a 25-27 let podstatně více než věková skupina 19-21 let. Z grafu č. 2 můžeme vyčíst, že s rostoucím věkem také roste zájem o politiku. U této otázky pozorujeme, že čím starší jsou studenti, tím se jejich zájem o politiku zvyšuje. Omezený prostor dotazníkového šetření nám neumožňuje zjistit, zda je s rostoucím věkem rostoucí zájem o politiku daný delším studiem, a tudíž rostoucím vlivem vysokoškolského prostředí, nebo je tento trend určený psychickou vyzrálostí starší jednotlivců, a tedy i vyšším pocitem odpovědnosti. Pocitem odpovědnosti se však ještě budeme zabývat v pozdější části této kapitoly.

Graf č. 2; Zdroj: dotazníkové šetření, zpracoval autor

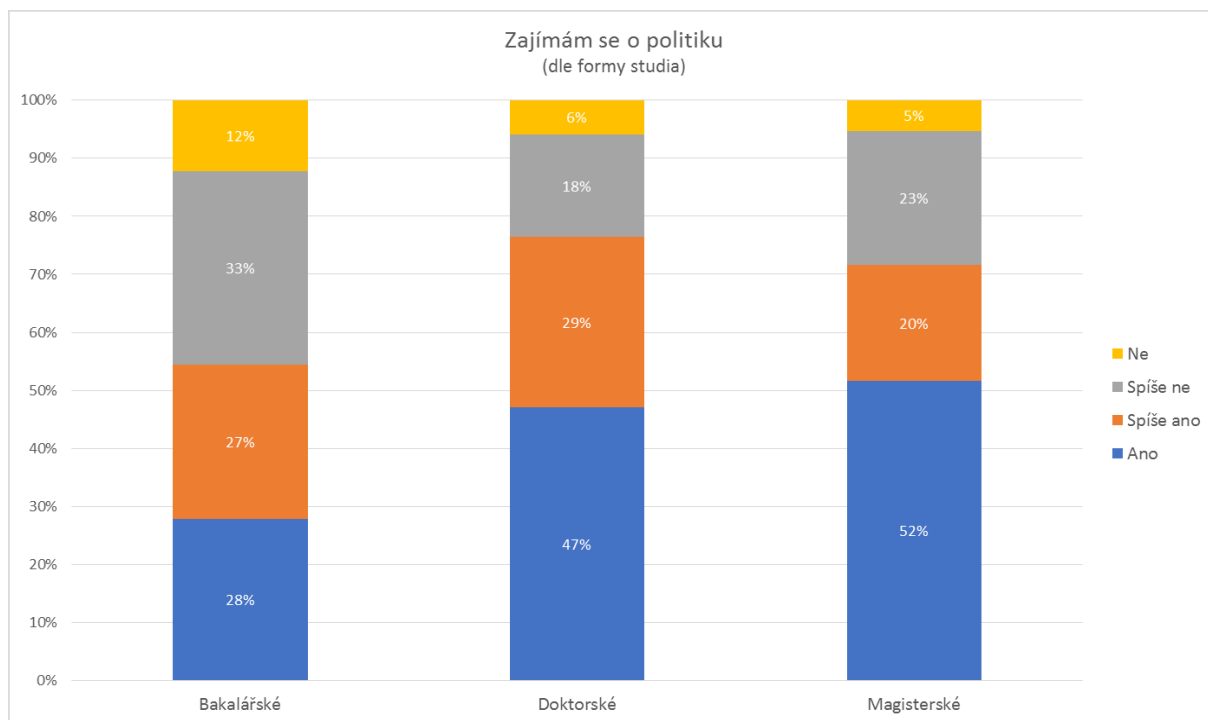
Pokud porovnáme odpovědi podle sociální třídy v grafu č. 3, tak vidíme, že z nízkopříjmové třídy se o politiku zajímá jen 20 % („ano“ a „spíše ano“). U nižší střední třídy je výsledek již 55 %. Třetí nejvyšší zájem o politiku pozorujeme u vysokopříjmové třídy, kde zájem projevilo 74 % respondentů a nakonec nejvyšší zájem o politiku jsme zaznamenali u skupiny vyšší střední třídy, kde se o politiku zajímá celých 80 % respondentů. Pozorujeme tedy velmi znepokojivý trend, který ale potvrzuje již uskutečněné Linkovy výzkumy (viz třetí kapitola), které tvrdí, že se snižujícím se sociálním statusem klesá také zájem o politické dění. Nevěděli jsme akorát, že toto pravidlo má platnost také u studentů vysokých škol, kde bychom

mohli očekávat jiné vzorce politického chování. Graf č. 3 ukazuje trend, že se zvyšujícím se sociálním statusem se zvyšuje zájem o politiku a naopak se snižujícím se sociálním statusem zájem o politiku klesá. Je však nutné dodat, že nejvyšší zájem o politiku jeví vyšší střední třída, a nikoliv vysokopříjmová třída.

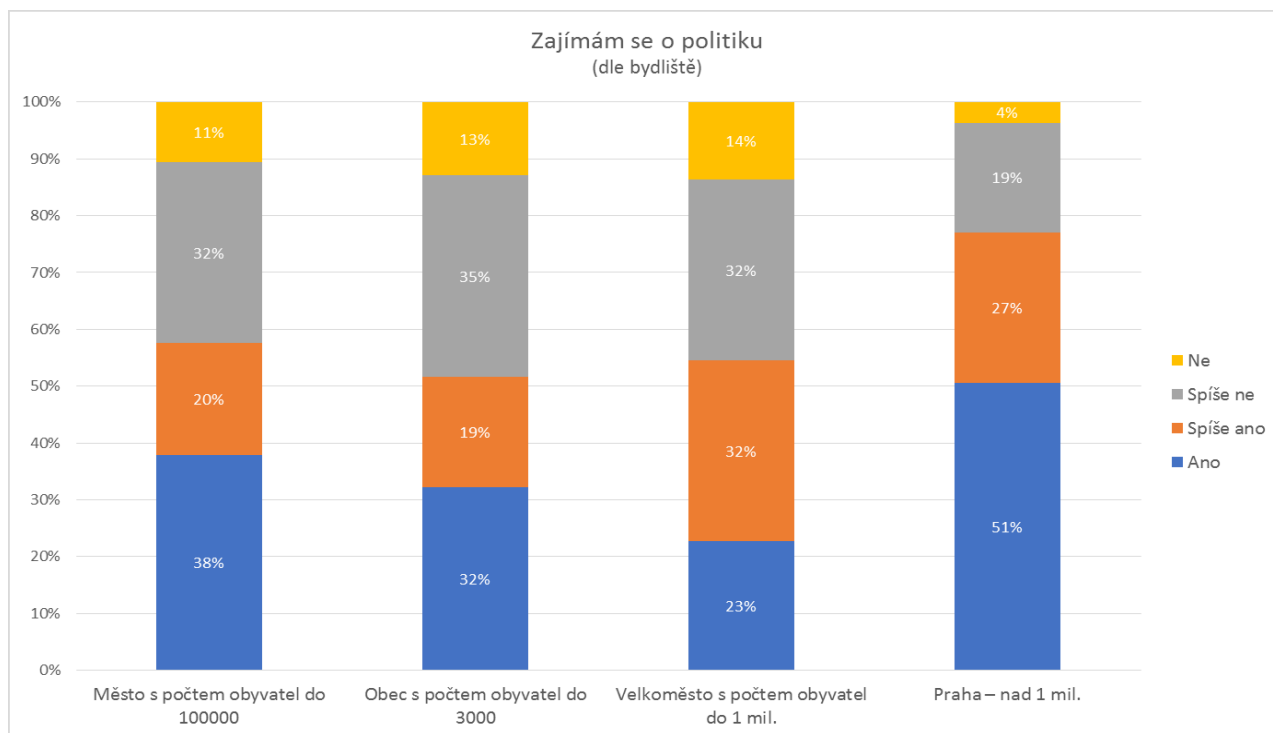
Graf č. 3; Zdroj: dotazníkové šetření, zpracoval autor

Když porovnáme data v grafu č. 4, který se týká zájmu o politiku dle formy studia, můžeme vidět, že největší zájem o politiku jeví studenti-doktorandi. Celkem 76 % doktorandů se zajímá o politické dění, což je nejvyšší podíl. Tato forma studia je následována studenty magisterských oborů. Celkem 72 % (odpověď „ano“ a „spíše ano“) z nich se zajímá o politiku. Nejmenší zájem o politiku jeví studenti bakalářských oborů (55 %). Je tedy vidět rozdíl mezi zájmem o politiku u doktorandů a studentů magisterských oborů a zájmem studentů bakalářských oborů. Tento rozdíl ukazuje také na zájem o politiku podle věku, kde je větší zájem u starších studentů než mladších.

Graf. č 4; Zdroj: dotazníkové šetření, zpracoval autor

Co se týče zájmu o politiku, který je obecně vysoký, jak jsme řekli výše, zajímá nás také odlišnost mezi studenty podle velikosti jejich trvalého bydliště. I zde můžeme pozorovat zajímavé indikátory zájmu o politické dění. Největší zájem o politiku mají respondenti z Prahy. Odpověď „ano“ či „spíše ano“ uvedlo celkem 78 % těchto respondentů. Takový zájem je velmi vysoký, když jej porovnáme s daty z dalších sloupců. Respondenti z ostatních sídel mají relativně vyrovnaný podíl odpovědí, ale ne tak vysoký jako je v Praze. U všech ale překračuje hranici 50 % těch, kteří se o politiku zajímají.

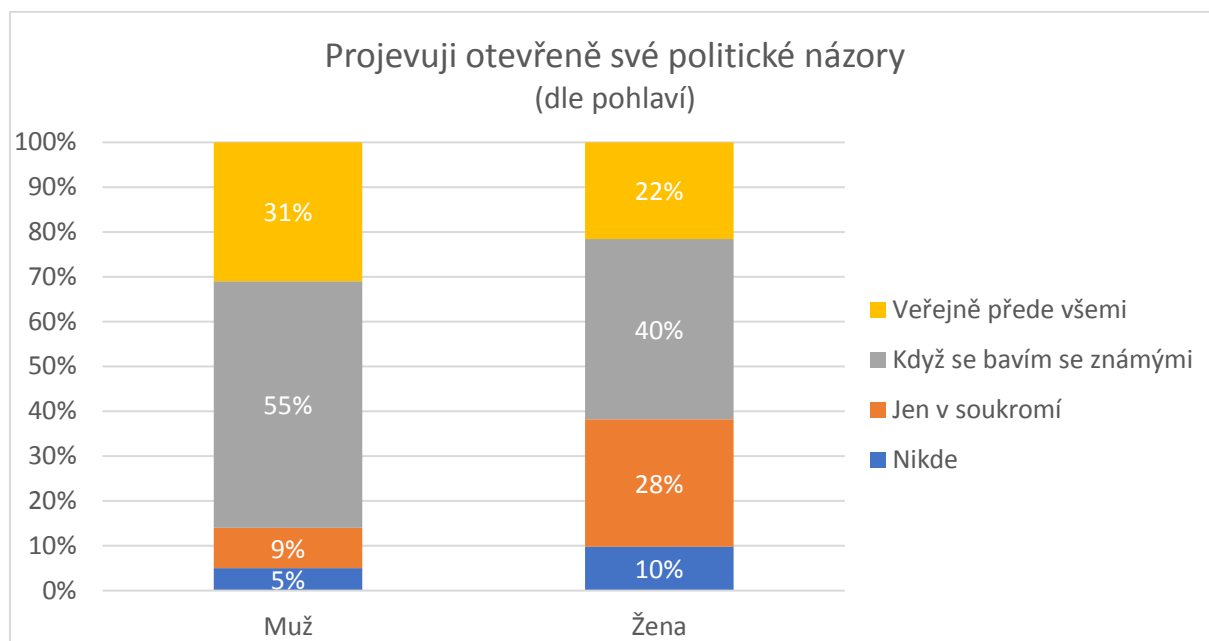
Graf č. 5; Zdroj: dotazníkové šetření, zpracoval autor

Pocit svobody a bezpečnosti při projevování politických postojů

Z druhé kapitoly již víme, že pokud běžní lidé mají participovat v demokratickém politickém procesu, musí mít také pocit bezpečnosti, když tak konají. Na tento teoretický předpoklad směřovala i jedna z otázek, v tomto případě tvrzení, v dotazníkovém šetření: „*Projevuji otevřeně své politické názory.*“ První dvě otázky dotazníku, respektive tvrzení, s nimiž se respondenti identifikují, či ne, nám odhalují, jaké jsou vytvořeny podmínky pro participaci. Je zřejmé, že se studenti o politiku zajímají, zároveň vidíme u odpovědí na projevování svých názorů otevřeně, že respondenti nemají problém mluvit o politice i jinde než v soukromí. 47,5 % studentů odpovědělo, že otevřeně projevuje své názory před známými a 26,6 % odpovědělo, že nemá problém se otevřeně politicky projevat přede všemi (viz příloha – graf č. 45). V podkapitole 2.1 bylo řečeno, že pokud mají lidé participovat, musí mít také pocit bezpečí a nepocítovat riziko, když tak konají. Výsledky u této otázky tedy jasně implikují, že čeští studenti se projevují z velké části otevřeně, a tudíž zde pozorujeme dobré výchozí podmínky pro participaci. Jak se ale liší otevřenost při projevování politických postojů dle jednotlivých charakteristik?

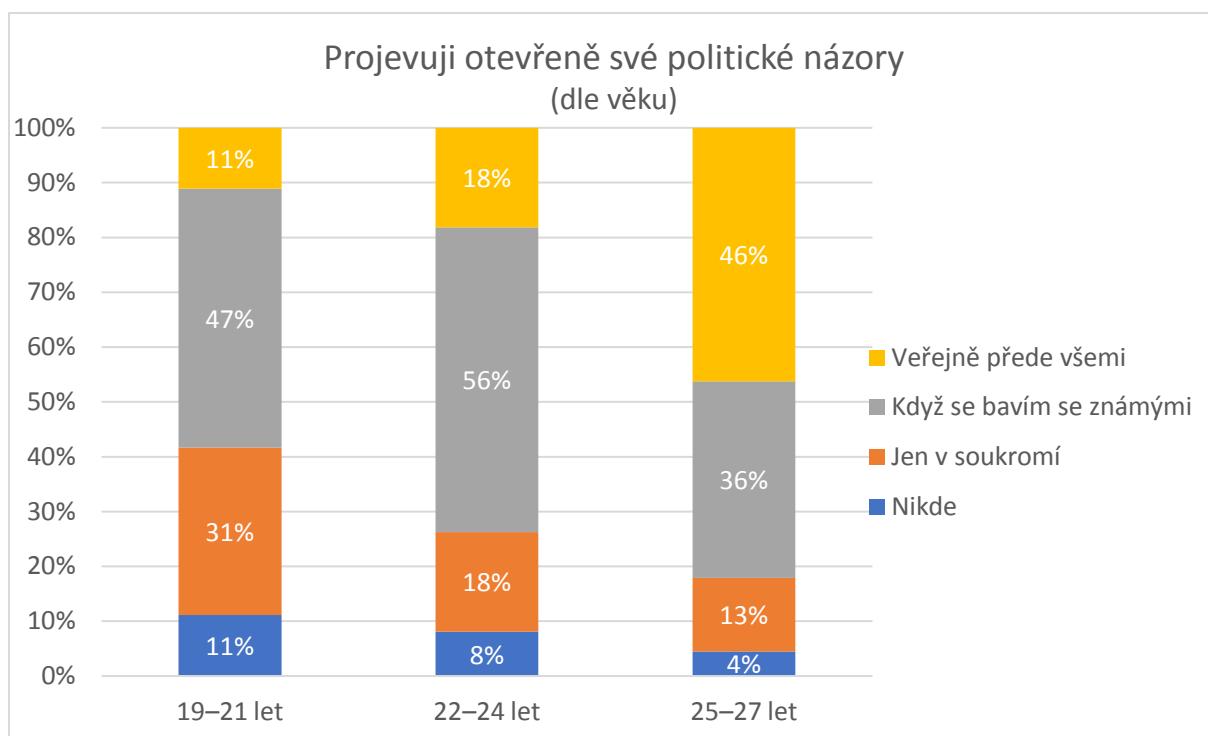
Pokud porovnáme data podle pohlaví (graf č. 6), zde vidíme, že spíše otevřeněji se projevují muži. Je to podobné jako u zájmu o politiku, kde se taktéž více zajímali muži. Zde již nejsou rozdíly mezi ženami a muži tolik markantní, nicméně odpověď „veřejně přede všemi“ a

„když se bavím se známými“ uvedlo celkem o 20 % více mužů. Muži tyto odpovědi uvedli z 86 procent a ženy z 66 procent

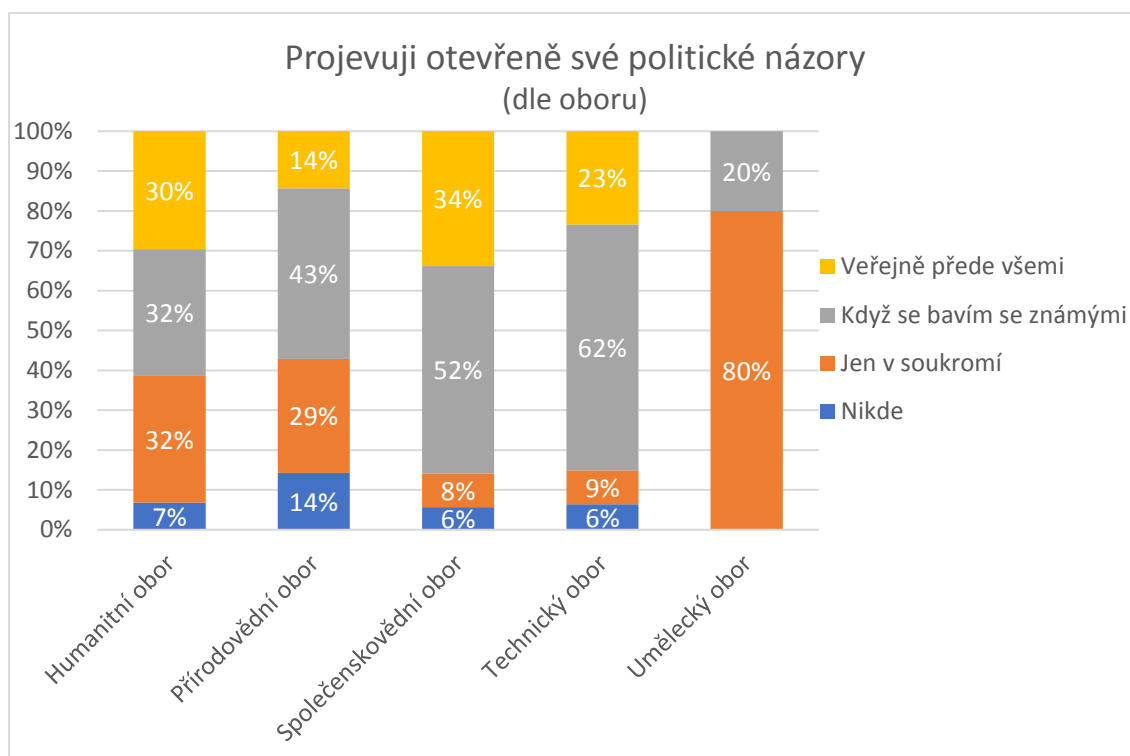
Graf č. 6; Zdroj: dotazníkové šetření, zpracoval autor

U věkových kategorií taktéž pozorujeme zvyšující se trend otevřenosti projevoování názorů s rostoucím věkem. Celkem 58 % respondentů z věkové skupiny 19-21 let odpovědělo, že projevuje otevřeně své politické názory veřejně přede všemi nebo když se baví se známými. U skupiny 22-24 byl podíl vyšší, zde odpovědělo tyto možnosti celkem 74 % respondentů. U věkové skupiny 25-27 let se projevovalo otevřeně 82 %. V porovnání s oběma věkovými kategoriemi projevovali ti nejstarší nejotevřeněji své názory na veřejnosti („veřejně přede všemi“) s významným rozdílem. Ti nejstarší se projevovali veřejně z 46 %, zatímco lidé ve věku 22-24 let jen z 18 % a lidé ve věku 19-21 let jen z 11 %.

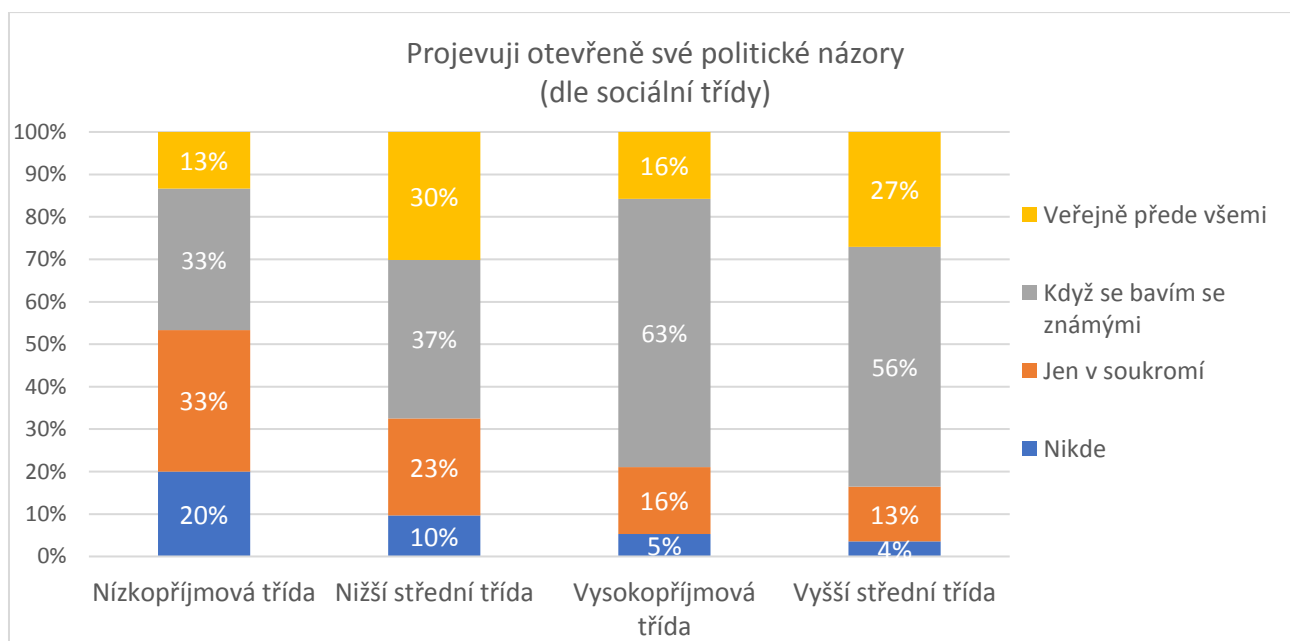
Graf č. 7; Zdroj: dotazníkové šetření, zpracoval autor

V grafu č. 8 můžeme vidět odlišnosti podle oboru. U uměleckých oborů nemůžeme posuzovat relevanci, jelikož jak již bylo řečeno ve čtvrté kapitole, počet respondentů uměleckých oborů je pro hodnocení nedostatečný. Nicméně pozorujeme, že podobné hodnoty vykazují studenti společenskovedních a technických oborů, kteří jsou z velké části otevření. Studenti společenskovedních oborů projevují své názory otevřeně veřejně nebo se známými z 86 % a studenti technických oborů z 85 %. Naopak studenti přírodovědných a humanitních oborů tolik otevřeně své názory neprojevují, u humanitních oborů projevuje otevřeně své názory veřejně nebo před známými 62 % a u přírodovědných oborů 57 % respondentů. Studenti těchto oborů neprojevují tolik otevřeně své politické postoje, nicméně i tak je jejich podíl vysoký.

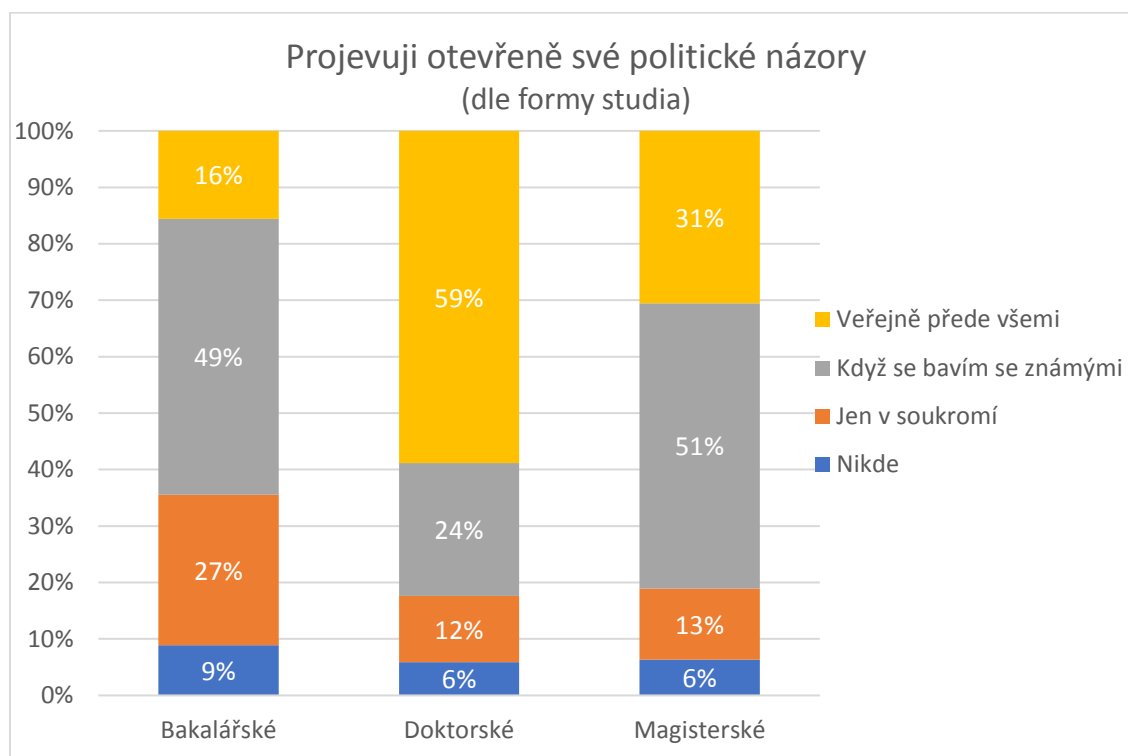
Graf č. 8, Zdroj: dotazníkové šetření, zpracoval autor

U grafu č. 9 pozorujeme trend, kdy se zvyšujícím se sociálním statusem roste otevřenost při projevování názorů. Z nízkopříjmové třídy se otevřeně projevuje jen 46 % studentů. Z nižší střední třídy jich je 67 %. Z vyšší střední třídy 83 % a z vysokopříjmové třídy 79 %. Vysokopříjmová třída tento trend mírně narušuje, nicméně i tak můžeme mluvit o souvislosti mezi projevováním svých názorů otevřeně a sociálním statusem respondentů.

Graf č. 9; Zdroj: dotazníkové šetření, zpracoval autor

Co se týče projevování politických postojů, zdržíme se ještě u poslední charakteristiky, která ovlivňuje otevřenost respondentů. Graf č. 10 ukazuje, že nejotevřeněji projevují své názory doktorandi, v kategorii „veřejně přede všemi“ jich odpovědělo 59 % a v kategorii „když se bavím se známými“ 24 procent. Naprostá většina doktorandů tedy projevuje otevřeně své názory. V kategorii „veřejně přede všemi“ odpovědělo jen 31 % studentů magisterských oborů a jen 16 % studentů bakalářských oborů oproti 59 % doktorandů.

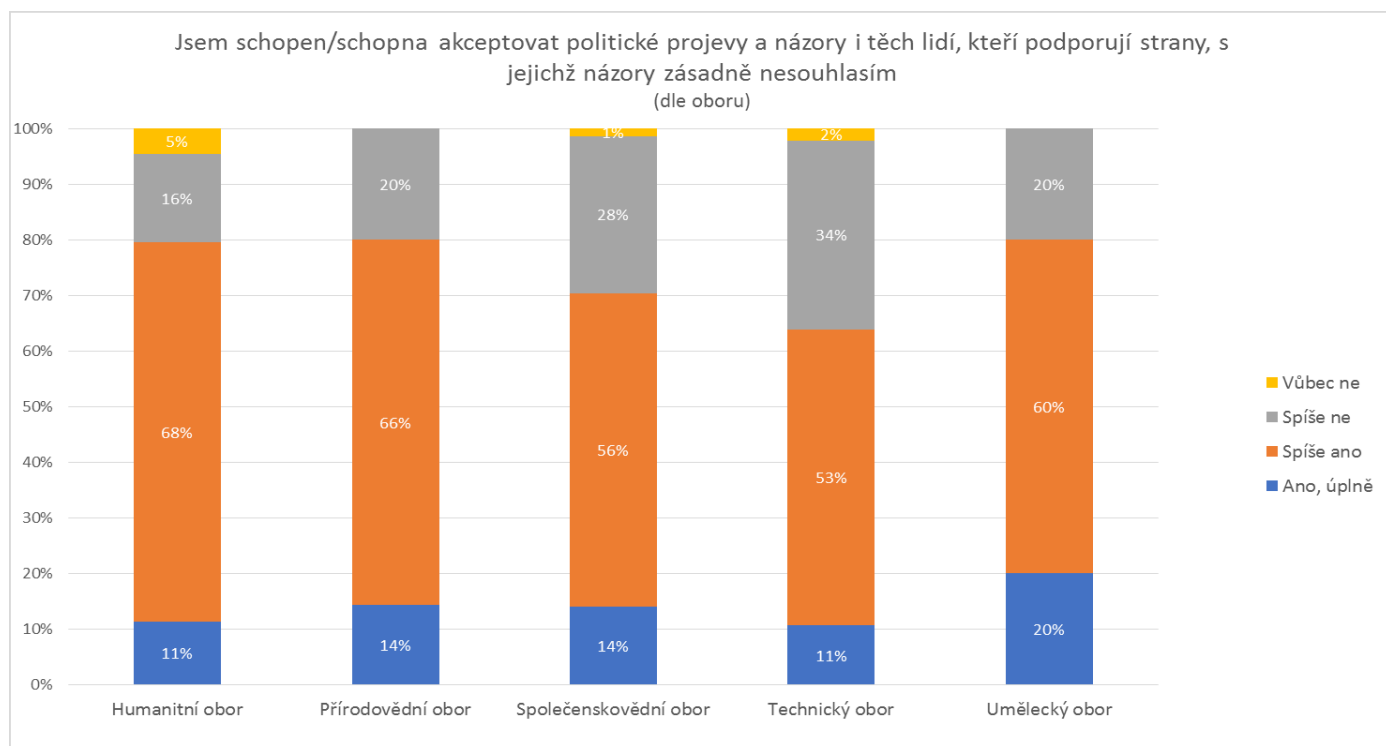
Graf č. 10; Zdroj: dotazníkové šetření, zpracoval autor

Podpora stran a respektování opozice

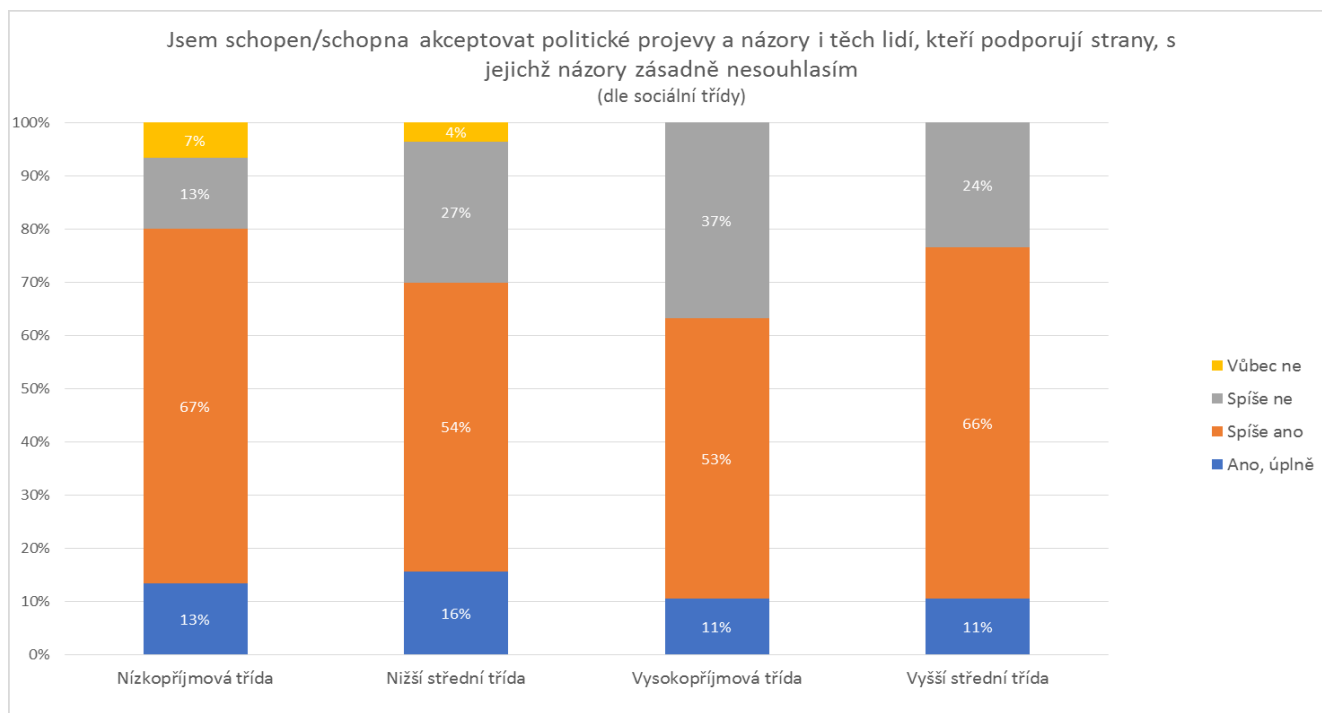
S otevřeností při projevování politických postojů souvisí i následující otázka: „*Jsem schopen/schopna akceptovat politické projevy a názory i těch lidí, kteří podporují strany, s jejichž názory zásadně nesouhlasím,*“ která zjišťovala, zda jsou respondenti schopni akceptovat i názory podporovatelů stran, s jejichž názory zásadně nesouhlasí. Američtí politologové Almond a Verba v této souvislosti zkoumali fragmentaci společnosti, což není cílem našeho výzkumu. Nicméně v této práci je nástroj zkoumání respektu vůči příslušníkům odlišných názorových proudů využitý proto, že respekt mezi spoluobčany do určité míry představuje podmínku pro občanskou spolupráci a participaci. Pokud má být politický systém stabilní a utvářet dobré podmínky pro demokratickou participaci a demokratické prostředí, musí být i podpora stran umírněná a musí být vyjádřitelná otevřeně. Výsledky odpovědí u této otázce

(graf č. 46) jasně ukazují, že 59,9 % studentů je spíše schopno akceptovat názory i těch lidí, s nimiž zásadně nesouhlasí a 12,9 % je schopno akceptovat tyto názory plně. Jde tedy o valnou většinu a vidíme umírněnou podporu politických stran, což vypovídá o demokratických postojích respondentů. Nás by proto mělo zajímat, čím je způsobeno, když někdo odpověděl spíše ne (25,2 %) či vůbec ne (2 %). Jaká je demografická charakteristika těchto respondentů, a jaké volí strany? U této a předešlé otázky by do budoucna bylo přínosné provést hlubší průzkum formou osobních rozhovorů, zda jsou výpovědi relevantní, respektive pravdivé. Odpovědi jsou již takové, jaké jsou, nicméně nemusí reflektovat realitu kvůli psychologickým faktorům, kdy se jednotlivec snaží vytvořit lepší dojem, a proto odpoví, že je schopen akceptovat i odlišné názory lidí, s nimiž zásadně nesouhlasí.

Z grafu č. 11 vyplývá, že nejvíce jsou netolerantní studenti technických oborů, odpověď „ne“ či „spíše ne“ zvolilo 36 % z nich. Dalšími nejméně tolerantními jsou studenti společenskovedních oborů, kde tyto odpovědi zvolilo 29 %. Vidíme zde podobné vzorce chování u studentů těchto oborů jako u předešlé otázky. U humanitních a přírodovědných oborů byla netolerance jen u 21 % studentů a 20 % u studentů humanitního a přírodovědného zaměření.

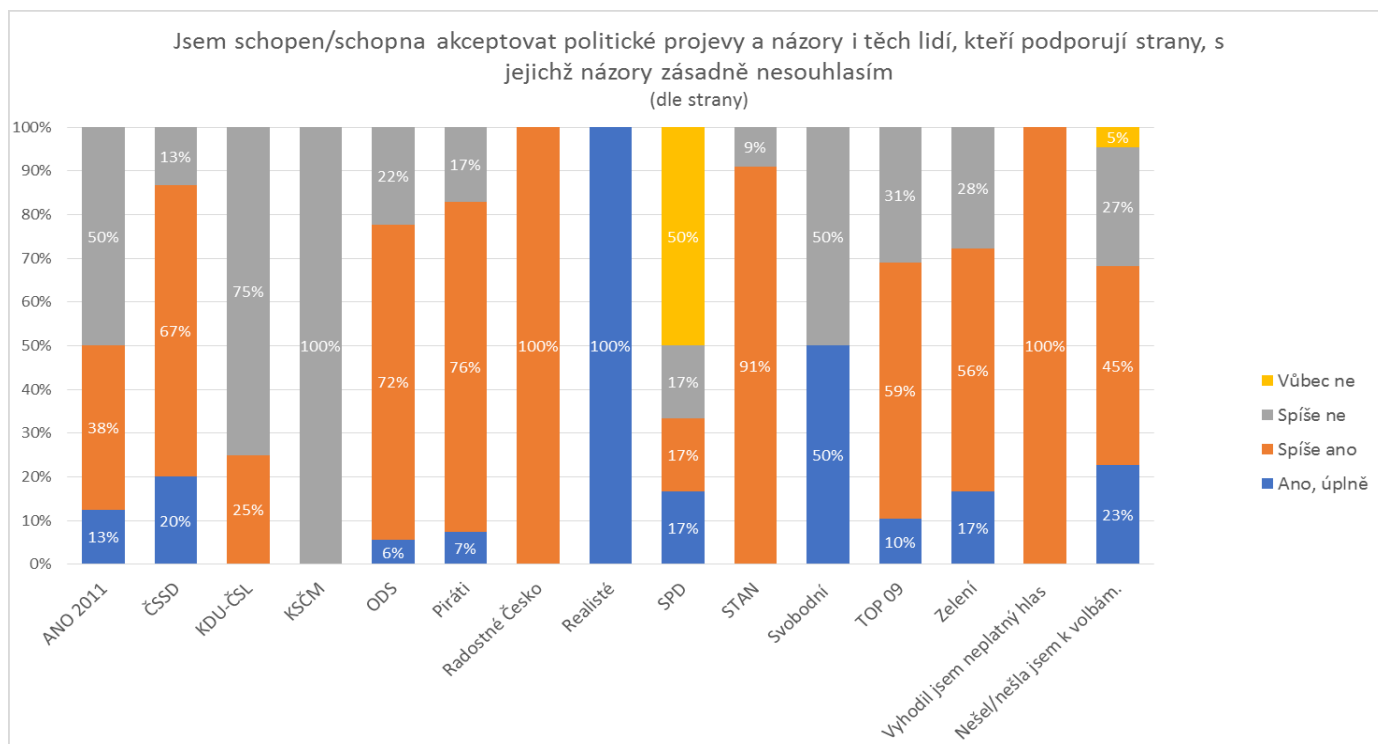

Graf č. 11; Zdroj: dotazníkové šetření, zpracoval autor

Graf č. 12; Zdroj: dotazníkové šetření, zpracoval autor

Sociální rozvrstvení respondentů ukazuje, že lidé z nižších tříd jsou tolerantnější než ti z vysokopříjmové. Toto je zajímavé zjištění, již víme, že lidé z vyšších tříd se více zajímají o politiku a jsou otevřenější v projevování svých názorů na veřejnosti, zároveň jsou ti nejméně tolerantní. Opačná situace je u lidí z nižších, především z nízkopříjmové třídy. Respondenti z nízkopříjmové třídy odpověděli „vůbec ne“ či „spíše ne“ celkem z 20 %, respondenti z nižší střední třídy z 31 %. U vyšší střední třídy a vysokopříjmové třídy jsme žádnou odpověď „vůbec ne“ nezaznamenali, avšak u respondentů z vyšší střední třídy uvedlo možnost „spíše ne“ 24 % respondentů a velmi vysoký podíl netolerujících respondentů je u vysokopříjmové třídy, kde odpovědělo 37 % respondentů „spíše ne“.

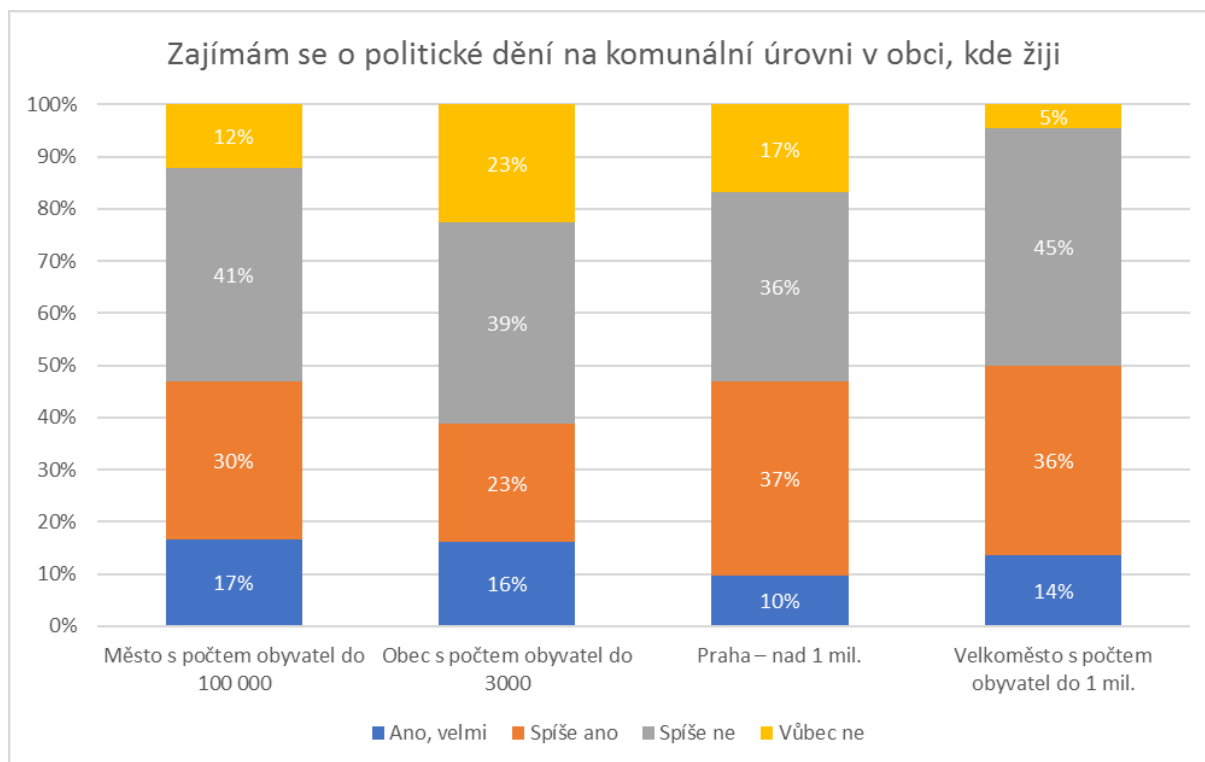

Graf č. 13; Zdroj: dotazníkové šetření, zpracoval autor

Tolerance respondentů se projevuje i ve volebním chování. U nejpočetnější skupiny voličů Pirátů (41 respondentů) vidíme, že elektorát této strany, co se týče studentů, je tolerantní k příznivcům stran s naprosto odlišným názorem. Celkem 83 % voličů Pirátské strany je spíše nebo úplně tolerantní. U druhé nejpočetnější skupiny voličů ČSSD, kde tuto stranu volilo 30 respondentů, pozorujeme toleranci z 87 %, takže vidíme, že dvě nejpočetnější strany v tomto výzkumu vykazují umírněné postoje. Třetí nejpočetnější stranou uváděnou v dotazníkovém šetření je TOP 09 s 29 respondenty. U této strany je tolerance již menší v porovnání s dvěma předešlými stranami. Odpověď „ano, úplně“ či „spíše ano“ uvedlo jen 69 % jejich podporovatelů. U další strany ODS (18 respondentů) je tolerance vysoká podobně jako u prvních dvou jmenovaných stran, celkem 78 % voličů této strany je tolerantních. Co se týče Strany zelených (18 respondentů), zde je tolerantních 73 % voličů této strany. Voliči hnutí ANO 2011 (16 respondentů) jsou, jak se ukazuje, velmi málo tolerantní, jen 51 % z těchto respondentů uvedlo možnost „spíše ano“ či „ano, úplně“. Pozornost dále věnujeme Starostům a nezávislým, kde u 11 respondentů, kteří uvedli, že volili tuto stranu, odpovědělo tolerantně 91 % voličů této strany. Další strany nemají vypovídající hodnotu kvůli malému počtu respondentů, kteří uvedli, že tuto stranu volili, nicméně nakonec ještě zmíníme stranu SPD (6 respondentů). U této strany je tolerantních jen 34 % voličů této strany.

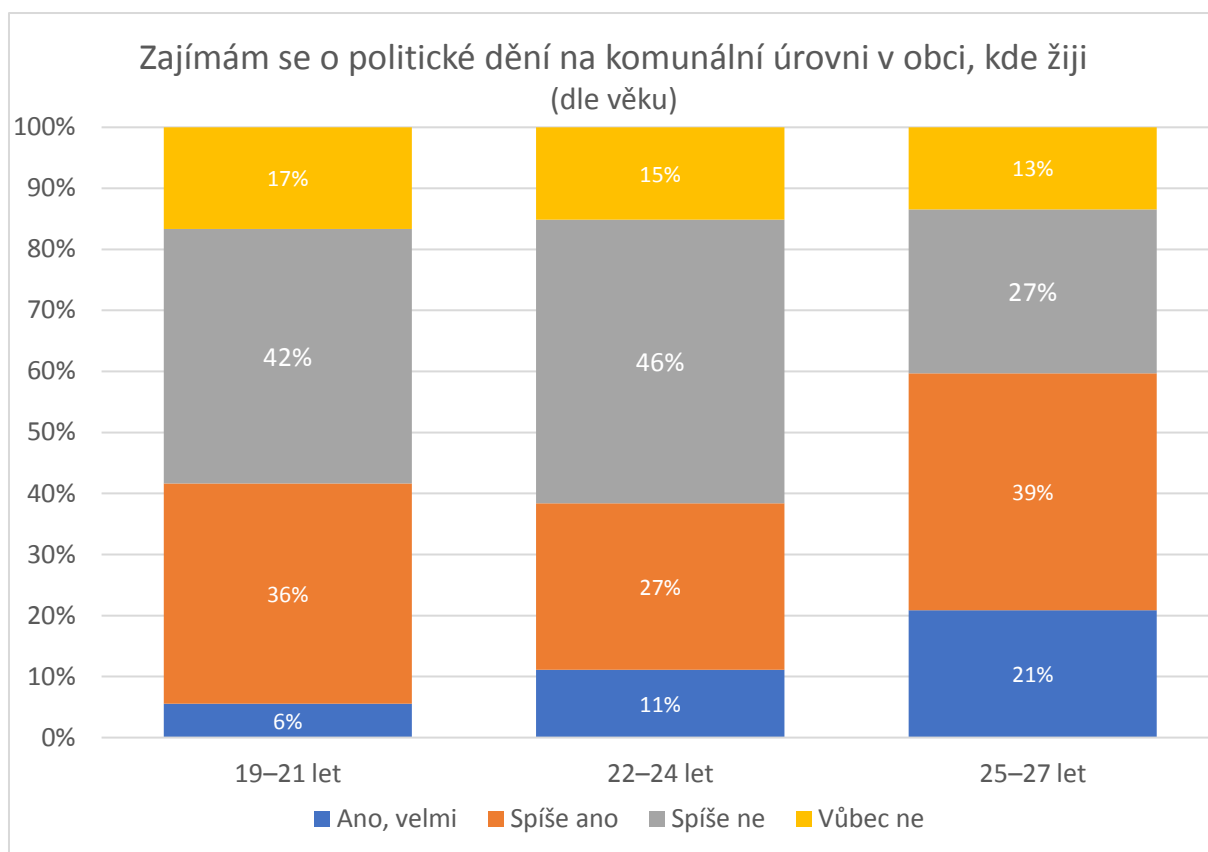
V knize *The Civic Culture* se věnuje značná část pozornosti lokální politice a participaci na této úrovni politiky. Ještě než se dostaneme k různým formám participace a okolnostem, které tyto formy doprovázejí u českých studentů, zaměříme se na oblast, které Almond a Verba také věnovali určitou důležitost. Z druhé kapitoly víme, že na participaci zajímal autory krom jiného také pocit jednotlivců, zda by měli participovat. Almond a Verba zkoumali, zda lidé pocítují odpovědnost vůči své komunitě a zda ve svých životech řeší i veřejné záležitosti, a nikoliv jen soukromé. V našem průzkumu byli respondenti dotazováni, zda souhlasí s tvrzením, které zjišťovalo zájem o komunální politiku v jejich bydlišti, takto: „*Zajímám se o politické dění na komunální úrovni v obci, kde žiji.*“ Z celkového počtu dvě stě dvou respondentů jich 27 (13,4 %) odpovědělo „ano, velmi“, 66 (32,7 %) odpovědělo „spíše ano“, 79 (39,1 %) „spíše ne“ a 30 (14,9 %) odpovědělo „vůbec ne“ (viz příloha – graf č. 47). Z dat tedy vychází, že zájem, či nezájem o komunální politické dění je celkem vyrovnaný, ať už studenti o komunální politiku jeví zájem, či nikoliv.

Při další analýze těchto odpovědí bylo zjištěno, že největší zájem o politické dění na komunální úrovni je ve velkoměstech s počtem obyvatel do jednoho milionu. Následují respondenti z Prahy a dále z měst s počtem obyvatel do 100 000. Nejmenší je zájem, jak je vidět v grafu č. 14, v obcích s počtem obyvatel do 3 000. Zde je také největší podíl lidí, kteří uvedli, že se vůbec nezajímají – 23 %. V porovnání s respondenty z velkoměst s počtem obyvatel do jednoho milionu je to markantní rozdíl 18 %. Pozorujeme tedy, že s rostoucí velikostí bydliště, roste také mírně zájem o politiku. Toto zjištění koresponduje s výstupy výzkumů Lukáše Linka, které jsou uvedeny v třetí kapitole.

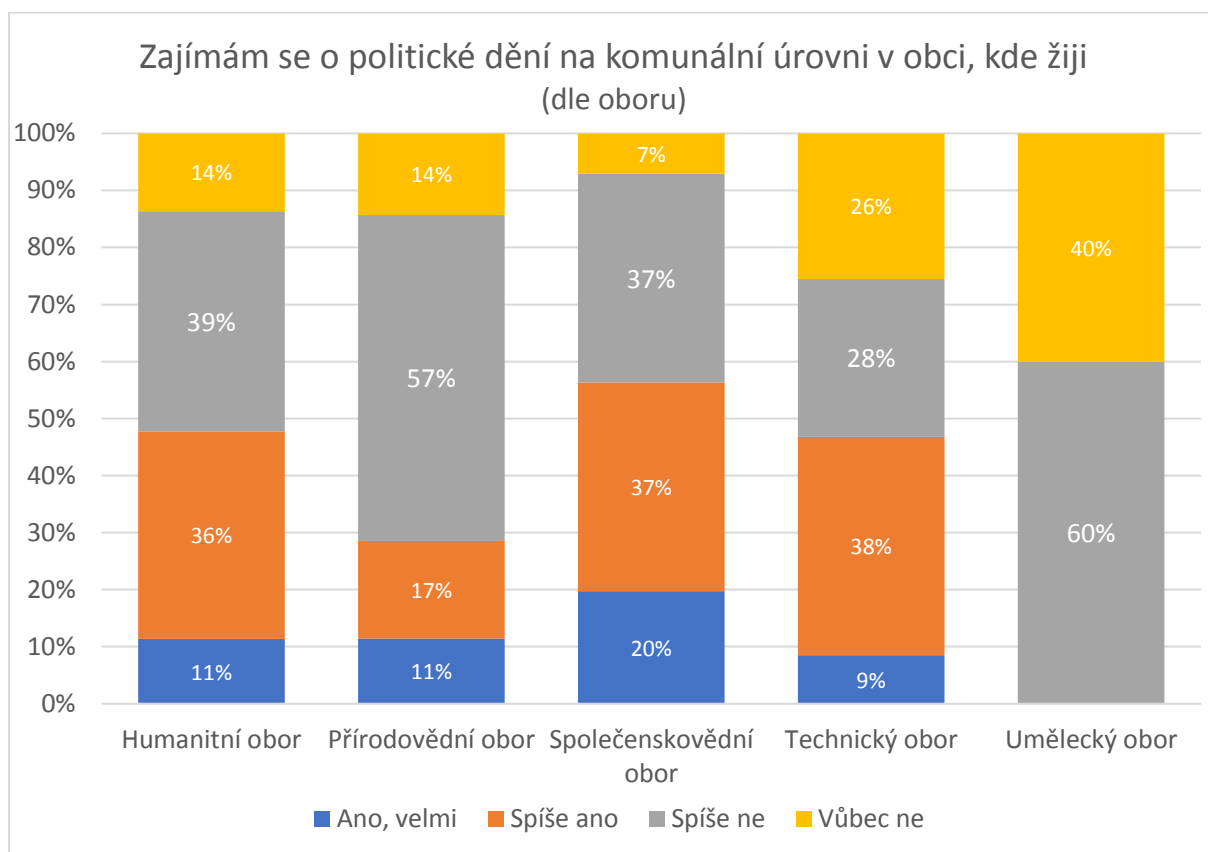
Graf č. 14; Zdroj: dotazníkové šetření, zpracoval autor

U této otázky, kde studenti odpovídali podle věku (viz graf č. 15), shledáváme podobné hodnoty jako u odpovědí na otázku zájmu o politiku. Nejvíce se o politické dění na komunální úrovni zajímají lidé ve věku 25-27 let, kteří možnost „ano, velmi“ či „spíše ano“ uvedli z 60 % následovaní tentokrát nejmladší skupinou lidí ve věku 19-21 let, kde se o politiku na komunální úrovni zajímá 42 % respondentů. Poslední skupinou jsou lidé ve věku 22-24 let, kteří se o komunální politiku zajímají jen z 38 %.

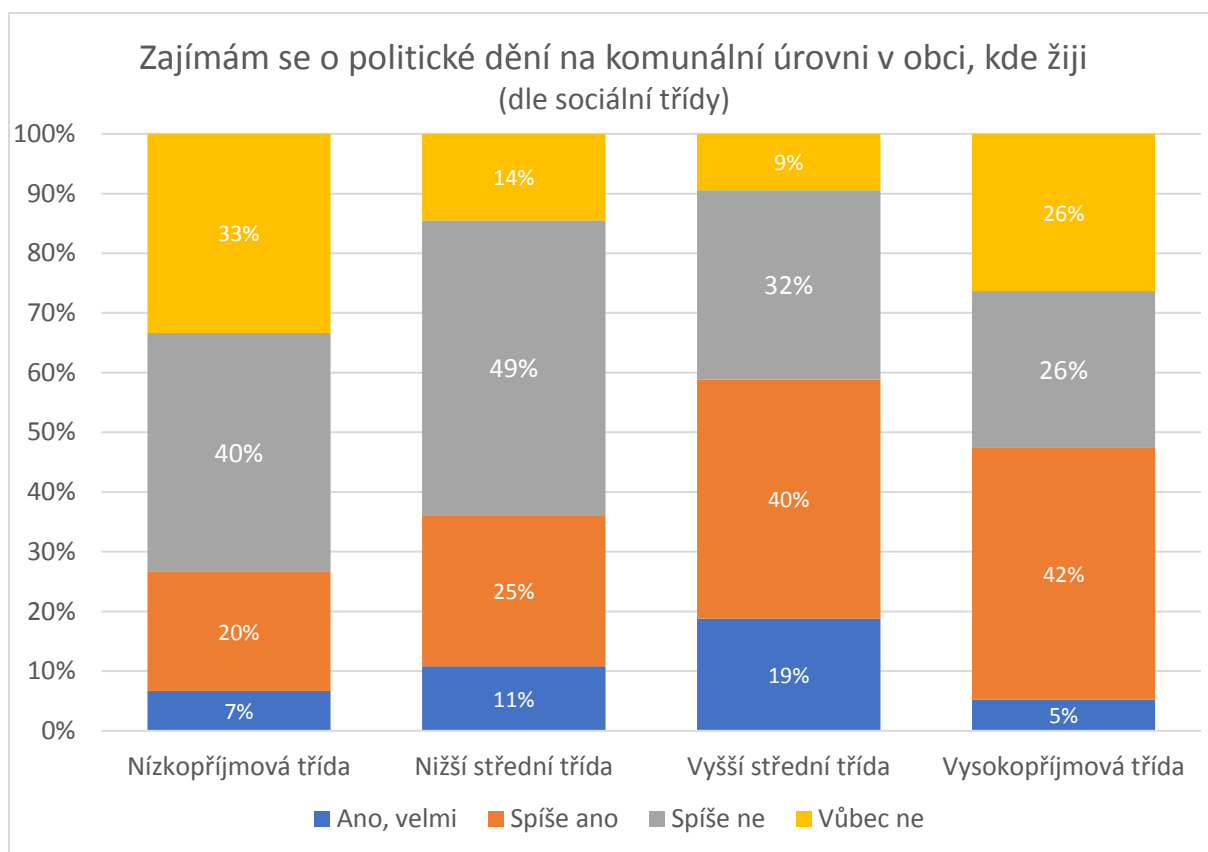
Graf č. 15; Zdroj: dotazníkové šetření, zpracoval autor

Distribuci zájmu o politické dění na komunální úrovni ukazuje graf č. 16. Zde vidíme, že studenti jak humanitních, tak společenskovedních a technických oborů vykazují přibližně stejné hodnoty. Zájem projevilo 47 % studentů humanitních oborů, 57 % studentů společenskovedních oborů a 47 % studentů technických oborů. Lidé z přírodovědných oborů se o politiku na komunální úrovni zajímají jen z 28 %.

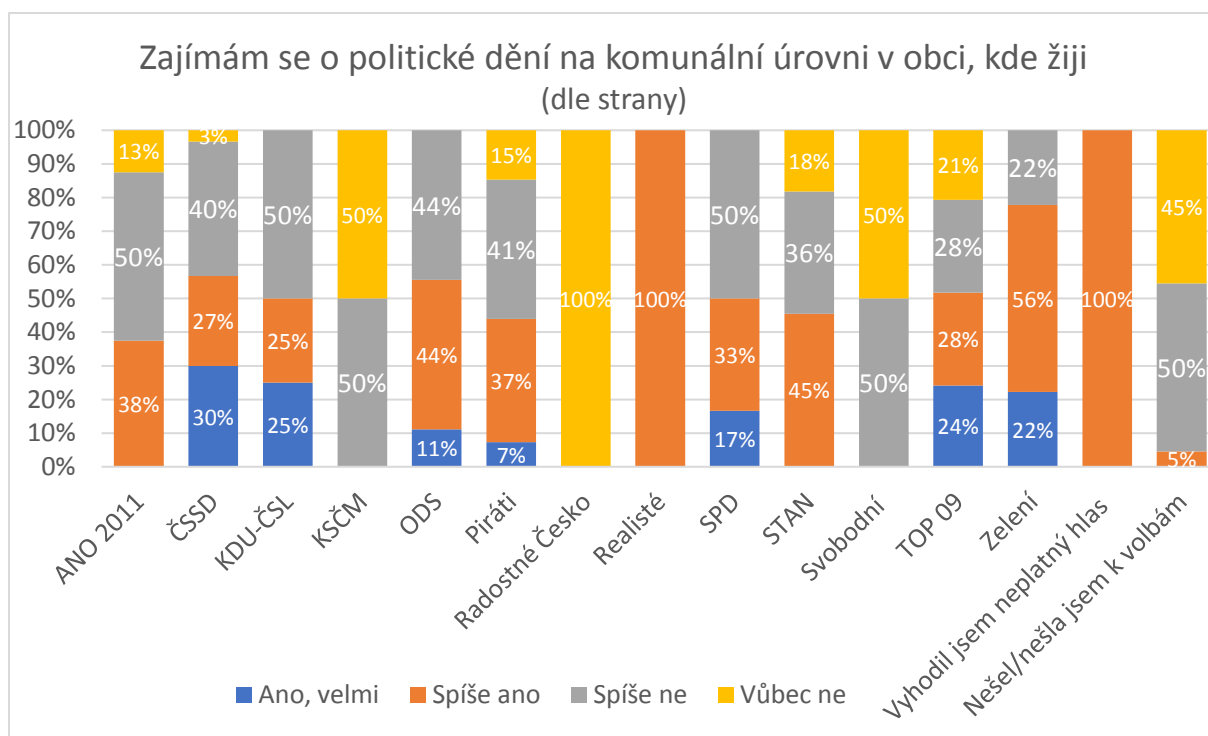
Graf č. 16; Zdroj: dotazníkové šetření, zpracoval autor

Pocit odpovědnosti byl zkoumán i podle příslušnosti k sociálním třídám. Podobně jako u zájmu o politiku také v grafu č. 17 pozorujeme, že u otázky týkající se zájmu o politické dění na komunální úrovni se o politiku zajímají spíše ti studenti, kteří náleží k vyšší střední a vysokopříjmové třídě. U vyšší střední třídy byl zájem o politické dění na komunální úrovni nejvyšší, podobně jako u otázky týkající se jen zájmu o politiku. Z výsledku šetření lze vidět, že zájem o politiku obecně a zájem o komunální politiku je podobný, respektive očekávali bychom, že respondenti se budou chovat jinak co se týče obecného postoje k politice a postoje ke komunální politice. Výstupy dotazníkového šetření však ukazují na podobné vzorce chování. Pouze u studentů z vyšší střední třídy přesáhl zájem o komunální politické dění 50% hranici – odpověď „ano, velmi“ nebo „spíše ano“ zvolilo celkem 59 % respondentů z této sociální třídy. Druhý největší zájem o politické dění na komunální úrovni projevili studenti z vysokopříjmové třídy, kde se zajímá celkem 47 % respondentů. Naopak u nízkopříjmové třídy projevuje zájem jen 27 % dotazovaných. U nižší střední třídy jen 36 % studentů. Pozorujeme tedy určitý vliv sociálního původu respondentů na jejich zájem o komunální politické dění. S příslušností k nižším sociálním třídám zájem klesá, s příslušností k vyšším třídám zájem roste.

Graf č. 17; Zdroj: dotazníkové šetření, zpracoval autor

Zajímavé je pozorovat, jaký je vztah mezi zájmem o politické dění na komunální úrovni s volbou politických stran v grafu č. 18. Z tohoto grafu je vhodné vypíchnout odpovědi voličů Strany zelených. Z 18 respondentů, kteří uvedli, že volili tuto stranu v posledních volbách do Poslanecké sněmovny, jich nejvíce odpovědělo, že se zajímá o politické dění na komunální úrovni v obci, kde žijí, v porovnání se stranami, u nichž máme dostatečný počet respondentů a u nichž jsou výsledky reprezentativní. Odpověď „ano, velmi“ zvolilo 22 % voličů Zelených a 56 % uvedlo možnost „spíše ano“, jde tedy celkem o 78 % respondentů, kteří volili Stranu zelených, kteří uvedli, že se o politiku na komunální úrovni zajímá. U voličů Pirátské strany takto vysoké výsledky nebyly. Jen celkově 42 % z 41 voličů této strany se o politiku v komunále zajímá. U voličů ČSSD byl podíl lidí, kteří projevují zájem, vyšší, zde odpovědělo, že se zajímá, 57 % z 30 respondentů volících ČSSD. Z voličů TOP 09 se zajímá 52 % z 29 respondentů, kteří volili TOP 09. Z 18 voličů ODS se zajímá 55 % respondentů. Respondenti, kteří volili ANO (16), vůbec neuvedli možnost „ano, velmi“, čímž jsou podobní voličům STAN, kteří taktéž tuto možnost neuvedli. Navíc u voličů hnutí ANO pozorujeme jen velmi nízký zájem o komunální politické dění, zajímá se jen 38 % těchto voličů, a to jen vlažně. Taktéž vlažně se o komunální politiku zajímají voliči STAN, kde se z 11 respondentů volících tuto stranu zajímá 45 %.

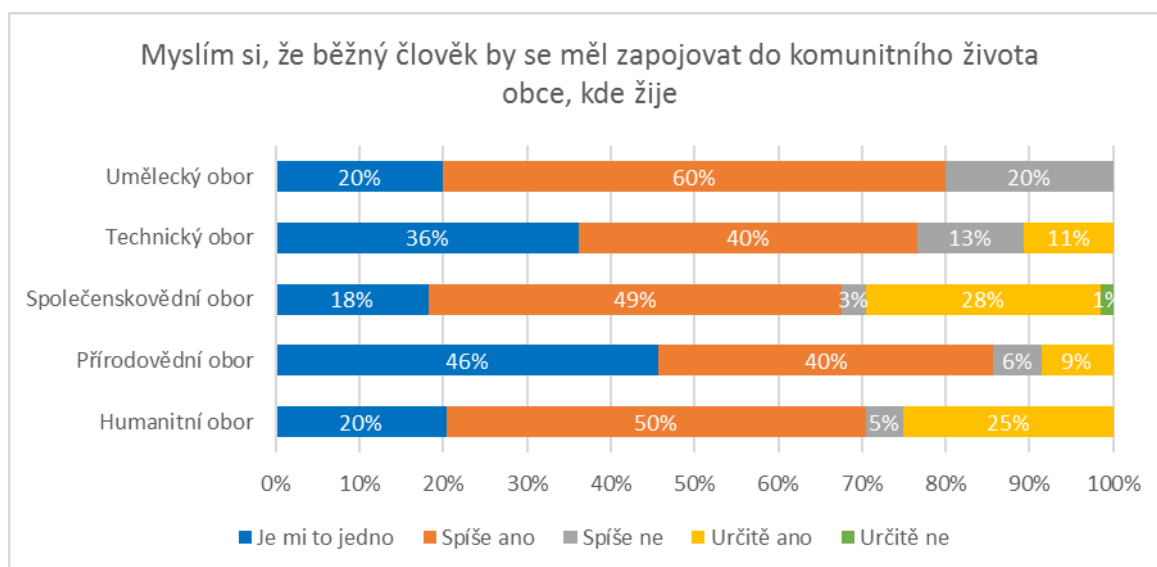

Graf č. 18; Zdroj: dotazníkové šetření, zpracoval autor

Na pocit občanské odpovědnosti byla směřována ještě jedna otázka v dotazníku, respondenti měli říct, zda se ztotožňují s následujícím tvrzením: „*Myslím si, že běžný člověk by se měl zapojovat do komunitního života obce, kde žije.*“ Výsledky odpovědí na tuto otázku ukazují (viz příloha – graf č. 48), že z 202 respondentů 65 % uvedlo, že by se lidé do komunitního života obce měli zapojovat. Odpověď „určitě ano“ zvolilo 19 % a „spíše ano“ 46 procent. Možnost „je mi to jedno“ uvedlo 27,7 % dotázaných. Když porovnáme výsledky této otázky s minulou otázkou, která zjišťovala, zda se lidé zajímají reálně o politické dění na komunální úrovni v obci, kde respondenti žijí, tak vidíme kontrast, kdy se reálně o komunální politiku zajímá jen 36 % respondentů, ale zároveň tyto respondenti nejsou zcela ke komunální politice apatičtí, nebo odcizení, jelikož 65 % uvedlo, že by se lidé měli zapojovat do komunitního života obce, v níž žijí.

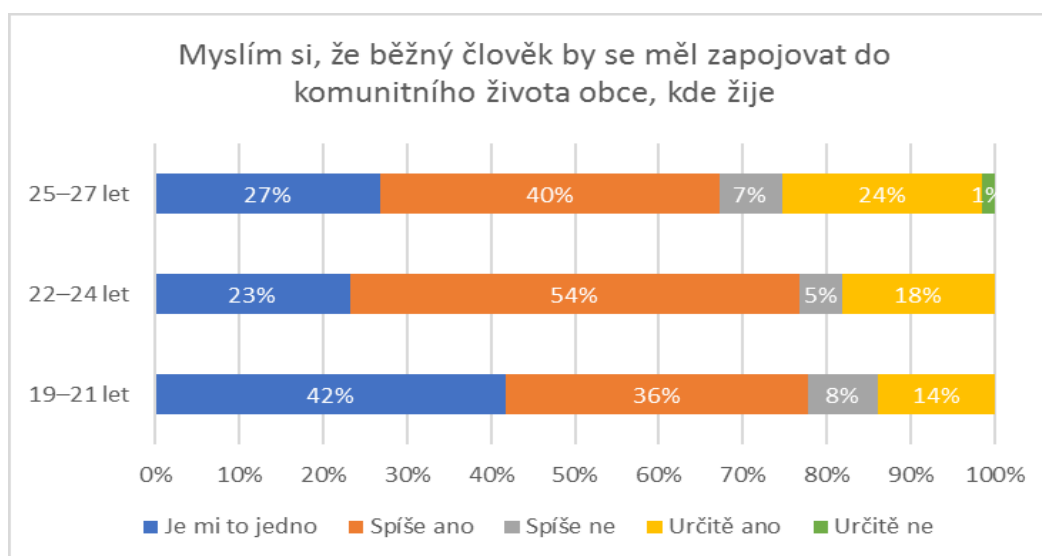
V grafu č. 19 jsme zjišťovali rozdíly mezi studenty podle toho, jaké mají studijní zaměření. Na otázku, zda si myslí, že by se lidé měli zapojovat do komunitního života, studenti technických oborů odpověděli z 51 %, že určitě nebo spíše ano, 36 % studentů těchto oborů to bylo lhostejno. Studenti společenskovedních oborů uvedli, že by se lidé měli zapojovat ze 77 procent a jen 18 % to bylo lhostejné. Taktéž u studentů humanitních oborů pozorujeme vysoké procento odpovědí, že by se lidé měli zapojovat, možnost „určitě ano“ či „spíše ano“ uvedlo dohromady 75 % z nich a jen 20 % to bylo lhostejné. Naopak u studentů přírodovědných oborů

byla apatie vůči zapojování se lidí do komunitního života nejvyšší a poměrně významná, 46 % respondentů uvedlo, že jim to je jedno a jen 49 % uvedlo, že by se lidé měli zapojovat. Vidíme tedy rozdíl mezi lidmi, kteří studují humanitní a společenskovědní obory na jedné straně a lidmi, kteří studují přírodovědné a technické obory. Studenti prvních dvou oborů jsou více uvědomělí a myslí si více, že by se lidé měli zapojovat, zatímco studenti druhých dvou oborů jsou více apatičtí.

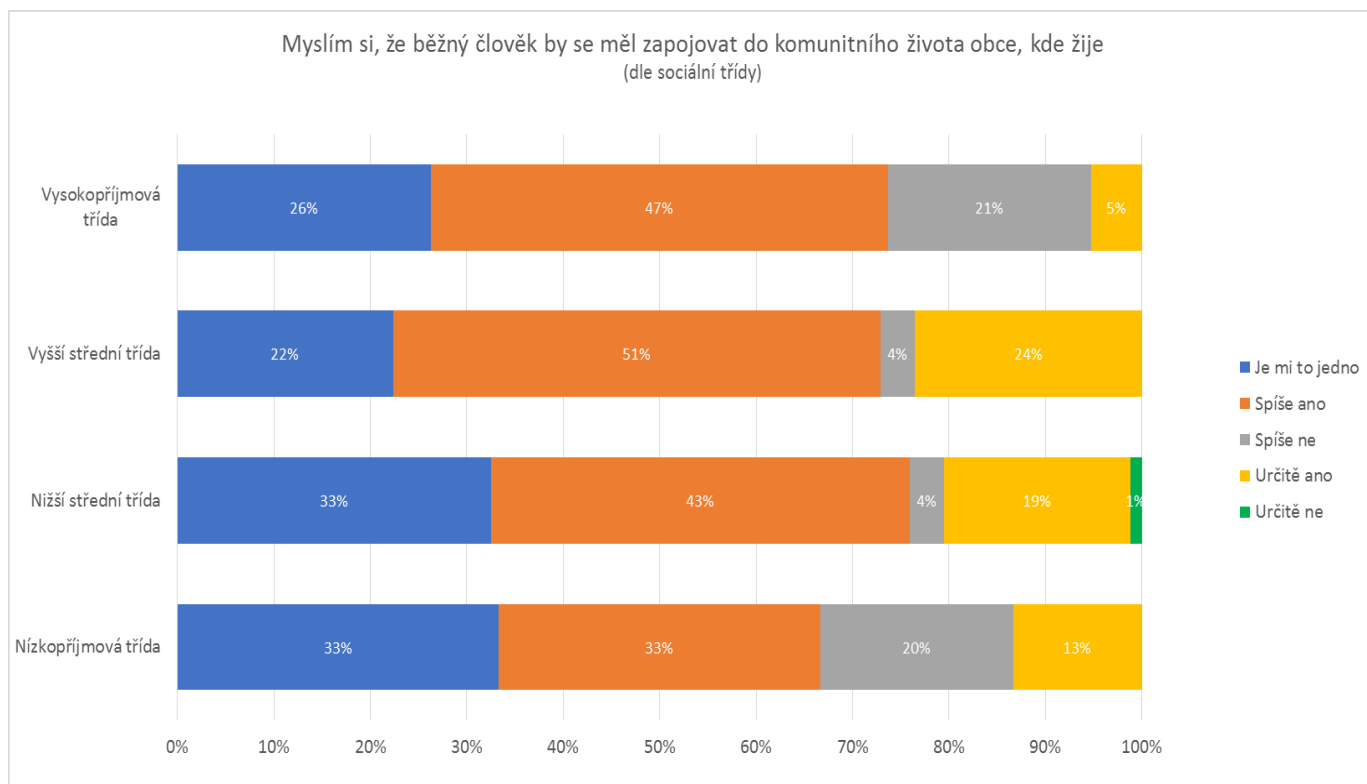
Graf č. 19; Zdroj: dotazníkové šetření, zpracoval autor

Dále jsme zjišťovali rozdíly mezi věkovými skupinami (graf č. 20). U lidí ve věku 19-21 let odpovědělo celkem 50 %, že by se lidé měli zapojovat do komunálního života a 42 % jich bylo apatických. U skupiny lidí ve věku 22-24 let odpovědělo 77 % lidí, kteří si myslí, že by se občané měli zapojovat a 23 % to bylo jedno. Nakonec ve věkové skupině 25-27 let odpovědělo 64 % respondentů, že by se lidé měli zapojovat a 27 % jich bylo k zapojování se občanů lhostejných. Když porovnáme výsledky mezi věkovými skupinami, zjišťujeme, že starší věkové skupiny jsou politicky odpovědnější a že lidé ve věku 19-21 let nemají moc často pocit politické odpovědnosti a o politiku na komunální úrovni se nezajímají a stejně tak si jen v porovnání se staršími studenty jen málo z nich myslí, že by se lidé měli zapojovat do komunálního života.

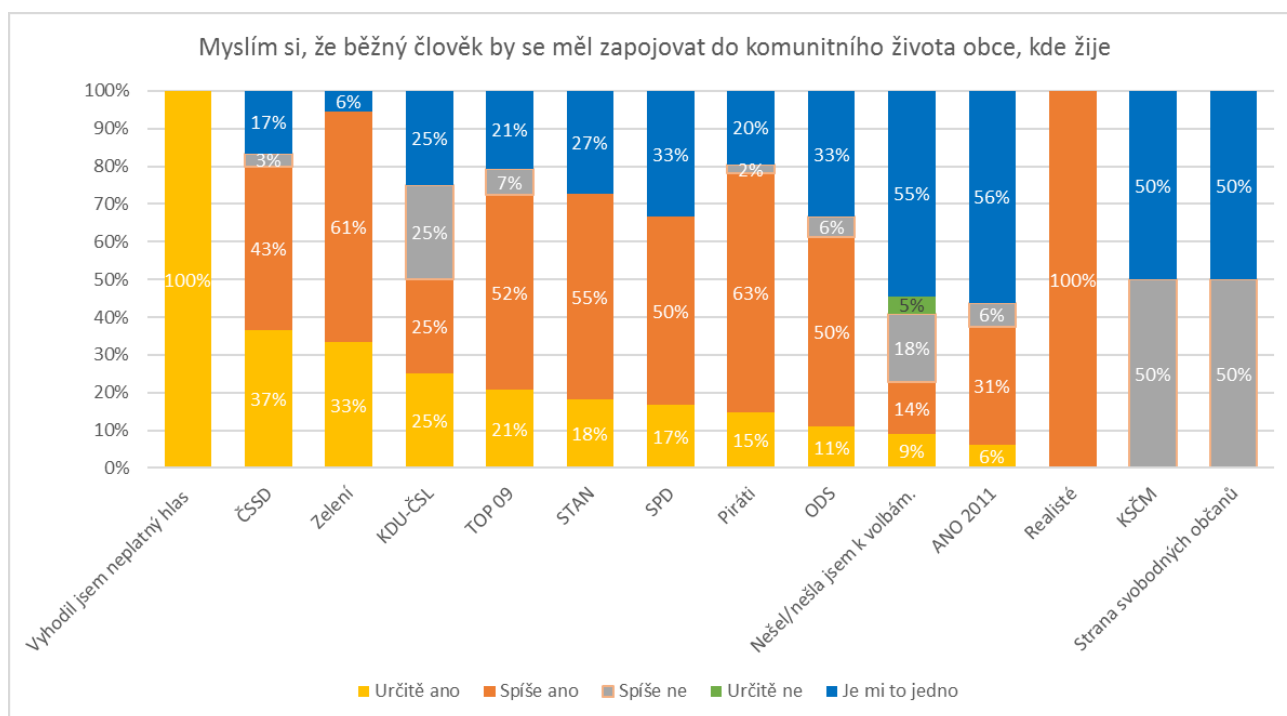
Graf č. 20; Zdroj: dotazníkové šetření, zpracoval autor

Názory na to, zda se mají lidé zapojovat do komunálního života obce jsme zjišťovali také u respondentů dle příslušnosti k sociální třídě (graf č. 21). Mezi respondenty, kteří byli v této otázce nejvíce apatičtí, patřili především studenti z nižší střední a nízkopříjmové třídy. Respondenti z obou skupin uvedli možnost „je mi to jedno“ z 33 %. U nízkopříjmové třídy uvedlo, že by se lidé měli zapojovat, jen 46 % respondentů, což není ani polovina. U nižší střední třídy již byly tyto odpovědi častější, zde uvedlo, že by se lidé měli zapojovat 62 % respondentů. U vyšší střední třídy pozorujeme, že respondenti z této skupiny se nejvíce zajímají o politiku, projevují se otevřeně, zajímají se nejvíce o politické dění na komunální úrovni a také si nejvíce myslí, že by se lidé měli zapojovat do komunitního života obce a je jich také nejméně apatických vůči politice. Celkem 75 % z těchto respondentů uvedlo, že by se lidé měli zapojovat a jen 22 % uvedlo možnost „je mi to jedno“. U vysokopříjmové třídy bylo lhostejných 26 % dotázaných a celkem 52 % uvedlo, že by se lidé do komunitního života zapojovat měli.

Graf č. 21; Zdroj: dotazníkové šetření, zpracoval autor

Odlišnosti u otázky týkající se zapojení běžných občanů do komunitního života byly zjišťovány ještě, co se týče volby stran (graf č. 21). Z relevantních stran tohoto dotazníkového šetření vyplynulo, že nejvíce si myslí, že by se lidé měli zapojovat do komunitního života, celkem 94 % voličů Strany zelených, což je největší procento ze všech relevantních stran v tomto výzkumu. Nejvyšší podíl u odpovědi „určitě ano“ však byl zaznamenán u voličů ČSSD z 37 %. Celkově si myslí, že lidé by se měli zapojovat do komunitního života, 80 % voličů ČSSD. Jak vidíme, tak voliči levicových stran si obecně velmi často myslí, že by se lidé měli zapojovat do komunitního života. Když to srovnáme s voliči pravicových stran, u ODS vyšlo, že by se lidé měli zapojovat podle 61 % voličů této strany. U voličů STAN si toto myslí 73 % respondentů a u voličů TOP 09 celkem 53 %. Z voličů České pirátské strany si myslí, že se lidé mají zapojovat 78 % respondentů. A nakonec v kontrastu s voliči Zelených jsou příznivci hnutí ANO, u nějž si jen 37 % respondentů myslí, že se lidé mají zapojovat do komunitního života.

Graf č. 21; Zdroj: dotazníkové šetření, zpracoval autor

Formy participace

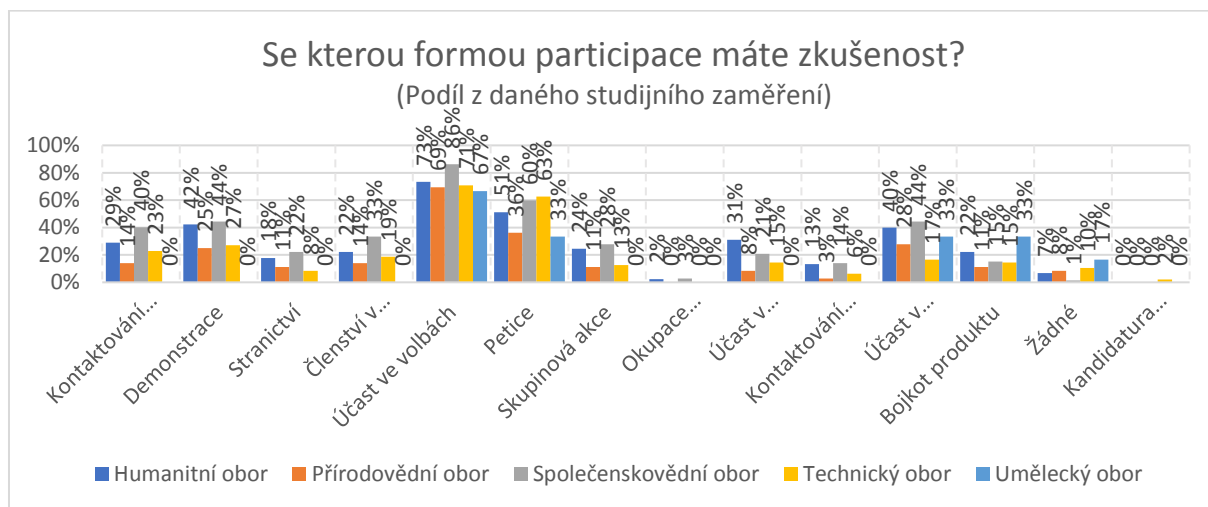
Nyní jsme popsali podmínky participace občanů, konkrétně pocit svobody a bezpečnosti při projevování politických postojů a názorů, dále respektování opozice, respektive, zda jsou lidé schopni akceptovat názory lidí, s nimiž zásadně nesouhlasí, a kteří tudíž volí také odlišné strany a pocit občanské odpovědnosti. Poté co jsme uvedli, jak moc se lidé zajímají o politiku obecně, jak se zajímají o politiku na komunální úrovni, jak příliš otevřeně se politicky projevují a jak akceptují přívržence jiných názorů a jiných stran a poté, co jsme si uvedli, kdo si myslí, že by se lidé měli zajímat o komunitní život ve své obci a uvedli jsme odlišnosti mezi jednotlivými společenskými skupinami v rámci populace studentů vysokých škol, se přesouváme k formám participace, které studenti využívají. Rozebereme, které formy se užívají nejčastěji a kdo tyto formy využívá. V neposlední řadě budeme zkoumat, jaké je volební chování studentů a které volí strany ti, kdo využívají různých forem participace.

Mezi nejčastější formu participace patří účast ve volbách, tuto možnost zvolilo v dotazníkovém šetření 158 respondentů z celkových 202, což činí 78 % (viz příloha – graf č. 50). Druhou nejčastější formou bylo podepsání petice. Tuto formu využilo 111 respondentů (55 %). Výsledky tohoto šetření vlastně korespondují s výstupy z třetí kapitoly, kde se uvádí, že nejčastější formou participace u české populace je volení a petice. Méně častou, ale i tak velmi

frekventovanou formou, kterou respondenti využili, byla demonstrace. Tuto formu využilo 73 respondentů (36 %). Taktéž je velmi častou formou participace účast v internetových debatách, kde s touto formou participace má zkušenost 70 respondentů (35 %). Další v pořadí je kontaktování politika, s kontaktováním má zkušenost 58 respondentů, což je 29 %. Členství v organizaci uvedlo 48 respondentů (24 %). Zkušenost se skupinovou akcí má 41 respondentů (20 %). Dalším zajímavým faktem je, že nezanedbatelná část 39 respondentů má zkušenost s účastí v politických kampaních (19 %). Bojkot produktu využilo 34 respondentů, což činí 17 procent respondentů. Tato forma participace není příliš častá, nicméně nevíme, zda respondenti znají skutečný obsah tohoto pojmu a zda tuto formu nevyužívají častěji, než si myslí. Straniectví je formou, kterou využilo 32 respondentů (16 %). Kontaktování médií není mezi českými studenty příliš rozšířenou formou, s kontaktováním médií má zkušenost jen 20 respondentů (10 %). Žádnou formu politické participace nikdy nevyužilo 13 lidí (6 %). Tři respondenti uvedli, že mají zkušenost s okupací majetku a jeden respondent uvedl, že má zkušenost s kandidaturou do zastupitelstva. U otázky dotazníkového šetření, která se týkala toho, s kterou formou mají dotazovaní zkušenost, můžeme diskutovat, jak si respondenti tuto otázku vyložili. Například u účasti ve volbách nevíme, zda respondenti, kteří uvedli tuto možnost, chodí k volbám pravidelně, nebo byli volit jen jednou v životě. Zda chodí volit jen zástupce do parlamentu, nebo také jestli volí své zástupce do zastupitelstev. Vlivem omezeného prostoru této práce jsme nemohli takové skutečnosti zjišťovat, a proto se musíme spokojit s takovýmto charakterem odpovědí, nicméně do budoucna by výzkum založený na těchto parametrech mohl obsahovat i zjištění detailnějších faktů.

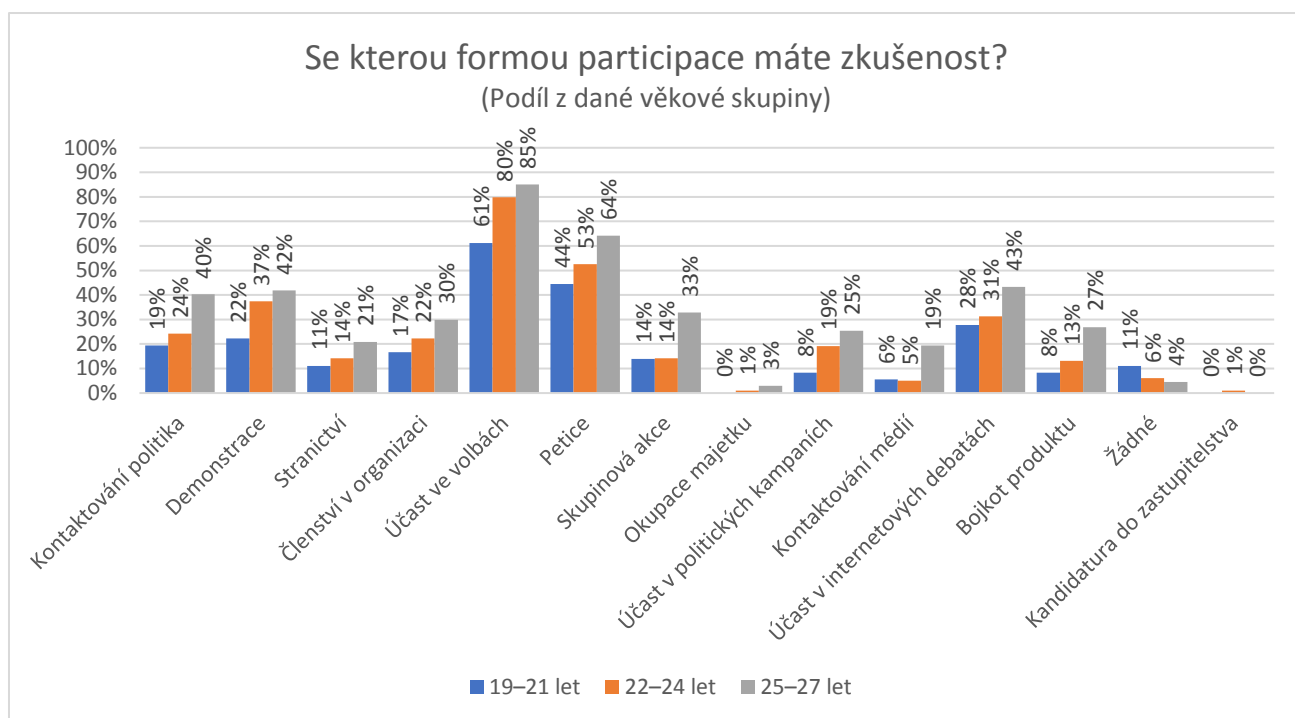
V grafu č. 22 jsou uvedeny výsledky zkušenosti respondentů s formami participace podle odlišnosti na základě studijního zaměření. Co se týče účasti ve volbách, vidíme z grafu, že nejdisciplinovanější jsou studenti společenskovedních oborů, kteří převyšují zhruba o 16 % studenty jiných studijních zaměření, kde se volební účast pohybuje rovnoměrně kolem hranice 70 %. Petici nejvíce využívají studenti technických oborů, což je zajímavé a nejméně studenti přírodovědných oborů a uměleckých oborů. Co se týče kontaktování politika, demonstrace, straniectví a členství v organizacích, jsou více aktivní studenti humanitních a společenskovedních oborů. Taktéž zkušenost s okupací majetku mají výhradně studenti humanitních a společenskovedních oborů. Účast v politických kampaních je doménou studentů humanitních oborů. Taktéž kontaktování politika a účast v internetových debatách je častější u studentů společenskovedních a humanitních oborů. Bojkot produktu je zase doménou studentů

uměleckých oborů, tato skupina však není reprezentativní, a musíme tudíž považovat výsledky u této skupiny za irelevantní.

Graf č. 22; Zdroj: dotazníkové šetření, zpracoval autor

Dále jsme zkoumali zkušenosti s různými formami participace podle věku studentů. Jak můžeme vidět v grafu č. 23, s různými formami participace mají největší zkušenosti lidé ve věku 25-27 let. Lidé ve věku 19-21 let mají oproti nejstarším studentům poměrně málo zkušeností, nicméně můžeme být spokojeni s trendem, kdy s vyšším věkem mají studenti více zkušeností z různými formami participace. Můžeme tedy předpokládat, že lidé, kterým je nyní 19-21 let, si postupem času osvojí také další formy politické participace.

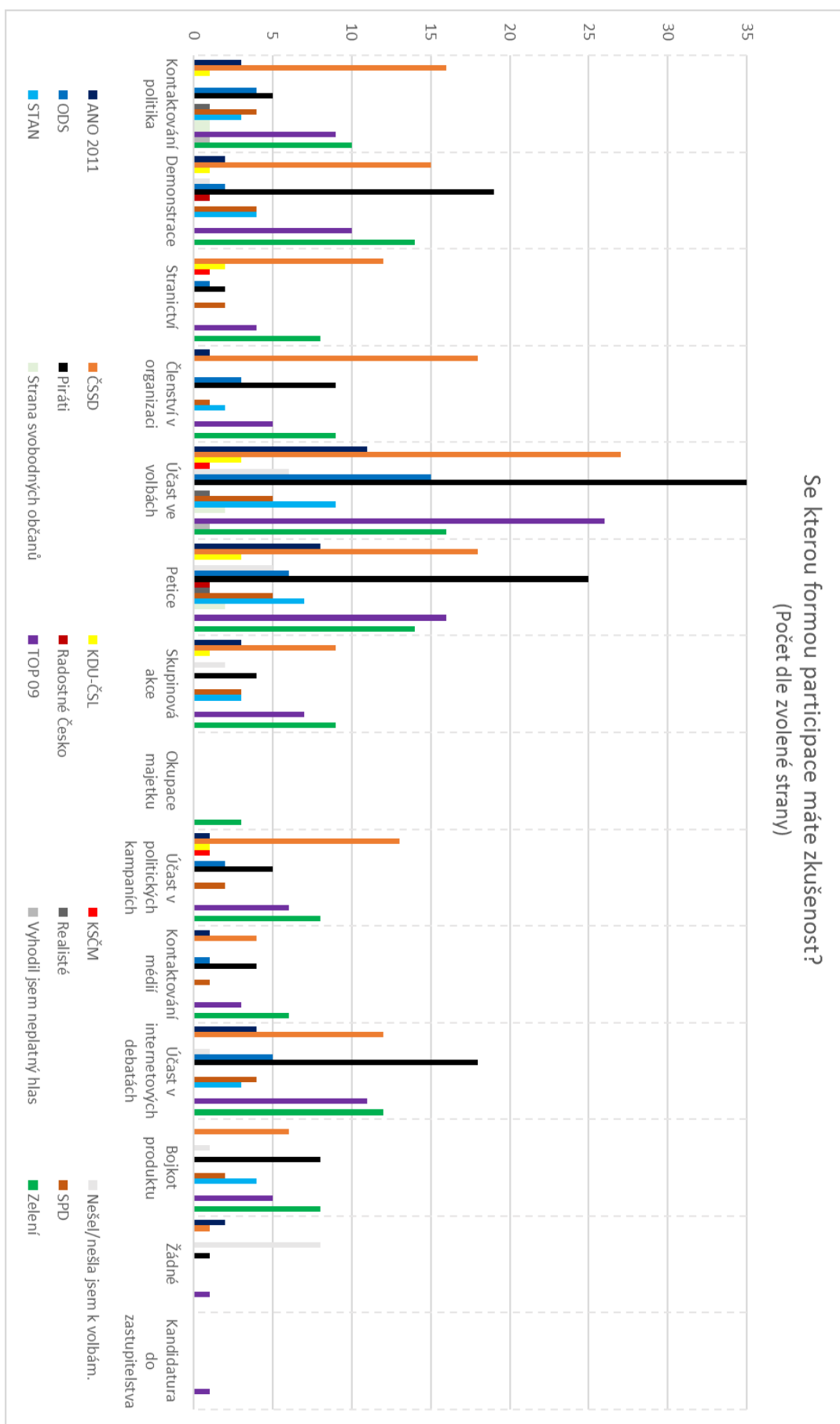

Graf č. 23; Zdroj: autor

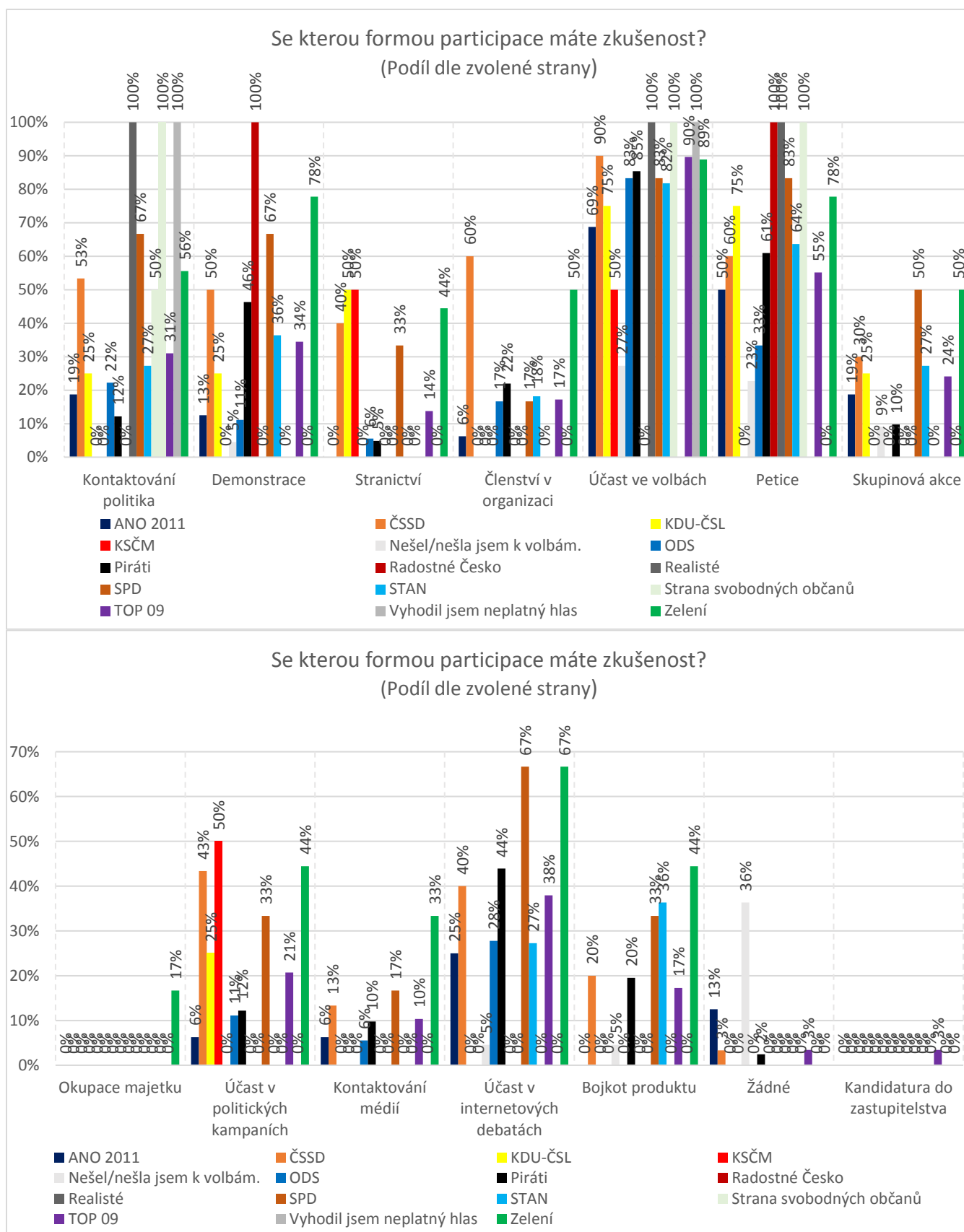
V souvislosti se zkušenostmi s politickou participací je zajímavé pozorovat, jaké formy voliči jednotlivých stran využívají (grafy č. 24 a 25). Například s okupací majetku mají zkušenost pouze voliči Strany zelených. Tuto možnost uvedlo 6 z celkových 18 voličů této strany, tedy jedna třetina. Tímto se voliči Zelených vymykají a jsou v tomto ohledu jedineční. Naopak co se týče zkušenosti s kontaktováním politika, nejvíce tuto formu využívají voliči ČSSD, více než polovina. Když rozebereme jednotlivé politické strany, tak u voličů Pirátů jsou nejvyužívanějšími formami participace účast ve volbách, petice, demonstrace a účast v internetových debatách. Z grafu vidíme, že s volením má zkušenost 35 voličů této strany. U jiné otázky ale vyplnilo, že tuto stranu volilo, 41 respondentů. Správně by tak v grafu měl být počet 41. Tuto nesrovnalost si lze vysvětlit tak, že šest lidí tuto stranu nevolilo, avšak s touto stranou se identifikuje a otázku „Kterou jste v posledních volbách do Poslanecké sněmovny volil/a stranu?“ si vyložilo svým vlastním způsobem, což výzkumu příliš nevadí. Takováto informace je pro nás taktéž cenná. Podobné nesrovnalosti nalezneme i u dalších stran, například ČSSD. Další možností je, že i když respondenti měli zkušenost s volbami, tuto možnost přehlédli.

Co se týče ČSSD, zhruba polovina z 30 jejích voličů má zkušenost s kontaktováním politika, demonstrací, straniectvím a členstvím v organizaci. Účast ve volbách a petice je nejčastější formou participace u těchto voličů. Téměř polovina voličů ČSSD má zkušenost

s účastí ve volební kampani a v internetových debatách. U Strany zelených 10 z 18 voličů této strany uvedlo zkušenost s kontaktováním politika, 14 s demonstrací a 14 s podpisem petice. U voličů pravicových stran jsou zkušenosti následující: voliči TOP 09 velmi často uvedli zkušenost s účastí ve volbách a s podpisem petice. Tyto dvě formy jsou úplně nejvyužívanějším politickým projevem respondentů. Více jak třetina těchto voličů se také vyjadřuje v internetových debatách. Jiné formy participace u této voličské skupiny nejsou nijak významněji využívány. Voliči ODS nejsou příliš politicky aktivní, významná je u nich jen účast ve volbách, v žádných jiných formách nenalezneme významnější podíly. U voličů STAN je jako u jiných voličů nejčastější formou participace účast ve volbách, významný je podíl voličů této strany, kteří uvedli možnost „bojkot produktu“, který přesahuje 60 %. Zajímaví jsou v tomto ohledu voliči SPD, kteří velmi často kontaktují politika, velmi často demonstrují, velmi často podepisují petice a společně s voliči Zelených nejvíce využívají internetové debaty, kdy tuto formu využilo skoro 70 % voličů těchto stran. A jsou to také nejčastěji voliči SPD, kteří vedle voličů STAN a Zelených nejčastěji používají formu bojkot produktu. U voličů hnutí ANO kromě účasti ve volbách nenalezneme významnější formu participace, snad s výjimkou zkušenosti s podpisem petice, kterou využilo 50 % voličů ANO, i tak je takový podíl velmi nízký. Nakonec se vrátíme k voličům Pirátů. U těchto respondentů jsme zaznamenali zkušenost s podpisem petice (přes 60 %), skoro polovina voličů této strany se také někdy účastnila demonstrace. Skoro polovina se účastní internetových debat a pětina má zkušenost s bojkotem produktu.

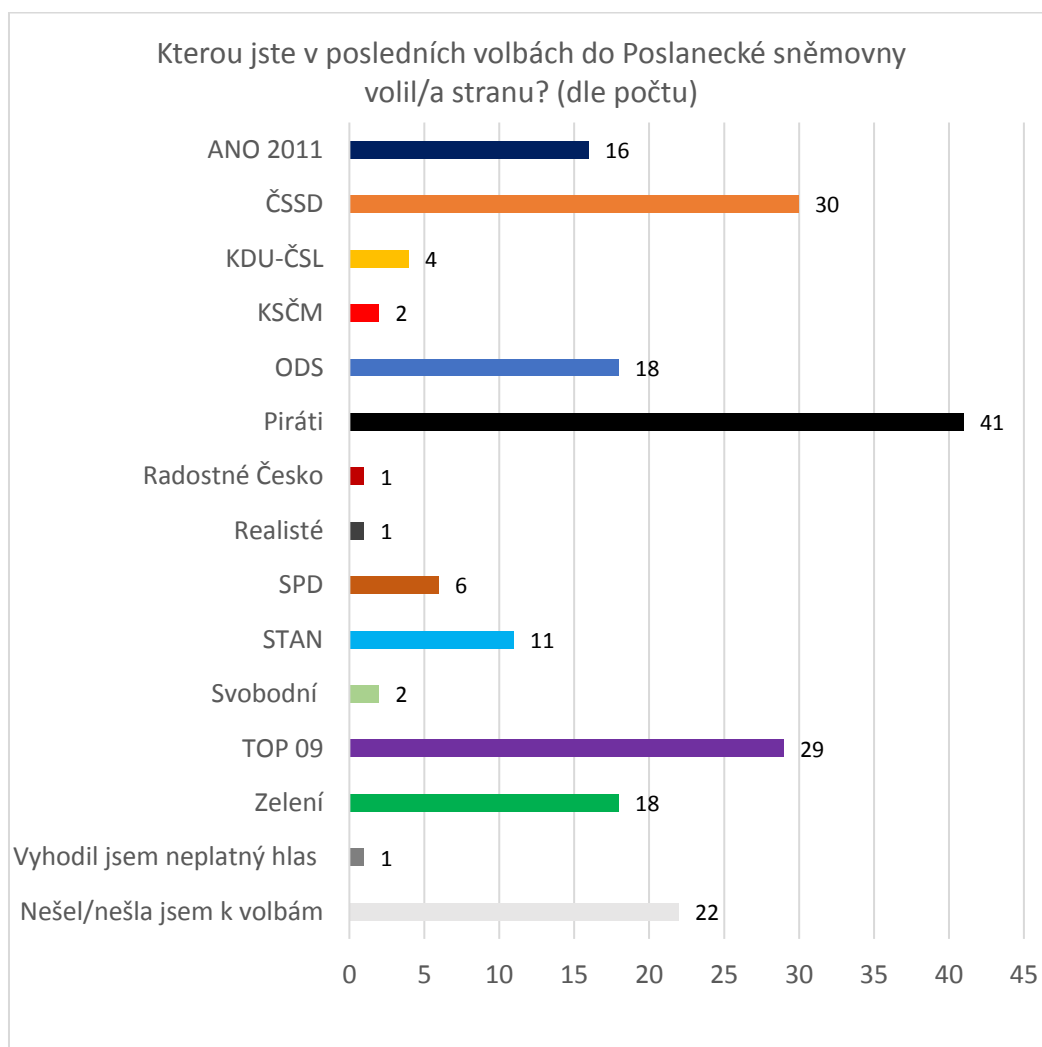

Graf č. 24; Zdroj: dotazníkové šetření, zpracoval autor

Graf č. 25; Zdroj: dotazníkové šetření, zpracoval autor

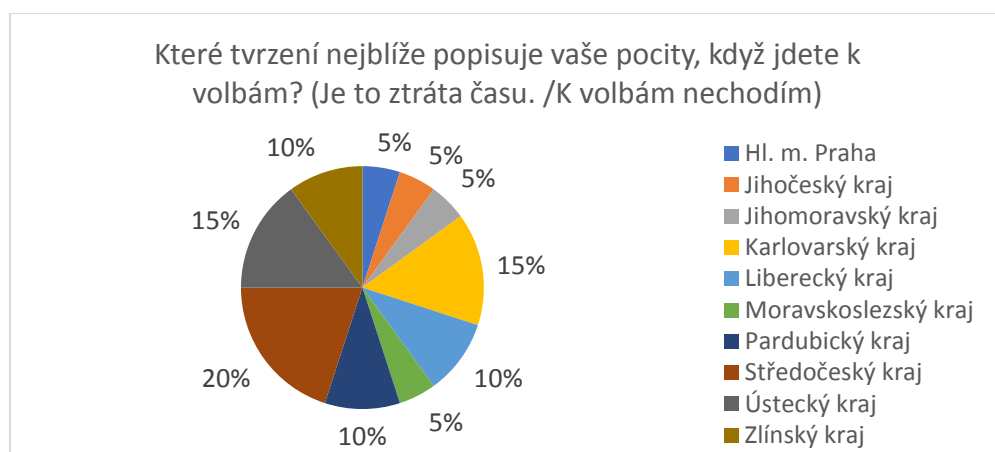
Co se týče účasti u voleb, z 202 respondentů našeho dotazníkové šetření, bylo těch kteří přišli k minulým volbám, celkem 180, čili 90 %. Deset procent (22) respondentů k volbám nepřišlo a jeden respondent odevzdal neplatný hlas. Následující graf č. 26 ukazuje, kolik dostaly jednotlivé strany početně hlasů. Nejúspěšnější byla u respondentů Česká pirátská strana, která získala 41 z 202 hlasů. Druhá nejsilnější byla ČSSD s 30 hlasy. Následovala TOP 09, která u studentů vysokých škol získala 29 hlasů. Poté ODS s 18 hlasy. Shodně získali i Zelení. Hnutí ANO získalo 16 hlasů, Starostové a nezávislí 11 hlasů. Poté následují strany s velmi nízkým počtem hlasů, tudíž jsou pro náš výzkum irelevantní. Jsou to SPD s šesti hlasy, KDU-ČSL, která získala čtyři hlasy. KSČM, která získala dva hlasy, Strana svobodných občanů s dvěma hlasy a Realisté a Radostné Česko shodně po jednom hlasu.

Graf č. 26; Zdroj: dotazníkové šetření, zpracoval autor

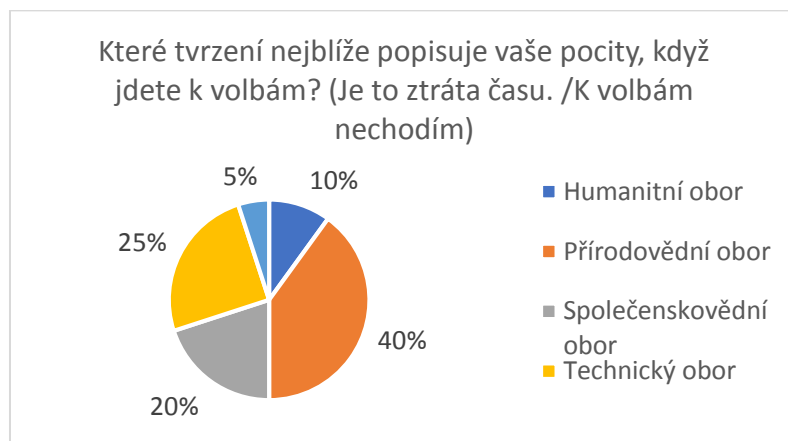
V souvislosti s nejužívanější formou politické participace – účastí ve volbách – byli respondenti dotazováni, jaké mají pocity, když se voleb účastní (viz příloha – graf č. 55). Výsledky ukazují, že 42,6 procent z 202 respondentů má pocit uspokojení, 28,7 % necítí nic zvláštního, pro 18,8 % je to jen povinnost a 9,9 % k volbám nechodí nebo je to ztráta času. Podle Almonda a Verby by měli mít občané pozitivní vztah k volbám, jelikož vztah k volbám podle těchto autorů vypovídá o postoji občanů k politickému systému, navíc, pokud lidé měli participovat, tak měli mít pocit uspokojení, když k volbám šli. Nás v této chvíli zajímá, kdo tvoří skupinu studentů, kteří odpověděli, že k volbám nechodí či že je to ztráta času.

Pokud nahlédneme do grafu č. 27, zjistíme, že nejvíce k volbám nechodí studenti ze Středočeského kraje (20 %). Následují respondenti z Karlovarského a Ústeckého kraje (shodně 15 %). Dalšími kraji jsou Zlínský, Pardubický a Liberecký kraj.

Graf č. 27; Zdroj: dotazníkové šetření, zpracoval autor

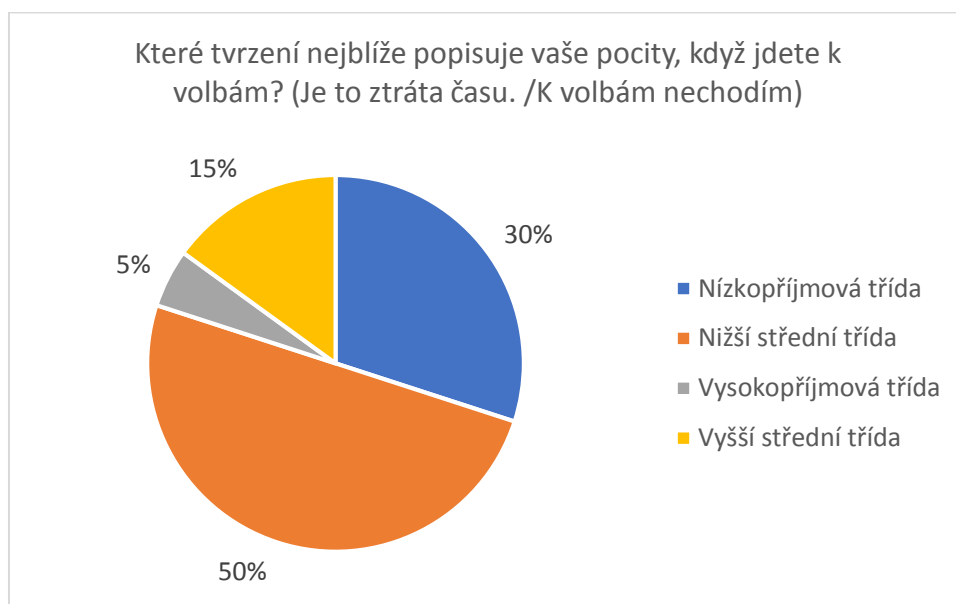
Dále bylo zkoumáno u studentů, kteří nepovažují volby za důležité a neúčastní se jich, jaký je poměr mezi těmito studenty podle příslušnosti ke studijnímu zaměření (viz graf č. 28).

Graf č. 28; Zdroj: dotazníkové šetření, zpracoval autor

Z dat dotazníkové šetření bylo zjištěno, že nejvíce k volbám nechodí studenti přírodovědných oborů (40 %), tito jsou následováni studenty technických oborů (25 %), hned za nimi se nachází studenti společenskovědních oborů (20 %) a studenti humanitních oborů (10 %), zdá se, jsou nejméně zodpovědnými a k volbám chodí téměř všichni.

Dále bylo zjišťováno, k jakým sociálním třídám patří respondenti, kteří odpověděli, že k volbám nechodí nebo je to pro ně ztráta času (graf č. 29). Polovinu těchto respondentů tvoří studenti z nižší střední třídy, tyto studenty doplňují lidé z nízkopříjmové třídy (30 %). Celkově 80 % lidí, kteří nechodí k volbám nebo pro ně nejsou důležité, patří k nižším příjmovým třídám.

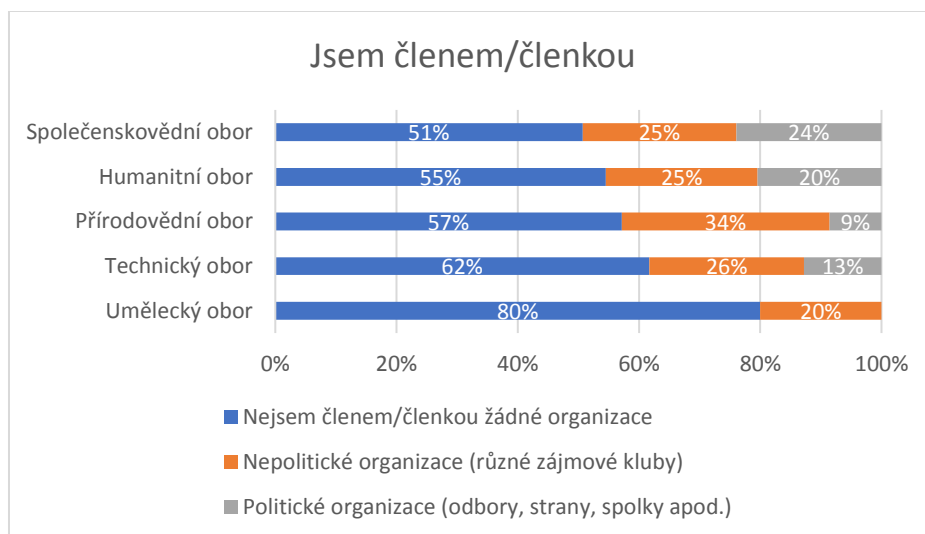
Graf č. 29; Zdroj: dotazníkové šetření, zpracoval autor

Členství v (ne)politických organizacích

Pro výzkum politické kultury je důležité, abychom mohli studovat lidské vztahy tam, kde se lidé neznají tak důvěrně a nejsou nuceni spolu kooperovat jako například v rodině. Proto se v této části kapitoly budeme věnovat členství v organizacích, které jsou masové a kde jsou lidé nuceni utvářet mezilidské (politické) vztahy, aniž by se znali důvěrněji. Členství v organizacích nám ještě poslouží v následujících částech této kapitoly, kde budeme zkoumat vztahy mezi členstvím v organizacích a pocitem politické kompetence.

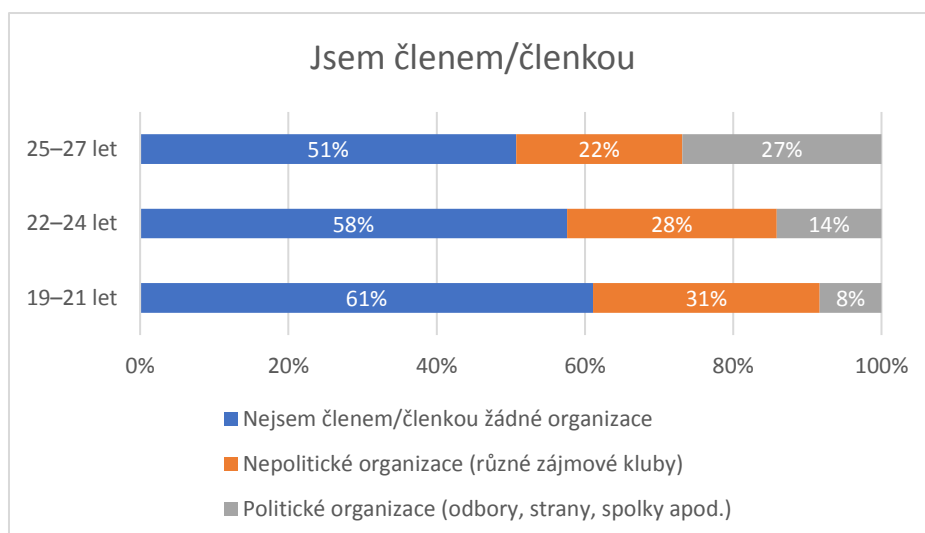
Nyní však rozebereme odlišnosti mezi studenty, kteří jsou či nejsou členy politických a nepolitických organizací. V grafu č. 30 můžeme vidět, že nejvíce jsou členy politických organizací studenti společenskovědních oborů (24 %). Následují studenti humanitních oborů, kde je členy politické organizace 20 % respondentů. U technických oborů je členy jen 13 % a

u přírodovědných jen 9 %. V nepolitických organizacích je členem překvapivě nejvíce studentů z přírodovědných oborů, následují studenti technických oborů (26 %) a shodně studenti společenskovědních a humanitních oborů (25 %).

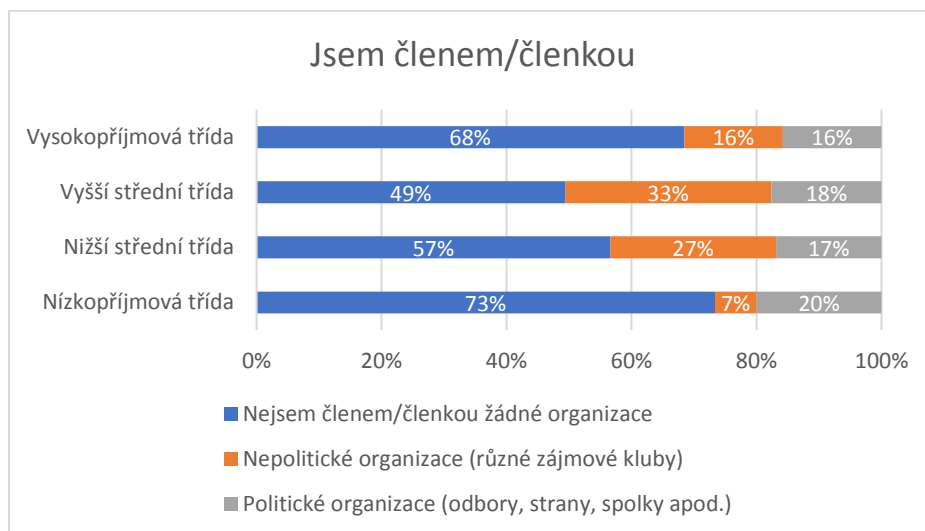
Graf č. 30; Zdroj: dotazníkové šetření, zpracoval autor

Když porovnáme výsledky podle věku (graf č. 31), zjišťujeme zajímavý fakt, že nejvíce členů v nepolitických organizacích je z věkové skupiny 19-21 let (31 %). Následují lidé ve věku 22-24 let (28 %) a poslední jsou lidé ve věku 25-27 let (22 %). Naopak nejvíce je členů politických organizací z věkové skupiny 25-27 let (27 %), následují lidé ve věku 22-24 let, kde je členem politické organizace 14 % a nejméně je členů politických organizací z věkové skupiny 19-21 let (jen 8 %). Pozorujeme opačné trendy, kdy s rostoucím věkem jsou studenti spíše členy politických organizací a s klesajícím věkem spíše nepolitických organizací. Zároveň sledujeme trend, kdy s rostoucím věkem klesá počet respondentů, kteří nejsou členy žádné organizace.

Graf č. 31; Zdroj: dotazníkové šetření, zpracoval autor

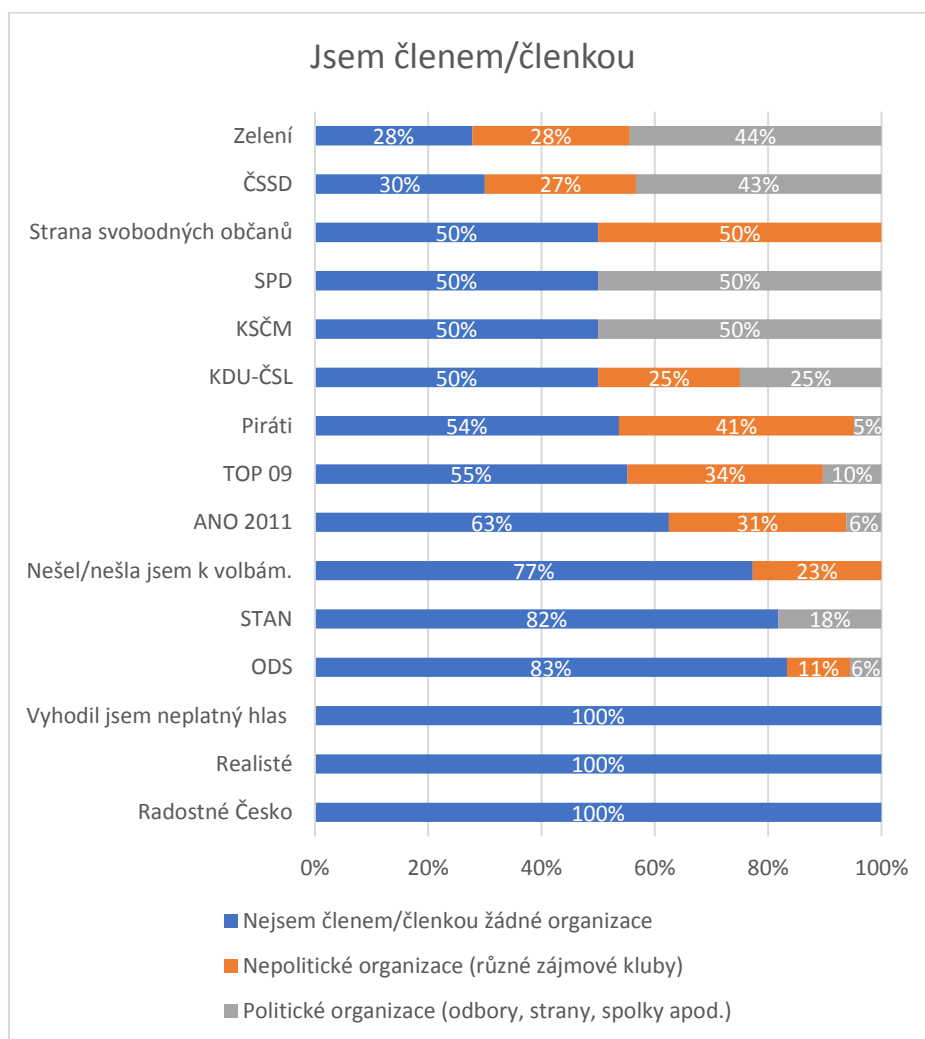
Pokud porovnáme výsledky o členství v organizacích podle příslušnosti k sociální třídě (graf č. 32), jsou členy nějaké organizace nejvíce příslušníci vyšší střední třídy (celkem 51 %), poté příslušníci nižší střední třídy (celkem 44 %), následují lidé z vysokopříjmové třídy (celkem 32 %) a nejméně jsou členy organizací lidé z nízkopříjmové třídy (27 %).

Graf č. 32; Zdroj: dotazníkové šetření, zpracoval autor

Zajímavé jsou také výsledky, které se týkají členství v politických a nepolitických organizacích a volby stran (graf č. 33). Nejvíce aktivní v organizacích jsou voliči levicových stran. Voliči Strany zelených jsou členy politických organizací z 44 % a nepolitických z 28 %. Voliči ČSSD jsou těsně v závěsu – členy politických organizací je 43 % a nepolitických 27 %. Z voličů Pirátů je členem politické organizace pouze 5 % a nepolitické 41 %. U voličů TOP 09 zaznamenáváme členství v politické organizaci u 10 % voličů a v nepolitické organizaci u 34

procent voličů. Z voličů hnutí ANO je členy politických organizací 6 % a nepolitických 31 % voličů. Pravicové strany mezi svými příznivci nemají příliš aktivní voliče, u voličů STAN je členem politické organizace 18 % voličů a nikdo není členem nepolitické organizace. Z voličů ODS je členy politické organizace pouze 6 % a nepolitické pouze 11 %. Z těch, kteří nešli k volbám není členem politické organizace nikdo, nepolitické je však členem 23 % těchto respondentů.

Graf č. 33; Zdroj: dotazníkové šetření, zpracoval autor

5.3 Subjektivní kompetence studentů vysokých škol

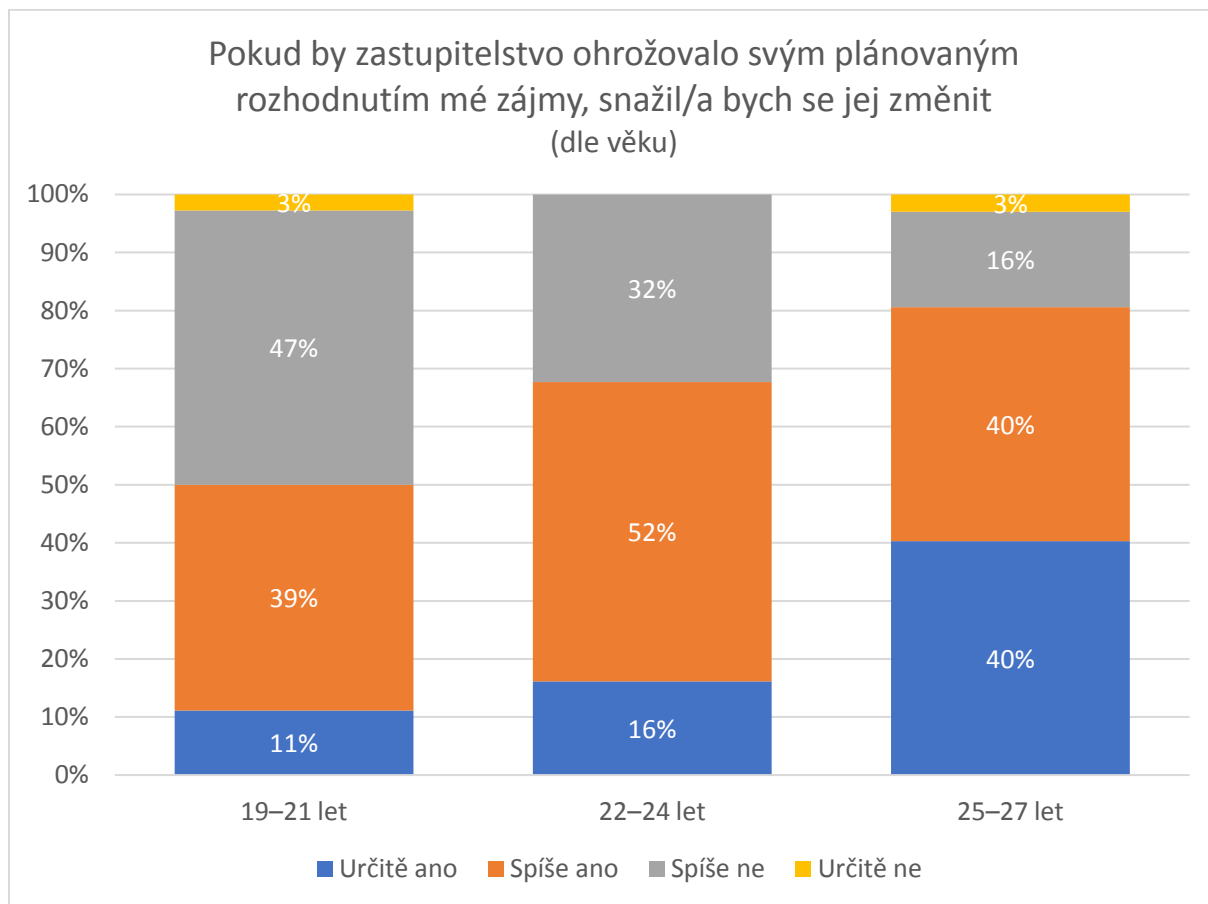
V této části kapitoly se budeme zabývat výzkumem politické kompetence vysokoškolských studentů. V našem výzkumu zkoumáme konkrétně pocit subjektivní kompetence, protože naše otázky byly směřovány na to, zda si respondenti myslí, že mohou ovlivnit politické dění, nikoliv zda mají skutečně schopnost ovlivnit politiku, a proto zde nebudeme mluvit o politické kompetenci. Důležité je zjistit, zda mají respondenti vůli participovat a ovlivňovat politické dění. U následujících grafů rozebereme politický vliv, který mohou skupiny nebo jednotlivci vyvíjet na vládní představitele. Popíšeme, jak se liší v pocitu občanského sebevědomí čeští studenti podle různých charakteristik.

Respondentům bylo předloženo tvrzení, s nímž se měli respondenti ztotožnit či jej odmítnout: „*Pokud by zastupitelstvo ohrožovalo svým plánovaným rozhodnutím mé zájmy, snažil/a bych se jej změnit.*“ Tato otázka záměrně nezjišťovala, zda si respondenti myslí, že by dokázali ovlivnit svojí aktivitou rozhodnutí politiků, cílem totiž bylo zjistit, zda by se vůbec respondenti politiky ovlivnit pokusili. Právě to, že by se je studenti pokusili ovlivnit, již implikuje samo o sobě, že si respondenti myslí, že jejich aktivita bude úspěšná. Ti, kteří by se nepokusili, zároveň nemají orientace participanta, a tudíž předpokládáme, že ani neočekávají, že by svojí politickou aktivitou mohli něco změnit.

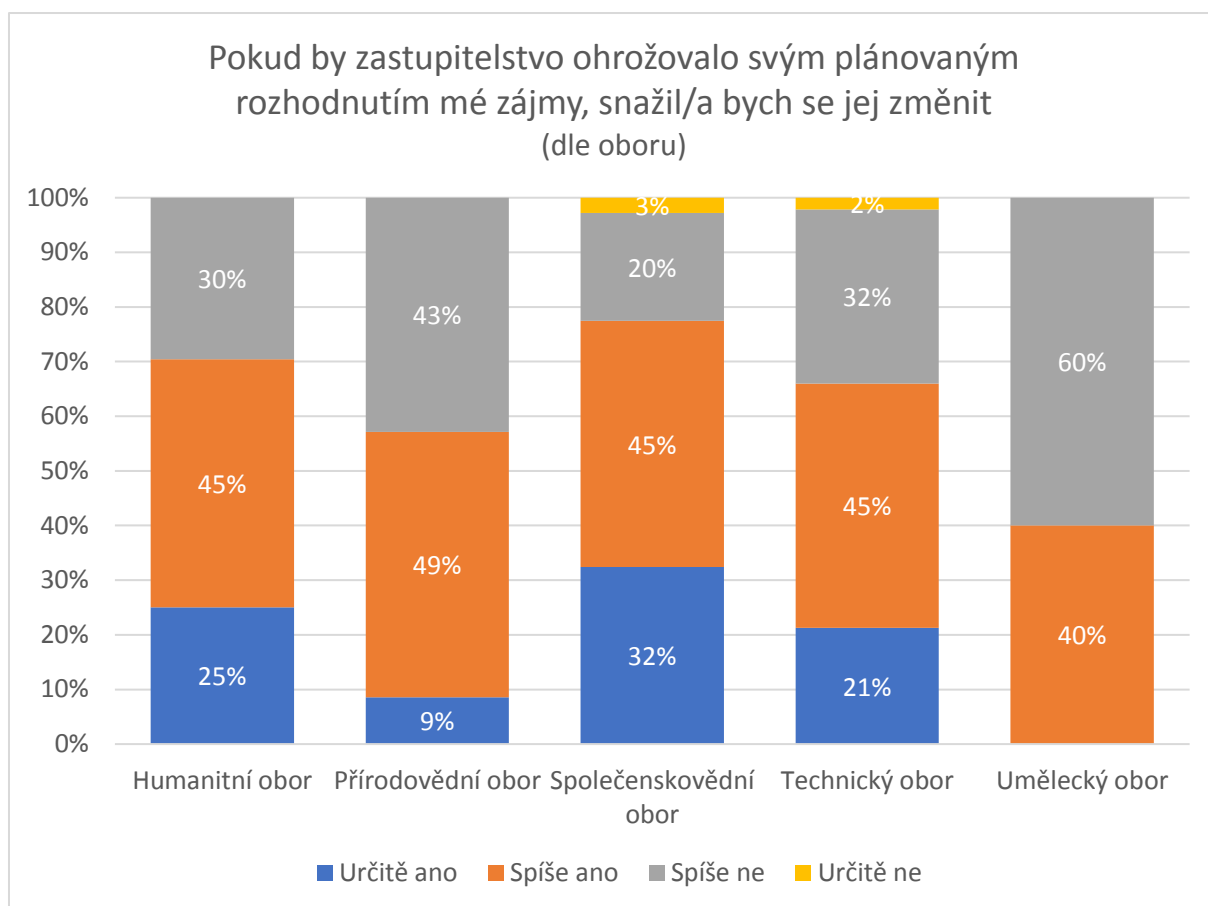
U této otázky (viz příloha – graf č. 49) uvedlo 23,3 % dotázaných, že by se rozhodnutí určitě snažilo změnit; 45,5 % respondentů uvedlo, že by se toto rozhodnutí spíše snažilo změnit. Celkem by se pokusilo změnit rozhodnutí radnice 68,8 % respondentů. Z 202 dotázaných 29,7 % respondentů uvedlo, že by se spíše nepokusilo ovlivnit rozhodnutí radnice a jen tři respondenti uvedli, že by se vůbec nepokusili ovlivnit rozhodnutí zastupitelstva. Takto vysoké procento odpovědí značí, že čeští studenti mají celkem vysoký pocit odpovědnosti vůči komunální politice, ačkoliv jak bylo uvedeno výše, se o politiku na komunální úrovni příliš nezajímají. Důležité nicméně je, že studenti vysokých škol mají vůli v případě ohrožení jejich zájmů vystoupit proti rozhodnutím jejich politických představitelů a případně participovat, a projevit tak občanskou kompetenci.

V grafu č. 34 se dozvídáme, jak se liší studenti v tomto postoji podle věku. Nejmenší vůli pokusit se změnit rozhodnutí radnice projevila jen polovina studentů ve věku 19-21 let. Větší vůli již projevili studenti ve věku 22-24 let (68 %). Největší vůli pak projevili nejstarší studenti ve věkové skupině 25-27 let. Snahu ovlivnit rozhodnutí radnice uvedlo 80 % z nich.

V tomto grafu tedy sledujeme trend, kdy s rostoucím věkem roste také vůle občanů změnit rozhodnutí radnice, které by ohrožovalo jejich zájmy.

Graf č. 34; Zdroj: dotazníkové šetření, zpracoval autor

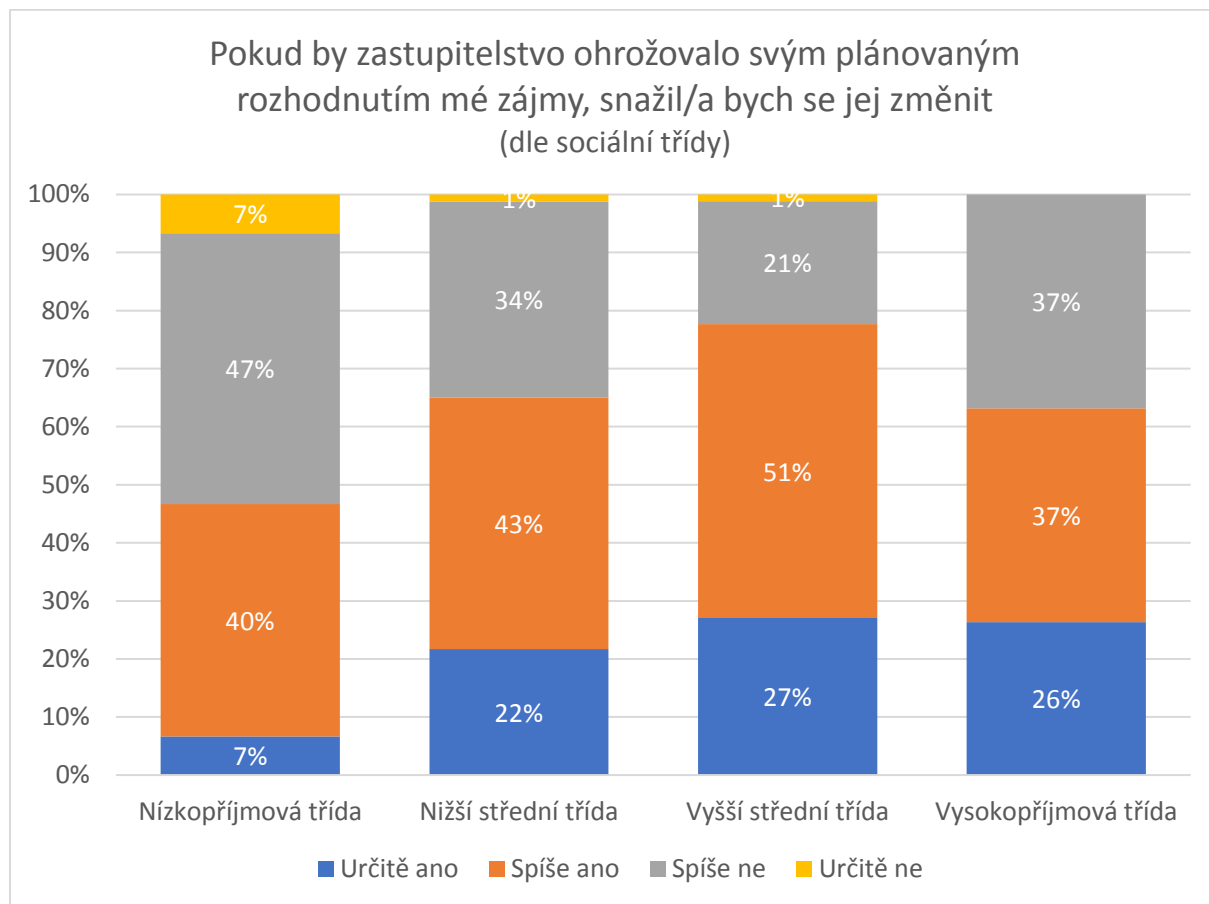

Graf č. 35; Zdroj: dotazníkové šetření, zpracoval autor

V grafu č. 35 můžeme pozorovat, jaký má vliv na vůli občanů změnit rozhodnutí zastupitelstva studijní zaměření. Možnost „spíše ano“ zvolilo na danou otázku u všech oborů zhruba 45 % respondentů a u této možnosti se tolik neliší. U možnosti „určitě ano“ už ale zaznamenáváme větší rozdíly. Nejvíce tuto možnost uvedlo 32 % studentů společenskovědních oborů. Ze studentů humanitních oborů uvedlo tuto možnost již jen 25 % dotázaných. Podobný podíl (21 %) pozorujeme u studentů technických oborů. Propast mezi těmito studenty zmíněných oborů a studenty přírodovědných oborů činí jejich podíl pouhých 9 % respondentů.

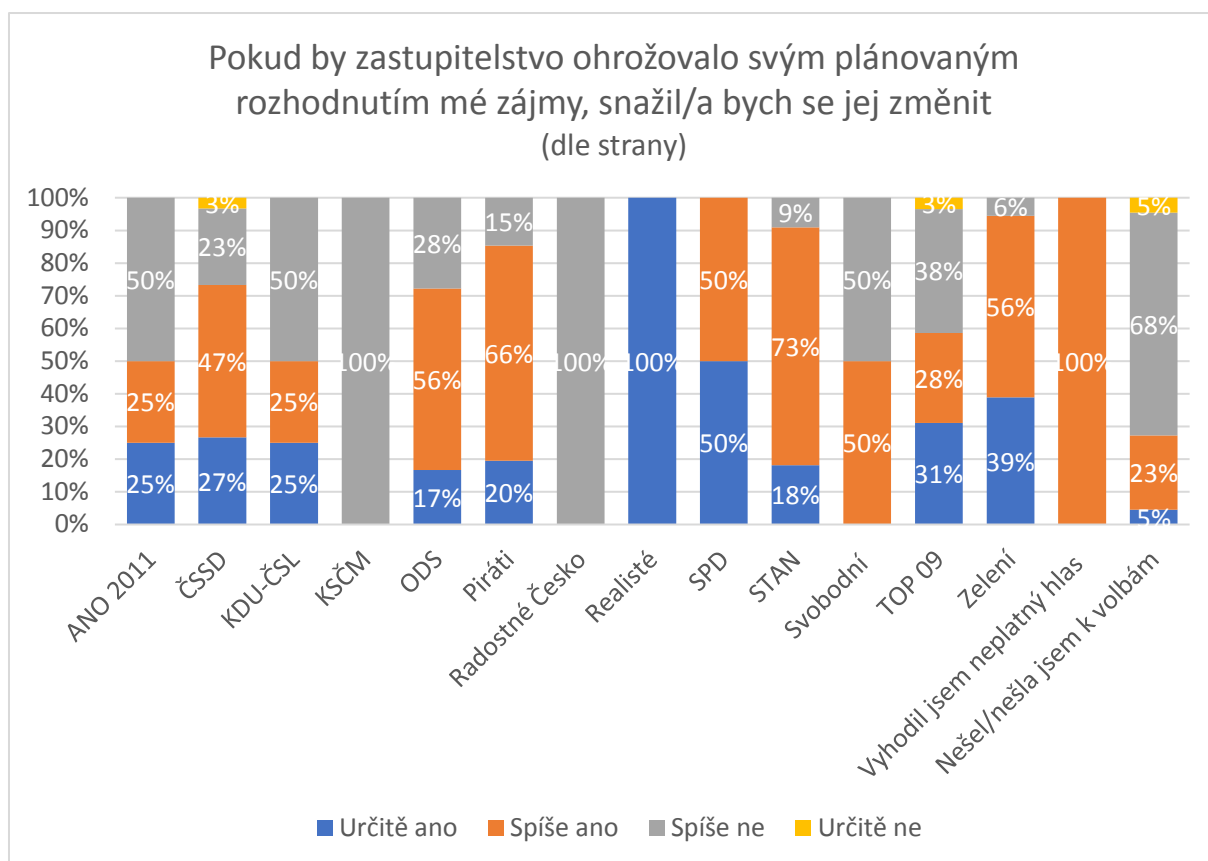
V grafu č. 36 můžeme vidět rozdíly v odpovědích podle příslušnosti k sociálním třídám. Studentů z nízkopříjmové třídy, kteří uvedli, že by se pokusili změnit rozhodnutí radnice, bylo nejméně (celkem 47 %). Studentů z nižší střední třídy, kteří by se pokusili ovlivnit rozhodnutí radnice, bylo již více (celkem 65 %). Trend narůstá s odpověďmi příslušníků z vyšší střední třídy, z nichž by se pokusilo ovlivnit rozhodnutí zastupitelstva celkem 78 %. U vysokopříjmové třídy se již tento trend nevyskytuje. Respondentů z této sociální skupiny, kteří uvedli, že by se pokusili ovlivnit rozhodnutí zastupitelstva, bylo méně než u předchozí sociální třídy, celkem

60 %. Celkově by se ale respondenti z vyšších příjmových tříd snažili více ovlivnit rozhodnutí radnice než respondenti z nižších sociálních skupin.

Graf č. 36; Zdroj: dotazníkové šetření, zpracoval autor

U této otázky zároveň můžeme sledovat vztah s tím, kterou stranu respondenti volí (graf č. 37). Celkem 73 % respondentů, kteří nešli k volbám, zároveň uvedlo, že by se nepokusilo ovlivnit rozhodnutí radnice. Z voličů Pirátů by se pokusilo ovlivnit rozhodnutí radnice 86 %. U voličů levicových stran ČSSD by se pokusilo 74 % a voličů Strany zelených 94 %. U voličů pravicových stran by se pokusilo 59 % voličů TOP 09, 73 % voličů ODS a 91 % voličů STAN. U dalšího subjektu, hnutí ANO, by se pokusilo ovlivnit rozhodnutí zastupitelů pouze 50 %.

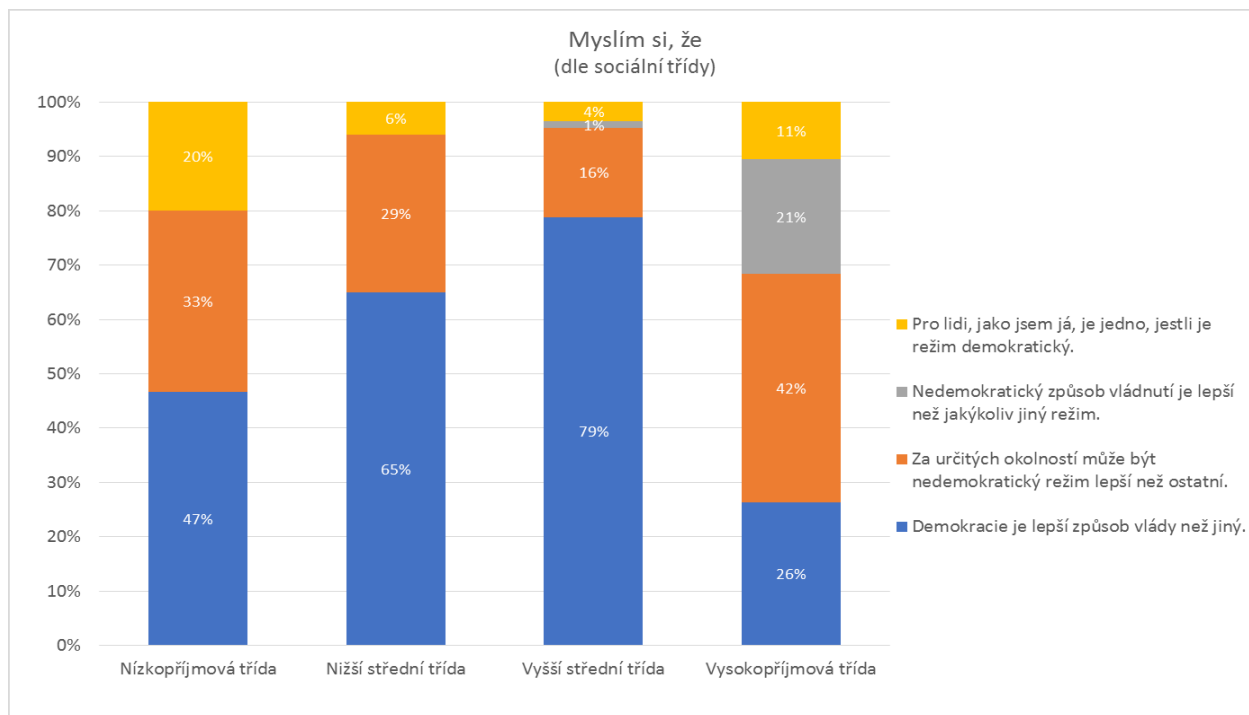
Graf č. 37; Zdroj: dotazníkové šetření, zpracoval autor

Podpora demokracie

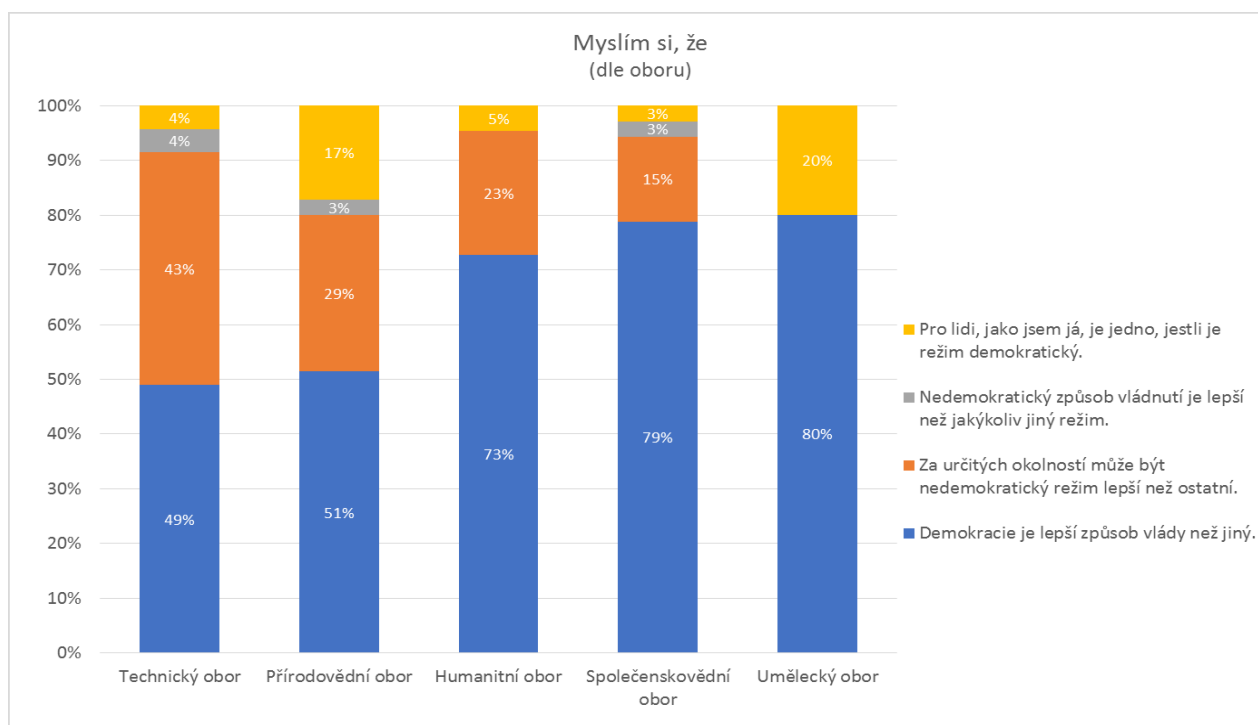
V této souvislosti byl zkoumán vztah studentů k politickému systému jako takovému. Respondenti byli dotazováni, zda si myslí, že demokracie je nejlepší způsob vlády (viz příloha – graf č. 56). Ze 202 respondentů 133 (65,8 %) uvedlo, že „*demokracie je lepší způsob vlády než jiný*“; 51 respondentů (25,2 %) uvedlo, že „*za určitých okolností může být nedemokratický režim lepší než ostatní*“; 13 (6,4 %) dotázaných uvedlo, že „*pro lidi, jako jsem já, je jedno, jestli je režim demokratický*“ a jen 5 respondentů uvedlo, že „*nedemokratický způsob vládnutí je lepší než jakýkoliv jiný režim*“.

V grafu č. 38 pozorujeme rozdíly odpovědí u respondentů dle jejich příslušnosti k sociální třídě. U respondentů z nízkopříjmové třídy uvedlo 20 % respondentů možnost „*pro lidi, jako jsem já, je jedno, jestli je režim demokratický*“, což je nejvyšší podíl v porovnání s ostatními sociálními třídami. U nízkopříjmové, nižší střední a vyšší střední třídy jsou celkem vysoké podíly odpovědí, kdy lidé vyjadřují sounáležitost s demokracií. Avšak u vysokopříjmové třídy bychom si měli povšimnout, že zde uvedlo možnost „*demokracie je lepší způsob vlády než jiný*“ jen 26 %, což vypovídá o nedemokratických postojích respondentů

z nejvyšší sociální třídy. Nejvyšší sounáležitost s demokracií pak pozorujeme u příslušníků vyšší střední třídy.

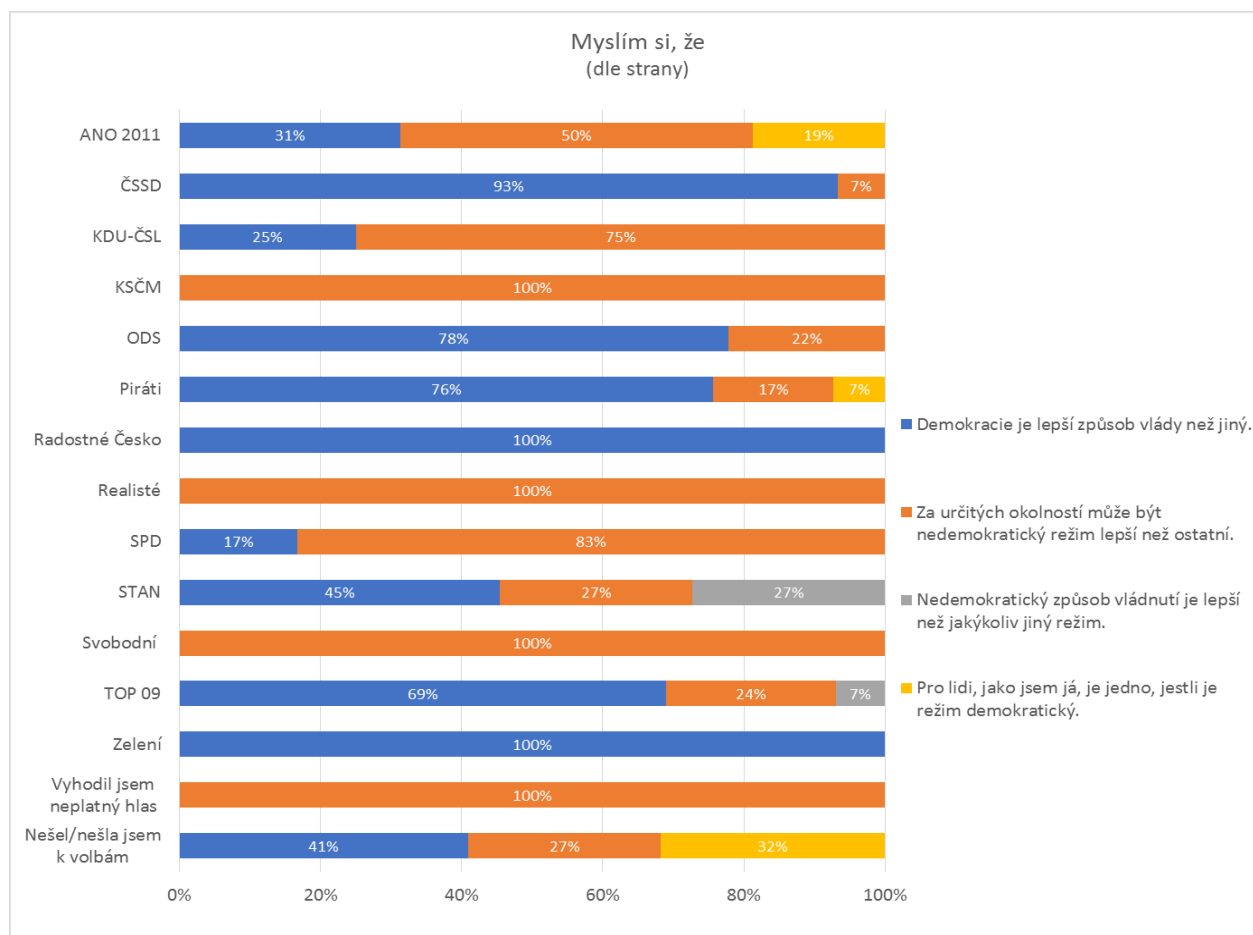
Graf č. 38; Zdroj: dotazníkové šetření, zpracoval autor

Graf č. 39; Zdroj: dotazníkové šetření, zpracoval autor

V grafu č. 39 můžeme pozorovat odlišnosti dle studijních zaměření respondentů. Největší náklonnost k demokracii chovají studenti uměleckých, společenskovědních a humanitních oborů, kde se podpora demokracie pohybuje mezi 70 a 80 %. Nepříznivé výsledky pro demokracii zaznamenáváme u respondentů přírodovědných a technických oborů, kde se podpora demokracie pohybuje kolem 50% hranice. 17 % studentů přírodovědných oborů si však myslí, že je pro lidi jako jsou oni jedno, zda je režim demokratický, či nikoliv.

V grafu č. 40 vidíme, jaké postoje k demokracii mají voliči jednotlivých stran. Stojí za povšimnutí, že u respondentů, kteří nešli k volbám, pozorujeme největší podíl těch, kteří uvedli, že pro lidi jako jsou oni, je jedno, zda je režim demokratický (32 %). Zajímavé je taktéž, že voliči levicových stran ČSSD a Zelených vykazují nejvyšší podíly víry v demokracii. U voličů Zelených se ztotožňuje s demokracií všech 18 respondentů, u voličů ČSSD 93 %. U voličů pravicových stran se demokracie těší největší důvěře u voličů ODS (78 %) a TOP 09 (69 %). U voličů STAN již demokracie tak vysokou podporu nemá. Zde uvedlo podporu demokracii jen 45 % voličů této strany, zároveň nejvíce jich řeklo, že nedemokratický způsob vládnutí je lepší než jakýkoliv jiný (27 %). U voličů hnutí ANO bychom si měli všimnout, že celkem

Graf č. 40; Zdroj: dotazníkové šetření, zpracoval autor

významná část voličů tohoto politického subjektu uvedla, že je jedno pro lidi jako jsou oni, zda je režim demokratický. Z voličů hnutí ANO zároveň 50 % uvedlo, že za určitých okolností může být nedemokratický režim lepší než ostatní a jen 31 % uvedlo, že demokracie je nejlepší způsob vlády. Co se týče voličů České pirátské strany, zde vidíme vysoký podíl respondentů, kteří uvedli, že demokracie je nejlepší způsob vlády (76 %).

5.4 Vztah participace a pocitu kompetence

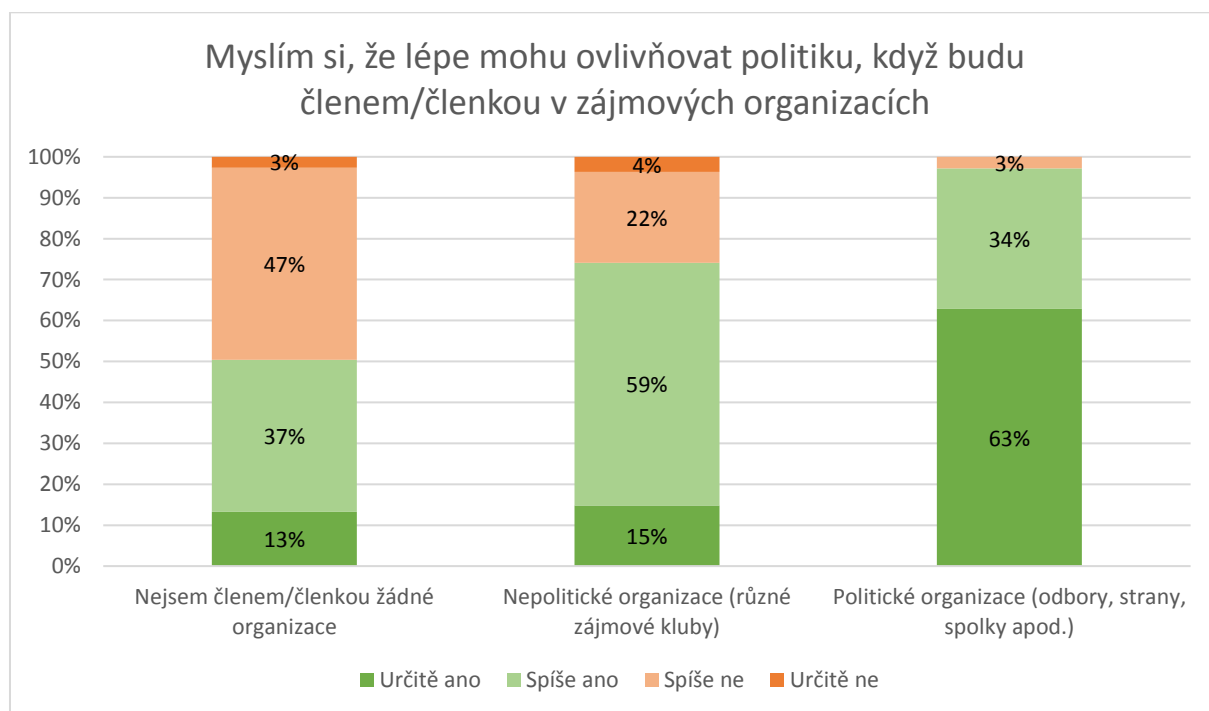
V teoretické části jsme řekli, že tendence zapojit se do kooperativní aktivity je určovaná přesvědčením, že ostatní budou kooperovat a že mohou důvěřovat ostatním lidem ohledně pomoci v politické aktivitě. Aby lidé vytvářeli skupiny, musí věřit, že ostatní nebudou sobečtí a budou jim chtít pomoci v ovlivňování vlády. Všeobecná sociální důvěra je převedena do politické důvěry. (Tamtéž: 227-228)

Respondentům bylo předloženo následující tvrzení: *„Pokud by zastupitelstvo ohrožovalo svým rozhodnutím mé zájmy, věřím, že mi spoluobčané aktivně pomohou změnit toto rozhodnutí“* (viz příloha – graf č. 52). Zhruba polovina respondentů uvedla, že věří svým spoluobčanům, co se týče pomoci v ovlivnění rozhodnutí radnice (8,4 % „určitě ano“ a 41,6 % „spíše ano“, 43,1 % „spíše ne“ a 6,9 % „určitě ne“).

Dále bylo respondentům předloženo další tvrzení: *„Myslím si, že lépe mohu ovlivňovat politiku, když budu členem v zájmových organizacích.“* S tímto tvrzením souhlasilo 45 respondentů (22,3 %), kteří uvedli možnost „určitě ano“. Možnost „spíše ano“ uvedlo 86 respondentů (42,6 %). Celkově si myslí, že lépe může ovlivňovat politiku, když bude členem v zájmových organizacích, zhruba 65 % dotázaných (viz příloha – graf č. 54). Možnost „spíše ne“ uvedlo 66 (32,7 %) respondentů a možnost „určitě ne“ jen 5 respondentů (2,5 %).

Nyní nebudeme analyzovat rozdíly mezi studenty podle jejich různých charakteristik, ale zaměříme se na vztah členství v organizacích a přesvědčení respondentů, že mohou ovlivnit politiku (graf č. 41). Pokud se na graf vysvětlující tento vztah podíváme pozorněji, zjistíme, že se potvrzuje tvrzení Almonda a Verby, že lidé, kteří jsou členy organizací, mají větší pocit, že mohou ovlivnit politické dění. Trend je následující: studenti, kteří nejsou členy žádné organizace, si myslí, že mohou lépe ovlivňovat politiku, pokud budou členy nějaké organizace, jen z 50 %, 13 % si myslí, že určitě ano a 37 % si myslí, že spíše ano. Z členů nepolitických organizací si toto myslí celkem 74 % respondentů (15 % „určitě ano“, 59 % „spíše ano“). A

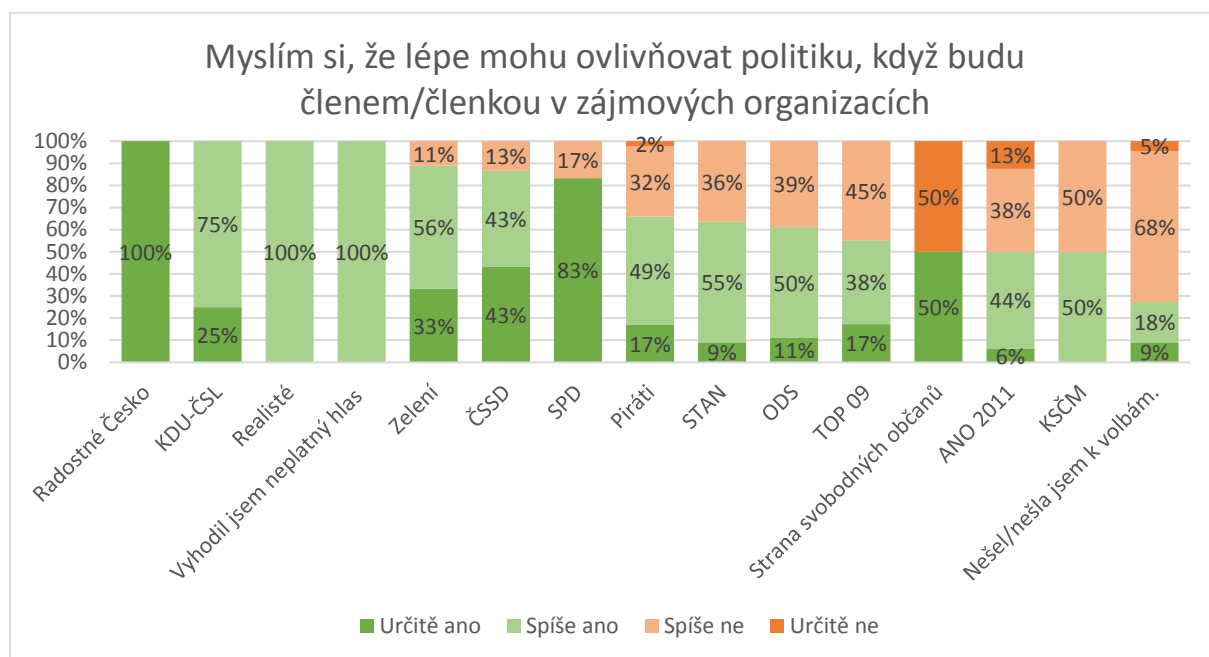
nakonec největší podíl lidí, kteří si myslí, že pokud budou členy nějaké organizace, budou moci lépe ovlivňovat politiku, je nepřekvapivě mezi členy politických organizací. Celkem je o tomto tvrzení přesvědčeno 97 % respondentů (63 % „určitě ano“ a 34 % „spíše ano“). Zajímavé by bylo případně do budoucna zjistit, kdo jsou lidé, kteří jsou členy politických organizací, ale nemyslí si, že kvůli členství v organizacích mohou lépe ovlivňovat politiku. Tuto odpověď zvolila tři procenta členů politických organizací. Možná tyto respondenti právě kvůli zkušenosti s ovlivňováním politiky prostřednictvím politických organizací nabyli dojmu, že veškerá jejich aktivita není efektivní. Můžeme se však jen domnívat, zda bylo motivací této odpovědi právě toto vysvětlení.

Graf č. 41; Zdroj: dotazníkové šetření, zpracoval autor

V souvislosti se vztahem členství v organizacích a přesvědčením, že díky tomu mohou lidé lépe ovlivňovat politiku, se zaměříme na politické preference respondentů, kteří si buď myslí, že pokud budou členy organizací, budou moci lépe ovlivňovat politiku, nebo si toto nemyslí (graf č. 42). Mezi ty, kteří si myslí, že mohou lépe ovlivňovat politiku, pokud budou členy zájmových organizací, patří především voliči levicových stran ČSSD a Strany zelených. Z voličů Zelených si toto myslí 89 % respondentů, z voličů ČSSD si toto myslí 86 %. Pokud budeme brát v úvahu výsledky u strany SPD, kde bylo získáno jen 6 odpovědí, měli bychom si všimnout, že možnost „určitě ano“ uvedlo 83 %, což je v porovnání s ostatními strany obrovský výsledek. Mezi voliči Pirátů si myslí, že může ovlivňovat lépe politiku, pokud bude členy

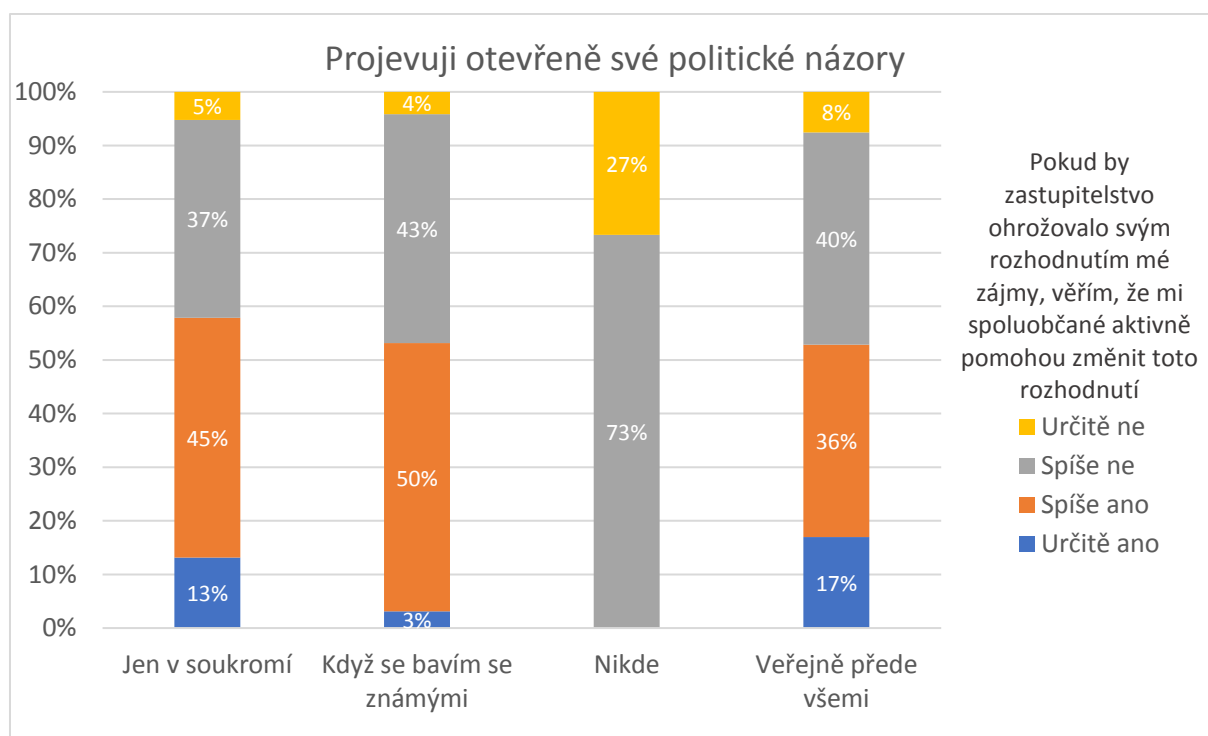
organizací, 66 % respondentů. Co se týče pravicových stran, zde není toto přesvědčení tak vysoké jako u voličů levicových stran. S uvedeným tvrzením souhlasí 64 % voličů STAN, 61 procent voličů ODS a 55 % voličů TOP 09. Z voličů hnutí ANO uvedlo souhlas s tímto tvrzením celkem 50 %. Měli bychom uvést také výsledek u nevoličů, kterých je nezanedbatelný počet (22). Mezi těmito respondenty si jen 27 % studentů myslí, že může lépe ovlivňovat politiku, když bude členem či členkou v zájmové organizaci.

Graf č. 42; Zdroj: dotazníkové šetření, zpracoval autor

V druhé kapitole bylo řečeno, že výše popsané skupiny mohou vzniknout kvůli potřebě politické aktivity, jenže formování skupiny jako takové už je složitější záležitostí. Aby nějaká skupina vznikla, musí zde existovat komunikační kanály, které zde byly vytvořené mezi jednotlivci. Volbu strategie utvoření nátlakové skupiny volí podle Almondovy a Verbovy studie spíše ti lidé, kteří si myslí, kteří o politických záležitostech běžně otevřeně komunikují. Tito lidé by použili nástroj skupiny k ovlivnění politiky spíše, než lidé, kteří o politice nemluví. V grafu č. 43 můžeme pozorovat vazbu mezi tím, jak lidé otevřeně projevují své názory a přesvědčením, že by respondentům spoluobčané aktivně pomohli, pokud by potřebovali jejich pomoc k ovlivnění rozhodnutí radnice, které ohrožuje jejich zájmy. Lidé, kteří věří, že by jim spoluobčané pomohli pro tento účel představují ty respondenty, kteří by využili nástroj neformální skupiny. Přesvědčení respondentů, že jim ostatní pomohou v jejich politické aktivitě totiž implikuje, že by respondenti využili k ovlivnění politiky i své spoluobčany. Z grafu č. 43 vyplývá, že lidé, kteří projevují své názory jen v soukromí, věří, že by jim spoluobčané pomohli

formou vytvoření nátlakové skupiny, z 58 %. Lidé, kteří projevují své názory otevřeně, když se baví se známými, věří, že jim spoluobčané pomohou z 53 %. Lidé, kteří se neprojevují nikde, spíše svým spoluobčanům nevěří (možnost, že věří či spíše věří neuvedl nikdo). Konečně lidé, kteří se projevují otevřeně veřejně přede všemi, a jsou nejkomunikativnější, co se týče politických postojů, také velmi často věří, že jim spoluobčané pomohou (celkem 53 %). Když porovnáme výsledky tohoto grafu, nenalézáme shodu s tvrzením Almonda a Verby, že ti lidé, kteří o politice běžně otevřeně hovoří, by použili spíše nástroj nátlakové skupiny, než lidé, kteří o politice otevřeně nehovoří. Lze shledat kontrast mezi lidmi, kteří se neprojevují nikde a těmi, kteří se projevují veřejně přede všemi. Nicméně tento kontrast nabourává skupina lidí, která projevuje své politické názory jen v soukromí, tato skupina o politice nehovoří ani mezi svými známými, natož na veřejnosti, a přesto u této skupiny shledáváme podobné výsledky jako u lidí, kteří projevují své názory otevřeně.

Graf č. 43; Zdroj: dotazníkové šetření, zpracoval autor

5.5 Shrnutí

Cílem tohoto výzkumu je odpovědět na výzkumnou otázku, jaký je vztah mezi politickou kulturou a volebním chováním. Konkrétně je cílem rozebrat vztah participace a občanské kompetence k volebnímu chování a zjistit příčiny rozdílných politických postojů studentů vysokých škol na základě jejich demografické odlišnosti. Když byl zjišťován zájem studentů o politiku, z dotazníkového šetření vyplynulo, že o politiku se častěji zajímají muži než ženy,

zhruba o čtvrtinu. S nižším sociálním statusem je také nižší zájem o politiku u respondentů tohoto šetření a naopak s vyšším sociálním statusem je zájem o politiku vyšší. Nejvíce se zajímají o politické dění studenti magisterského stupně. Nejméně se o politiku zajímají lidé z velkoměst s počtem obyvatel do 1 mil. Poté roste zájem o politiku s velikostí sídla respondentů.

V rámci výzkumu postojů k participaci byli respondenti dotazováni na pocit svobody a bezpečnosti při projevování politických názorů. Zjistili jsme, že obecně se čeští studenti projevují velmi otevřeně. Muži se však o 20 % projevují otevřeněji než ženy. Dále bylo zjištěno, že s rostoucím věkem respondentů roste také otevřenost při projevování politických postojů. Studenti společenskovědních a humanitních oborů jsou zhruba stejně otevření. Méně otevření jsou studenti technických a přírodovědných oborů. Se zvyšující se sociální třídou se také zvyšuje otevřenost při projevování názorů, avšak nejotevřenější jsou studenti z vyšší střední třídy. Nejvíce otevření jsou doktorandi, poté studenti magisterského stupně a poté studenti bakalářského stupně.

Na otevřenost při projevování politických postojů navazovalo téma týkající se podpory stran a respektu k přívržencům stran s naprosto odlišným názorem. Uspokojivé výsledky pro demokratickou stabilitu a dobré podmínky pro participaci ukazují, že studenti jsou tolerantní ze 73 %. Nejvíce netolerantní jsou studenti technických a přírodovědných oborů. Nejtolerantnější jsou respondenti z vyšší střední třídy, poté studenti z nižších sociálních tříd. Nejméně tolerantní jsou lidé z vysokopříjmové třídy. Když se tolerance promítne do volby stran, pozorujeme, že voliči Pirátské strany, ČSSD, TOP 09, ODS, Zelených a STAN jsou tolerantní. Méně tolerantní jsou voliči hnutí ANO (jen 51 %).

V souvislosti s výzkumem participace byly zkoumány také postoje vůči občanské odpovědnosti. Bylo zjišťováno, jaký mají studenti zájem o politiku na komunální úrovni. Zájem o politické dění na komunální úrovni, kde participace občanů má tendenci se nejvíce projevovat, byl pouze u 46 % respondentů, což je velmi málo, zvláště, když porovnáme tento výsledek se zájmem o politiku obecně, kde se o politiku zajímají dvě třetiny respondentů. Nejvíce se o komunální dění zajímají studenti z velkoměst s počtem obyvatel do 1 mil. Poté se nejvíce zajímají lidé z Prahy, poté lidé z měst s počtem obyvatel do 100 000 a nejméně se o komunální dění zajímají lidé z obcí s počtem obyvatel do 3 000. Mezi respondenty z velkoměst a obcí je rozdíl v zájmu o komunální politiku 18 %. Nejvíce se o komunální politické dění zajímají nejstarší studenti (25-27 let), poté ti nejmladší (19-21 let) a poté až studenti ve věku 22-24 let. Co se týče zájmu o politiku ve srovnání se zájmem o politické dění na komunální úrovni,

chovají se studenti dle věkových skupin odlišně. Dalším faktorem, který ovlivňuje zájem o politické dění na komunální úrovni, je studijní zaměření respondentů. Nejvíce projevují zájem studenti společenskovedních oborů, posléze studenti technických a humanitních oborů a nejméně se zajímají studenti přírodovědných oborů. I v tomto případě se nejvíce o komunální politiku zajímají příslušníci vyšší střední třídy. Zdá se, že příslušnost k sociální třídě ovlivňuje míru zájmu. Se zvyšujícím se sociálním statusem se zvyšuje i zájem respondentů o komunální dění. Když porovnáme zájem o komunální politické dění podle toho, které strany respondenti volili, zjišťujeme, že nejvíce se zajímají voliči Zelených a ČSSD. Voliči Pirátů se zajímají středně. Voliči pravicových stran ODS a TOP 09 se zajímají o komunální politiku již méně a nejméně se zajímají voliči ANO a STAN, a to jen velmi vlažně.

Šedesát pět procent respondentů se domnívá, že by se lidé měli zapojovat do komunitního života obce, kde žijí. Studenti humanitních a společenskovedních oborů si toto myslí mnohem častěji než studenti technických a přírodovědných oborů. Zatím z výzkumu vyplývá, že příslušnost k sociální třídě a ke studijnímu oboru, stejně jako k věkové skupině je velmi silným ovlivňujícím faktorem politických postojů. Nejvyšší hodnoty byly zaznamenány u respondentů z vyšší střední třídy – studenti z této sociální třídy se nejvíce zajímají o politiku, jsou nejvíce otevření při projevování svých politických postojů, jeví největší zájem o komunální politiku, ovšem co se týče zapojení do komunitního života, největší podíl respondentů, kteří se domnívají, že by se lidé měli zapojovat, je u respondentů z vysokopříjmové třídy. Poté je největší podíl u respondentů z nižší střední třídy a posléze u respondentů z vyšší střední třídy. Studenti náležící k nízkopříjmové třídě, tedy nejnižší sociální vrstvě, mají pravidelně nejnižší hodnoty, co se týče zájmu o politiku apod., i v tomto případě je nejmenší podíl těch, kteří si myslí, že by se lidé měli zapojovat právě z nízkopříjmové třídy. Podobně jako příslušnost k demografickým charakteristikám, také stranické identifikace ukazuje, že voliči levicových stran ČSSD a Strany zelených vykazují mnohem vyšší hodnoty než voliči stran pravicových. Voliči Pirátů jsou vždy zhruba uprostřed, ale zaznamenáváme u nich vyšší podíl odpovědí, které jsou příznivé pro demokratickou participaci. Nejmenší hodnoty pak pravidelně vykazují voliči hnutí ANO. Nejvíce si myslí, že by se lidé měli zapojovat do komunitního života, voliči Zelených (94 %), poté voliči ČSSD (80 %). Následují voliči Pirátů (78 %). Nejvíce kladných odpovědí bylo z pravicových stran u voličů STAN (73 %), poté u voličů ODS (61 %) a voličů TOP 09 (53 %). Z voličů hnutí ANO vyslovilo tento názor jen 37 % respondentů.

V rámci politického chování respondentů bylo zkoumáno i nevolební chování, respektive formy participace. K volbám přišlo někdy ve svém životě 78 % respondentů. Volení

je nejčastější formou participace i mezi studenty. Petici využilo 55 % respondentů. Na demonstraci někdy přišlo 36 % respondentů a taktéž účast v internetových debatách je oblíbenou formou participace studentů vysokých škol. Nejdisciplinovanější jsou v účasti ve volbách studenti humanitních a společenskovědních oborů. Účast v kampaních je doménou studentů humanitních oborů. Účast v internetových debatách a kontaktování politika je nejvíce užívanou formou studenty humanitních a společenskovědních oborů. Boykot produktu nejvíce provozují studenti uměleckých oborů. Ukazuje se, že s vyšším věkem nabývají studenti více zkušeností s různými formami participace. Starší respondenti mají více zkušeností s jednotlivými formami. Co se týče vztahu s volbou stran, u voličů všech stran shledáváme velmi časté zkušenosti s účastí ve volbách a podpisem petice. Voliči Strany Zelených jsou jedineční ve zkušenosti s okupací majetku, kromě toho, že žádný respondent, který uvedl volbu jiné strany, nemá zkušenost s okupací majetku, mezi voliči Zelených jde o celkem populární formu participace, tuto možnost zažila třetina voličů Strany zelených. Velmi často tito voliči kontaktují politika, chodí na demonstrace a bojkotují nějaký produkt. Stejně tak více jak polovina voličů ČSSD má zkušenost s kontaktováním politika, tito voliči také často chodí na demonstrace, jsou členy stran a organizací, polovina z respondentů volících ČSSD uvedla, že se účastnila volební kampaně a že se účastní internetových debat. U voličů TOP 09 je zajímavé jen, že třetina se účastní debat na internetu. Voliči ODS jsou aktivní hlavně ve volbách. U voličů STAN je zajímaví, že více jak 60 % z nich má zkušenost s bojkotem produktu. Voliči ANO jsou celkem pasivní. Voliči Pirátů mají často zkušenost s peticí (přes 60 %), více jak polovina z nich má zkušenost s demonstrací a polovina se účastní internetových diskuzí. Pětina voličů Pirátů má zkušenost s bojkotem produktu.

42 % respondentů má pocit uspokojení, když jde volit, 29 % necítí nic zvláštního a pro 19 % je to jen povinnost. Nejvíce k volbám nechodí lidé ze Středočeského, Karlovarského a Ústeckého kraje. K volbám taktéž nejvíce nechodí studenti přírodovědných oborů, poté je nejvíce mezi studenty technických a společenskovědních oborů. Nejzodpovědnější jsou studenti humanitních oborů. Bohužel i co se týče účasti ve volbách mezi těmi, kteří nechodí k volbám, nejvíce respondenti z nízkopříjmové třídy (30 %) a nižší střední třídy (50 %).

Důležité je pro vztah politické participace a občanské kompetence také členství v organizacích. Nejvíce jsou členy v politických organizacích studenti společenskovědních a humanitních oborů. Naopak v nepolitických organizacích jsou nejvíce členy studenti přírodovědných oborů, až posléze shodně studenti společenskovědních a technických oborů. Zajímavý je trend, kdy v nepolitických organizacích je nejvíce členů z věkové skupiny 19-21

let a kdy se snižujícím se věkem roste počet členů v nepolitických organizacích a naopak v politických organizacích je nejvíce členů z nejstarší skupiny 25-27 let a sledujeme trend, kdy s rostoucím věkem se zvyšuje počet členů v politických organizacích. Velmi často jsou voliči Zelených členy organizací – politických 44 % a nepolitických 28 %. Voliči ČSSD jsou členy politických organizací z 43 % a nepolitických z 27 %. Voliči Pirátů jsou celkem členy z 46 %, voliči ANO z 37 %, voliči TOP 09 z 44 %, voliči STAN z 18 % a voliči ODS ze 17 %. Opět sledujeme disproporci mezi voliči levicových a pravicových stran, kdy pravicoví voliči jsou spíše pasivní a levicoví voliči velmi aktivní.

Co se týče schopnosti ovlivnit rozhodnutí politiků na komunální úrovni, celkem by se pokusilo ovlivnit politiky 69 % respondentů, pokud by byly ohroženy jejich zájmy. S rostoucím věkem roste také vůle ovlivňovat politická rozhodnutí komunálních představitelů. Zjistili jsme, že studijní zaměření nemá vliv na schopnost ovlivnit rozhodnutí radnice. Ovšem příslušnost k sociální třídě tuto schopnost ovlivňuje silně. Lidé z nižších sociálních tříd mají menší tendenci ovlivňovat rozhodnutí radnice, naopak lidé z vyšších tříd mají větší vůli prosadit své zájmy. Z levicových voličů nejvíce projevilo vůli ovlivnit rozhodnutí radnice 94 % voličů Zelených, jejich ekvivalentem na pravici jsou voliči STAN (91 %). Na levici je dále 74 % voličů ČSSD schopno ovlivnit rozhodnutí komunálních politiků, jejich pravicový ekvivalentem jsou voliči ODS (73 %). Velmi často by se bránili voliči Pirátů (86 %), méně často pak voliči TOP 09 (59 %) a voliči ANO (50 %).

Vedle kompetence občanů byl zkoumán postoj studentů k demokracii. Zajímavé bylo zjištění, že nedemokratické postoje projevili příslušníci vysokopříjmové třídy. Demokratické postoje naopak nejvíce příslušníci vyšší střední třídy, poté příslušníci nižší střední třídy a jako poslední příslušníci nízkopříjmové třídy. Mezi voliči Zelených a ČSSD byla velmi vysoká podpora demokracie, která se blížila hranici 100 %. U pravicových stran byla podpora demokracie celkem vysoká, nicméně voliči STAN vyjádřili podporu demokracii jen z 50 %, mnoho z nich se domnívá, že nedemokratický režim může být za určitých okolností lepší než demokratický. Podobný je výsledek u voličů hnutí ANO.

Když propojíme participaci a kompetenci studentů otázkou, zda si respondenti myslí, že pokud budou členy organizací, budou také moci lépe ovlivňovat politiku, pozorujeme, že se potvrdila Almondova a Verbova teze, že lidé, kteří jsou členy organizací, si zároveň více myslí, že mohou ovlivnit politiku lépe než ti, kteří nejsou členy žádných organizací. Nejméně si myslí, že mohou ovlivňovat politiku ti respondenti, kteří nejsou členy žádné organizace. Více respondentů si myslí, že může ovlivnit politiku a je zároveň členy nepolitické organizace a

nejvíce respondentů, kteří jsou členy politických organizací, si také myslí, že mohou lépe ovlivnit politiku, když budou členy nějaké organizace. Mezi respondenty, kteří si toto myslí, patří nejvíce voliči Zelených a ČSSD. Nízké je toto přesvědčení u voličů pravicových stran, stejně jako u voličů ANO a Pirátů.

Ověřována byla v tomto výzkumu také další teze Almonda a Verby, že ti lidé, kteří běžně otevřeně komunikují o politických záležitostech, by použili nástroj skupiny k ovlivnění politiky spíše, než lidé, kteří o politice nemluví. Tato teze však nebyla prokázána. Je pravda, že ti lidé, kteří o politice běžně otevřeně hovoří, by použili spíše nástroj nátlakové skupiny, než lidé, kteří o politice otevřeně nehovoří. Lze shledat kontrast mezi lidmi, kteří se neprojevují nikde a těmi, kteří se projevují veřejně přede všemi, avšak tento kontrast nabourává skupina lidí, která projevuje své politické názory jen v soukromí, o politice nehovoří ani mezi svými známými, natož na veřejnosti, a přesto u této skupiny shledáváme podobné výsledky jako u lidí, kteří projevují své názory otevřeně.

6. Závěr

V této práci bylo cílem zjistit, jaká je politická kultura českých studentů vysokých škol. Politickou kulturu jsme zkoumali z hlediska participace a zároveň z hlediska pocitu občanské kompetence. Zjišťovali jsme, zda mají studenti pocit odpovědnosti vůči veřejným záležitostem či jestli by se aktivně snažili ovlivnit rozhodnutí politiků, zjišťovali jsme zkrátka politickou aktivitu studentů. Byly rozebrány vlivy sociodemografických charakteristik nebo vlivy studijního zaměření na politické postoje studentů. V souvislosti s politickou kulturou bylo zjišťováno volební chování studentů. Výstupy výzkumu jsou detailněji shrnuty v předešlé kapitole. V této práci byla ověřena dvě tvrzení Almonda a Verby. Prvním tvrzením bylo, že členství v organizacích má spojitost s přesvědčením, že pokud lidé budou členy organizací, budou moci lépe ovlivňovat politické dění. Tato teze byla výzkumem potvrzena. Druhé tvrzení bylo, že lidé, kteří otevřeně komunikují o politických záležitostech veřejně, by využili vytvoření neformální nátlakové skupiny k ovlivnění politiky spíše, než lidé, kteří o politice nemluví a neprojevují své postoje otevřeně. Tato teze však byla v tomto výzkumu vyvrácena. Na obhajobu Almonda a Verby by však mělo být uvedeno, že pokud chceme vyvracet, nebo potvrzovat prvky teorie politické kultury podle konceptu těchto autorů a vytvářet nové relevantní závěry, muselo by být provedeno více výzkumů, tyto výzkumy by musely být obsáhlejší a respondenti by měli být konfrontováni větším počtem otázek.

Uspokojivým výsledkem, který z výzkumu plyne, je, že politické chování českých studentů vysokých škol vykazuje vysokou přítomnost participačních politických orientací. Pokud by zastupitelstvo ohrožovalo zájmy respondentů, pokusilo by se zvrátit nebo ovlivnit rozhodnutí komunálních politiků téměř 70 % českých studentů. Obecně jsou čeští studenti občansky aktivní, mají vysoké politické sebevědomí a vůli věci měnit. Oproti celé české populaci jsou studenti aktivnější, což se projevuje například členstvím ve stranách, na demonstracích nebo i průměrně vyšší účastí studentů ve volbách.

Celkově z empirického výzkumu vyplývá, že příslušnost k sociální třídě má nezanedbatelný vliv na politické postoje českých studentů. Lidé z příjmově nejnižší postavené sociální třídy vykazují nejmenší míru občanské kompetence. Tito lidé se nejméně zajímají o politiku a politické dění a jeho ovlivňování. Zájem o politiku a její aktivní ovlivňování a politická participace nejsou přímo doménou politického chování studentů z nízkopříjmové vrstvy. Naopak nejvíce se o politiku zajímají studenti z vyšší střední třídy. Tito lidé mají největší občanskou kompetenci, jsou nejvíce otevření při projevování svých politických postojů

nebo nejvíce jeví zájem o komunální politiku. Z empirického výzkumu tak nejlépe vycházejí právě studenti náležící k této společenské vrstvě. Analytickému zájmu neunikli ani studenti vysokopříjmové třídy. U této skupiny z mého pohledu pozorujeme překvapivé a nesympatické výsledky. Studenti z nejvyšší příjmové třídy české společnosti jsou ti nejméně tolerantní vůči politickým postojům a názorům lidí, s nimiž nesouhlasí a postoj k demokracii je u skupiny těchto respondentů spíše odmítavý. Když porovnáme tuto příjmovou skupinu s ostatními třídami, studenti s nejvyšším socio-ekonomickým postavením patří mezi ty, kteří jsou více občansky kompetentní a spíše by ovlivnili politický systém, zároveň se však domnívají, že nedemokratický režim může být za určitých okolností lepší než demokratický. Podporu demokracii jakožto nejlepšímu způsobu vlády vyjádřilo jen 26 % respondentů z této příjmové skupiny. Dalším faktorem, který ovlivňuje postoje k politice, je studijní zaměření respondentů. Více aktivní jsou studenti humanitní a společenskovědních oborů. Tito studenti se více zajímají o politické dění, jsou více členy politických organizací a jsou politicky více zaujatí.

Pozornost musí být věnována také odlišnostem mezi voliči levicových a pravicových stran. Mezi voliči ČSSD, Strany zelených a voliči STAN, TOP 09 a ODS je často propastný rozdíl v četnosti konkrétních politických postojů. Voliči levice jsou občansky aktivnější, více se zajímají o politiku, jsou častěji členy politických organizací, více se sdružují, více důvěřují svým spoluobčanům a mají vyšší politické sebevědomí. Bez povšimnutí by nemělo zůstat zjištění, že voliči ČSSD a Zelených vyjádřili téměř bezvýhradnou podporu demokratickému režimu. Voliči těchto stran jsou také více často členy politických stran než voliči pravice. Co se týče forem participace, mají levicoví voliči častější zkušenosti s participací, také mají zkušenost s více formami participace než voliči pravice. Obecně se tak jeví levicově orientovaní voliči občansky vyspělejší a kompetentnější. V této souvislosti byli studenti dotazováni na jejich sebeidentifikaci k ideologické rodině (viz příloha – graf č. 74). Většina českých studentů se hlásí k liberálním hodnotám. Voliči levice jsou nejvíce sociální demokraté nebo sociální liberálové, voliči pravice jsou z největší části liberálové, jen málo z nich se identifikuje konzervativně. Voliči pravice a levice se velmi odlišovali ve svých politických orientacích, jelikož jsou ale vesměs jak voliči levice, tak voliči pravice liberální, nelze říci, že ideologie se nějakým způsobem promítá do politické kultury českých studentů.

7. Použitá literatura

- Almond, Gabriel A. (1956) Comparative Political Systems. *The Journal of Politics* 18, č. 3, 391-409
- Almond, Gabriel A., Verba, Sidney. (1989) *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Londýn: SAGE.
- Čermák, Daniel, Stachová, Jana. (2010) Zdroje institucionální důvěry v České republice. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 46 (5): 683-718
- Easton, David (1965) *A Framework for Political Analysis*. Londýn: Prentice-Hall International, inc.
- Klicperová-Baker, Martina, Feierabend, Ivo K. (2007) *Demokratická kultura v České republice: občanská kultura, étos a vlastenectví ze srovnávacího pohledu*. Praha: Academia
- Linek, Lukáš (2010) *Zrazení snu? Struktura a dynamika postojů k politickému režimu a jeho institucím a jejich důsledky*. Praha: SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ (SLON)
- Linek, Lukáš, Císař, Ondřej, Petrušek, Ivan, Vráblíková, Kateřina. (2017) *Občanství a politická participace v České republice*. Praha: SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ (SLON)
- Nosál, Igor (2004) Zrození české postkomunistické politické kultury. In. Skalník, Petr. (ed.) *Politická kultura: antropologie, sociologie, politologie*. Praha: Set out, s. 71-88
- Říchová, Blanka (2014) *Přehled moderních politologických teorií: Empiricko-analytický přístup v soudobé politické vědě*. Praha: Portál.
- Skovajsa, Marek (2006) *Politická kultura: přístupy, kritiky, uplatnění ve zkoumání politiky*. Praha: Nakladatelství Karolinum
- Stachová, Jana, Vajdová, Zdenka. (2005) Politická kultura české populace v regionálním rozměru. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 41 (5): 881-902
- Štefek, Martin (2012) Politická kultura v České republice. In Bureš, Jan (ed.) *Česká demokracie po roce 1989: institucionální základy českého politického systému*. Praha: Grada Publishing, a.s., s. 427-464
- Vajdová, Zdenka. (1996) Politická kultura – teoretický koncept a výzkum. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 32 (3): 339-352

Verba, Sidney, Nie, Norman H., Kim, Jae-on. (1978) *Participation and Political Equaility: A Seven-Nation Comparison*. New York: Cambridge University Press

Vráblíková, Kateřina. (2009) Politická participace a její determinanty v postkomunistických zemích. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 45(5), 867-897.

Výkonové ukazatele – studenti českých vysokých škol, zdroj: MŠMT, dostupné z: http://dsia.uiv.cz/vystupy/vu_vs_f2.html

8. Příloha

Otázky dotazníkového šetření

1) Zajímám se o politiku

- a) Ano
- b) Spíše ano
- c) Spíše ne
- d) Ne

2) Projevuji otevřeně své politické názory

- a) Jen v soukromí
- b) Když se bavím se známými
- c) Veřejně přede všemi
- d) Nikde

3) Jsem schopný/schopná akceptovat politické projevy a názory i těch lidí, kteří podporují strany, s jejichž názory zásadně nesouhlasím.

- a) Ano, úplně
- b) Spíše ano
- c) Spíše ne
- d) Vůbec ne

4) Zajímám se o politické dění na komunální úrovni v obci, kde žiji.

- a) Ano, velmi
- b) Spíše ano
- c) Spíše ne
- d) Vůbec ne

5) Myslím si, že běžný člověk by se měl zapojovat do komunitního života obce, kde žije.

- a) Určitě ano
- b) Spíše ano

- c) Je mi to jedno
- d) Spíše ne
- e) Určitě ne

6) Pokud by zastupitelstvo ohrožovalo svým plánovaným rozhodnutím mé zájmy, snažil/a bych se jej změnit.

- a) Určitě ano
- b) Spíše ano
- c) Spíše ne
- d) Určitě ne

7) Se kterou formou participace máte zkušenost? (výběr z více možností)

kontaktování politika; demonstrace; okupace majetku; stranicství; členství v organizaci; účast ve volbách; účast v politických kampaních; petice; skupinová akce; kontaktování médií; účast v internetových debatách; bojkot produktu; žádné

8) Pokusil/a jsem se nějakou formou ovlivnit komunální politiku.

- a) Nikdy
- b) Málokdy
- c) Občas
- d) Často

9) Pokud by zastupitelstvo ohrožovalo svým rozhodnutím mé zájmy, věřím, že mi spoluobčané aktivně pomohou změnit toto rozhodnutí.

- a) Určitě ano
- b) Spíše ano
- c) Spíše ne
- d) Určitě ne

10) Jsem členem/členkou:

- a) Politické organizace (odbory, strany, spolky apod.)
- b) Nepolitické organizace (různé zájmové kluby)
- c) Nejsem členem/členkou žádné organizace

11) Myslím si, že lépe mohu ovlivňovat politiku, když budu členem v zájmových organizacích.

- a) Určitě ano
- b) Spíše ano
- c) Spíše ne
- d) Určitě ne

12) Které tvrzení nejlépe popisuje vaše pocity, když jdete k volbám?

- a) Mám pocit uspokojení.
- b) Je to jenom povinnost.
- c) Je to ztráta času. /K volbám nechodím.
- d) Necítím nic zvláštního.

13) Myslím si, že:

- a) Demokracie je lepší způsob vlády než jiný
- b) Za určitých okolností může být nedemokratický režim lepší než ostatní
- c) Nedemokratický způsob vládnutí je lepší než jakýkoliv jiný režim
- d) Pro lidi, jako jsem já, je jedno, jestli je režim demokratický

14) Myslím si, že by se studenti měli snažit ovlivňovat chod univerzity.

- a) Určitě ano
- b) Spíše ano
- c) Spíše ne
- d) Určitě ne

15) Pokud uznám za vhodné, jsem ochotný/á aktivně vystupovat proti nesprávným rozhodnutím vedení univerzity.

- a) Určitě ano
- b) Spíše ano
- c) Spíše ne

d) Určitě ne

16) Pohlaví

- a) Muž
- b) Žena

17) Věk

- a) 19–21 let
- b) 22–24 let
- c) 25–27 let

18) Životní status. Zařaďte se do jedné z následujících příjmových skupin:

- a) Nízkopříjmová třída
- b) Nižší střední třída
- c) Vyšší střední třída
- d) Vysokopříjmová třída

19) Studijní zaměření:

- a) Humanitní obor
- b) Společenskovední obor
- c) Technický obor
- d) Přírodovědní obor
- e) Umělecký obor

20) Forma studia

- a) Bakalářské
- b) Magisterské
- c) Doktorské

21) Typ školy

- a) Veřejná
- b) Soukromá
- c) Státní (Univerzita obrany, Policejní akademie ČR)

22) Trvalé bydliště (podle počtu obyvatel)

- a) Obec s počtem obyvatel do 3 000
- b) Město s počtem obyvatel do 100 000
- c) Velkoměsto s počtem obyvatel do 1 mil.
- d) Praha – nad 1 mil.

23) Místo trvalého bydliště (podle krajů):

- a) Hl. m. Praha
- b) Středočeský kraj
- c) Liberecký kraj
- d) Ústecký kraj
- e) Karlovarský kraj
- f) Plzeňský kraj
- g) Jihočeský kraj
- h) Kraj Vysočina
- i) Pardubický kraj
- j) Královehradecký kraj
- k) Olomoucký kraj
- l) Jihomoravský kraj
- m) Zlínský kraj
- n) Moravskoslezský kraj

24) Kterou jste v posledních volbách do Poslanecké sněmovny volil/a stranu?

- a) ČSSD
- b) ANO 2011
- c) KSČM
- d) TOP 09
- e) ODS
- f) KDU-ČSL
- g) Piráti
- h) SPD

- i) STAN
- j) Zelení
- k) Nešel/nešla jsem k volbám
- l) Jiné: vyplňte

25) Ke které z následujících ideologických rodin byste se zařadil/a?

- a) Konzervativci
- b) Liberálové
- c) Fašisté
- d) Komunisté
- e) Socialisté
- f) Sociální demokracie
- g) Sociální liberálové
- h) Libertariáni
- i) Anarchisté
- j) Neonacisté
- k) Nacionalisté
- l) Nevím

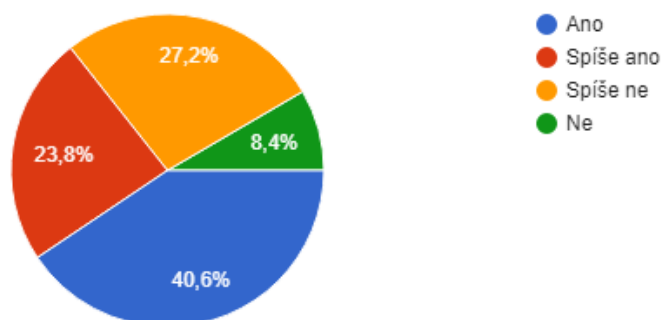
Grafy výsledků dotazníku

Zdroj: dotazníkové šetření, zpracoval autor

Graf č. 44

Zajímám se o politiku

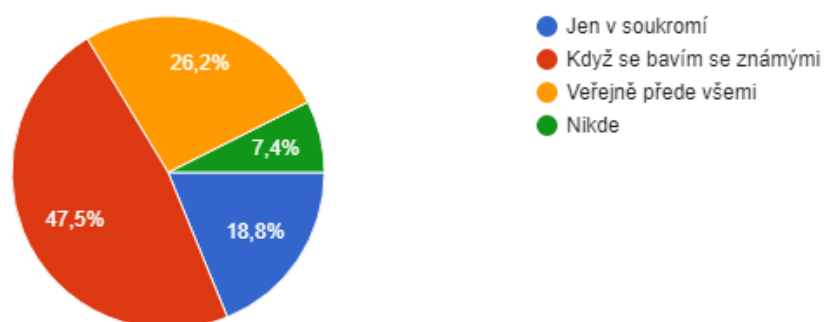
202 odpovědí

Graf č. 45

Projevují otevřeně své politické názory

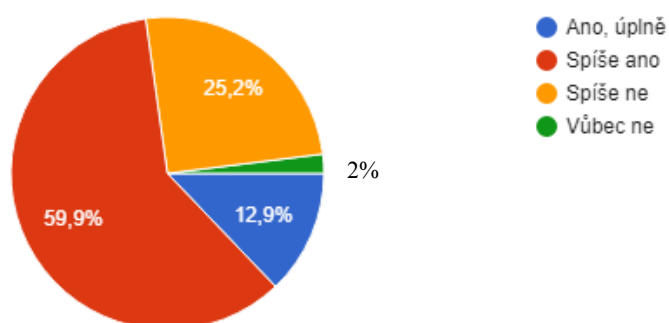
202 odpovědí

Graf č. 46

Jsem schopen/schopna akceptovat politické projevy a názory i těch lidí, kteří podporují strany, s jejichž názory zásadně nesouhlasím.

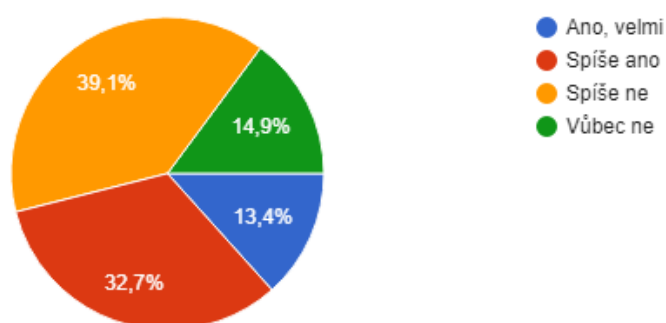
202 odpovědí

Graf 47

Zajímám se o politické dění na komunální úrovni v obci, kde žiji.

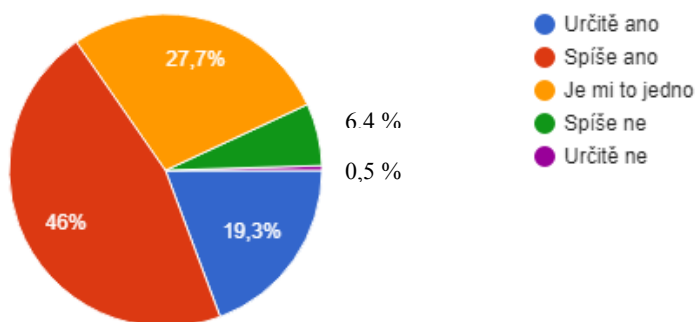
202 odpovědí

Graf č. 48

Myslím si, že běžný člověk by se měl zapojovat do komunitního života obce, kde žije.

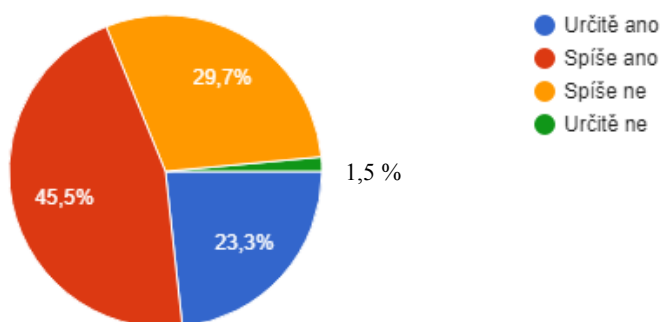
202 odpovědí

Graf č. 49

Pokud by zastupitelstvo ohrožovalo svým plánovaným rozhodnutím mé zájmy, snažil/a bych se jej změnit.

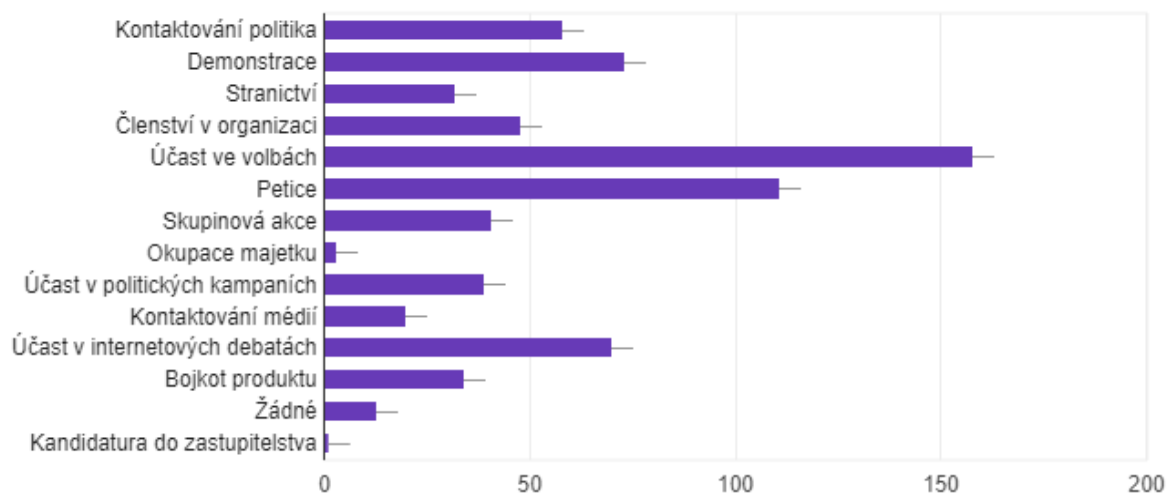
202 odpovědí

Graf č. 50

Se kterou formou participace máte zkušenost?

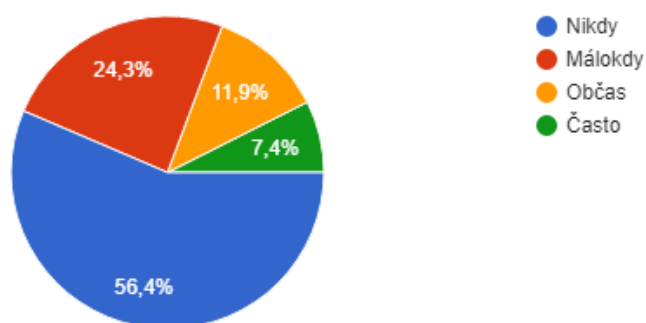
202 odpovědí

Graf č. 51

Pokusil/a jsem se nějakou formou ovlivnit komunální politiku.

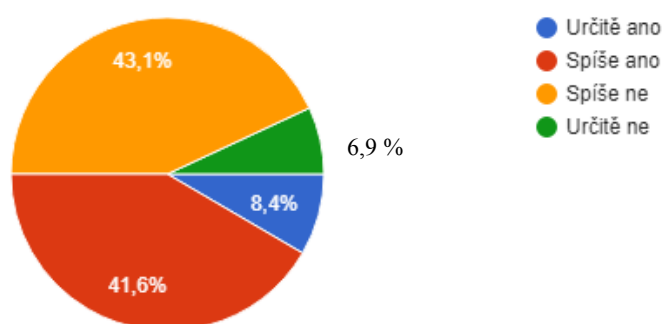
202 odpovědí

Graf č. 52

Pokud by zastupitelstvo ohrožovalo svým rozhodnutím mé zájmy, věřím, že mi spoluobčané aktivně pomohou změnit toto rozhodnutí.

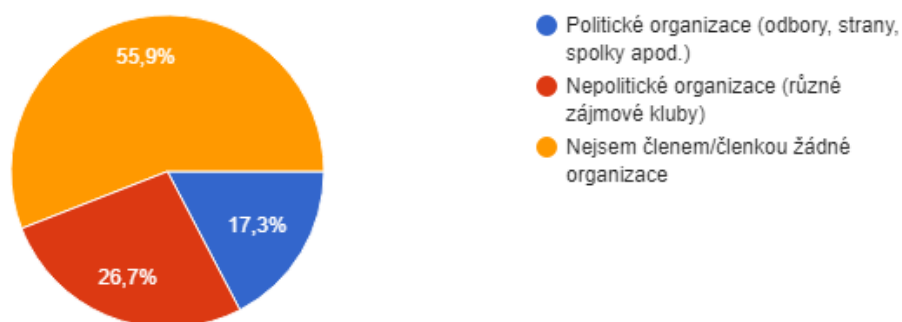
202 odpovědí

Graf č. 53

Jsem členem/členkou:

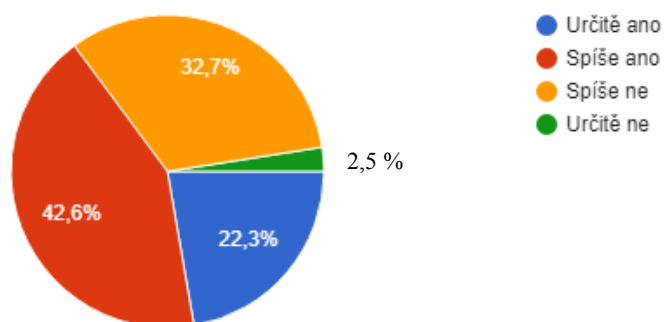
202 odpovědí

Graf č. 54

Myslím si, že lépe mohu ovlivňovat politiku, když budu členem v zájmových organizacích.

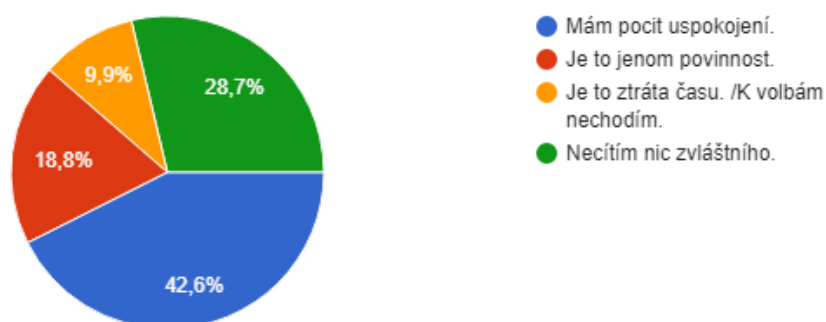
202 odpovědí

Graf č. 55

Které tvrzení nejlépe popisuje vaše pocity, když jdete k volbám?

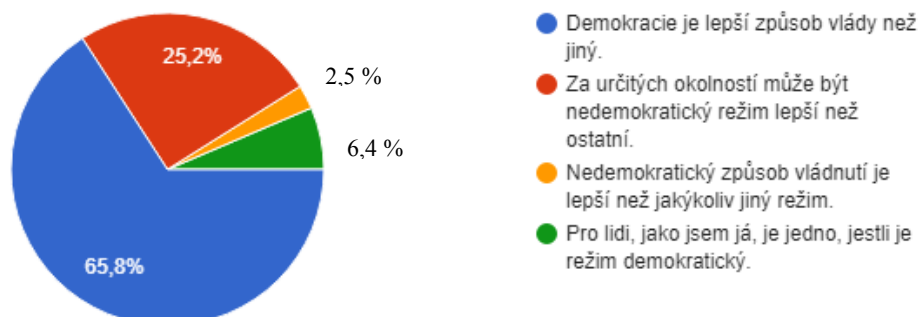
202 odpovědí

Graf č. 56

Myslím si, že:

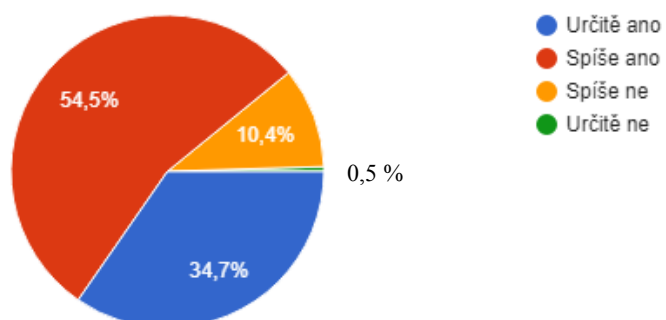
202 odpovědí

Graf č. 57

Myslím si, že by se studenti měli snažit ovlivňovat chod univerzity.

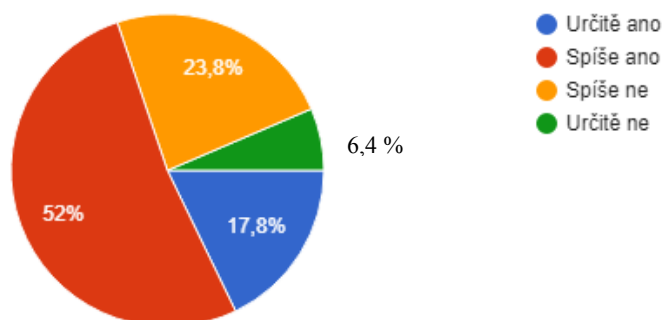
202 odpovědí

Graf č. 58

Pokud uznám za vhodné, jsem ochoten/ochotna aktivně vystupovat proti nesprávným rozhodnutím vedení univerzity.

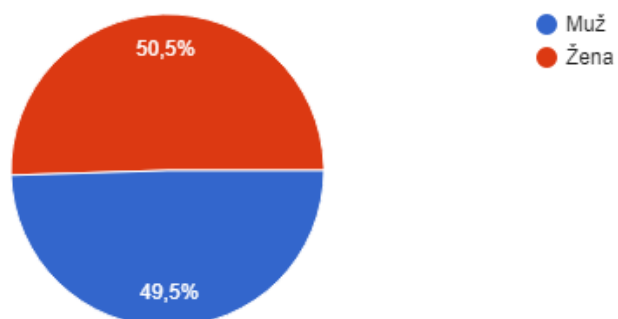
202 odpovědí

Graf č. 59

Pohlaví

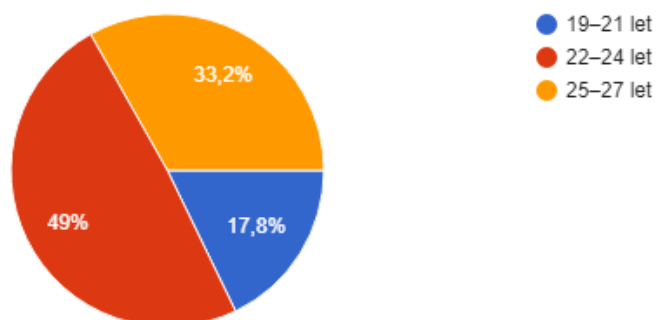
202 odpovědí

Graf č. 60

Věk

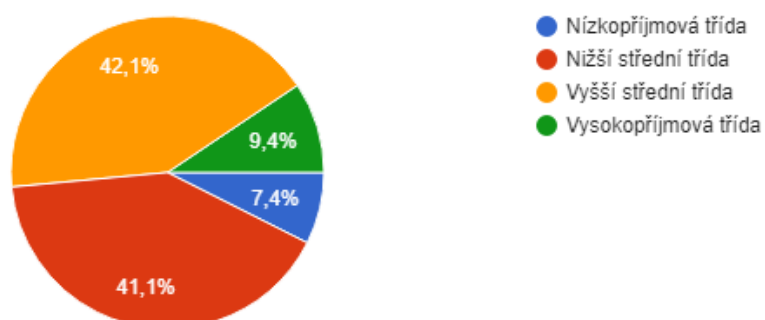
202 odpovědí

Graf č. 61

Životní status. Zařadte se do jedné z následujících příjmových skupin:

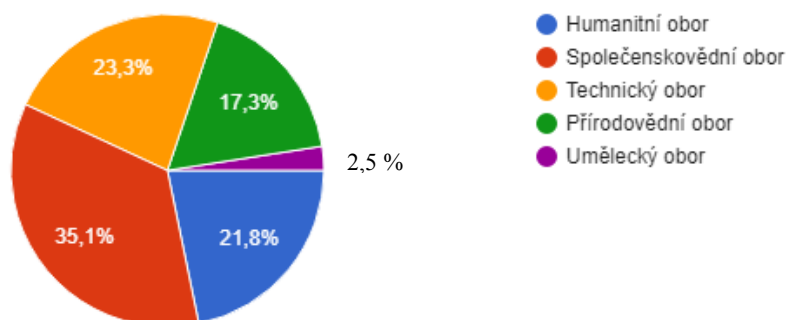
202 odpovědí

Graf č. 62

Studijní zaměření:

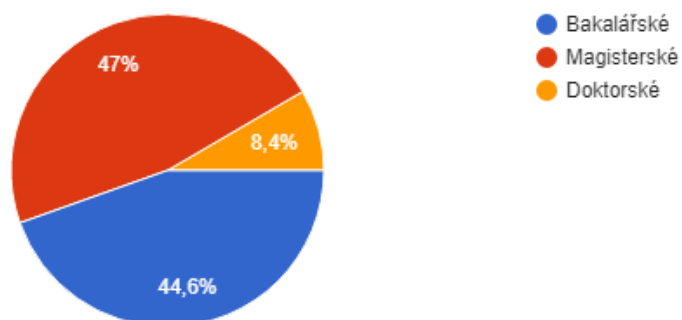
202 odpovědí

Graf č. 63

Forma studia

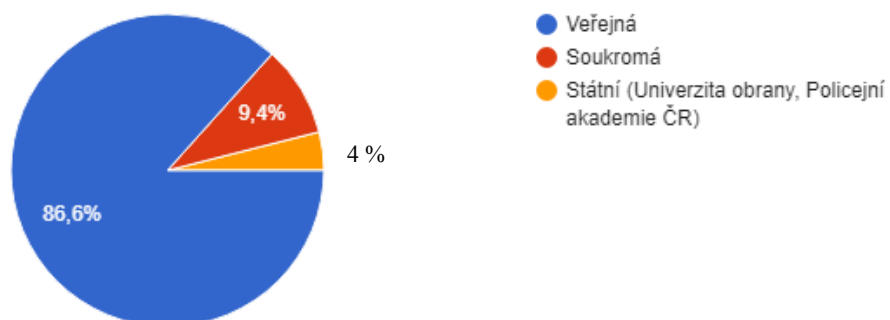
202 odpovědí

Graf č. 64

Typ školy

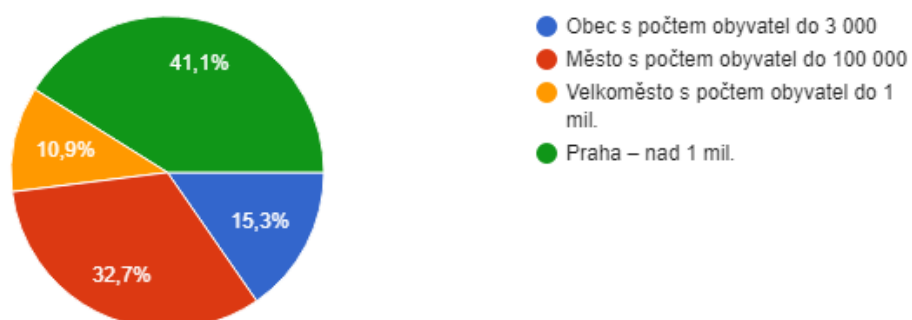
202 odpovědí

Graf č. 65

Trvalé bydliště (podle počtu obyvatel)

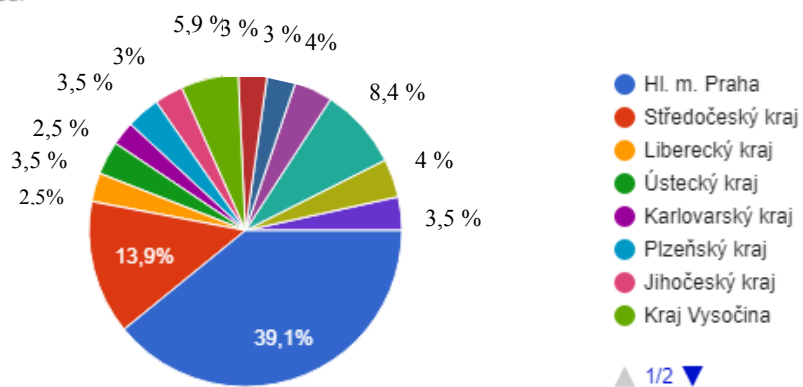
202 odpovědí

Graf č. 66

Místo trvalého bydliště.

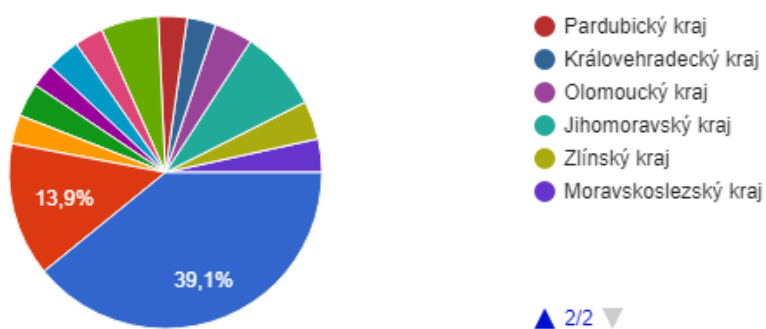
202 odpovědí

Graf č. 67

Místo trvalého bydliště.

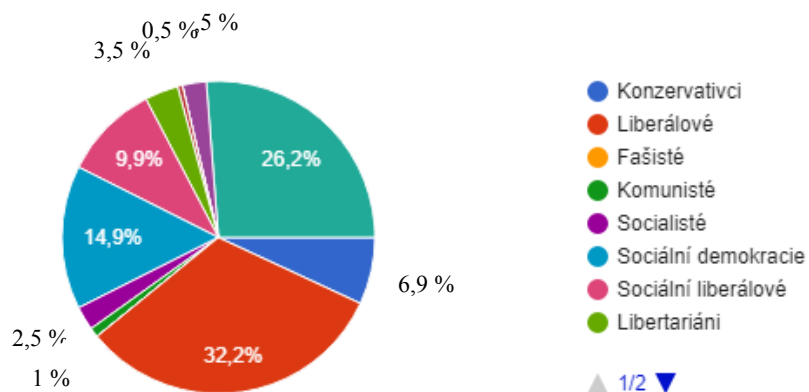
202 odpovědí

Graf č. 68

Ke které z následujících ideologických rodin byste se zařadil/a?

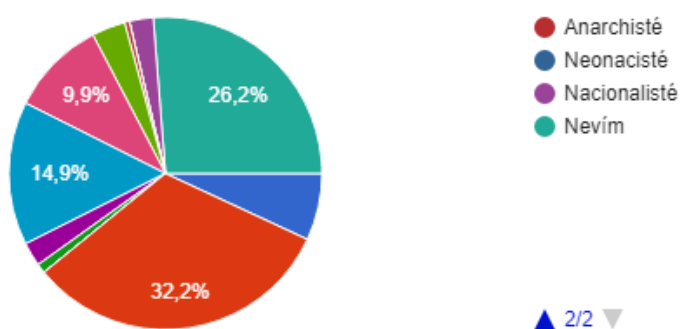
202 odpovědí

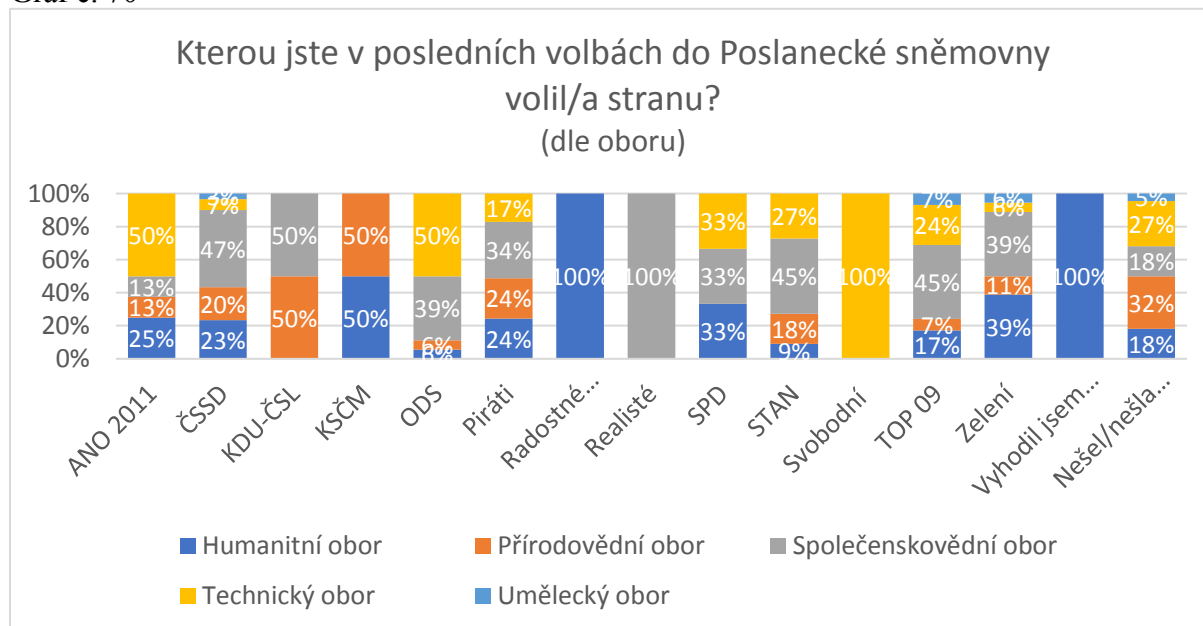
Graf č. 69

Ke které z následujících ideologických rodin byste se zařadil/a?

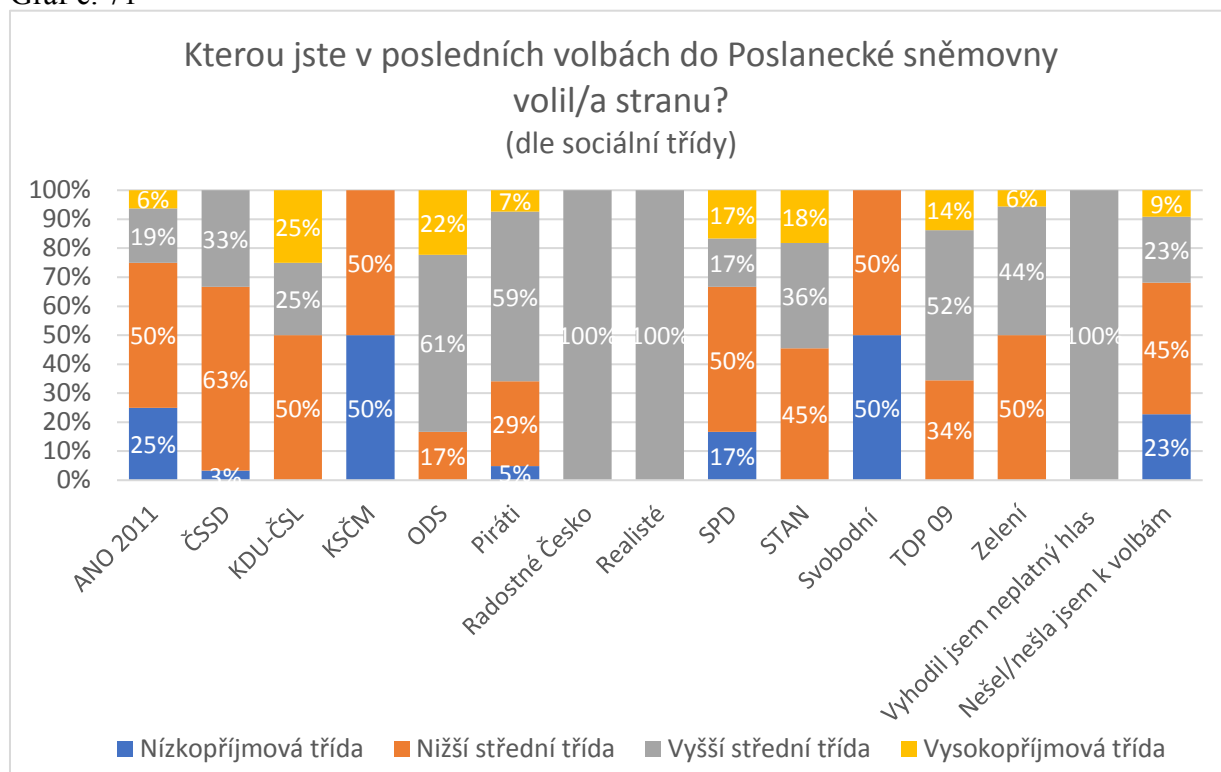
202 odpovědí

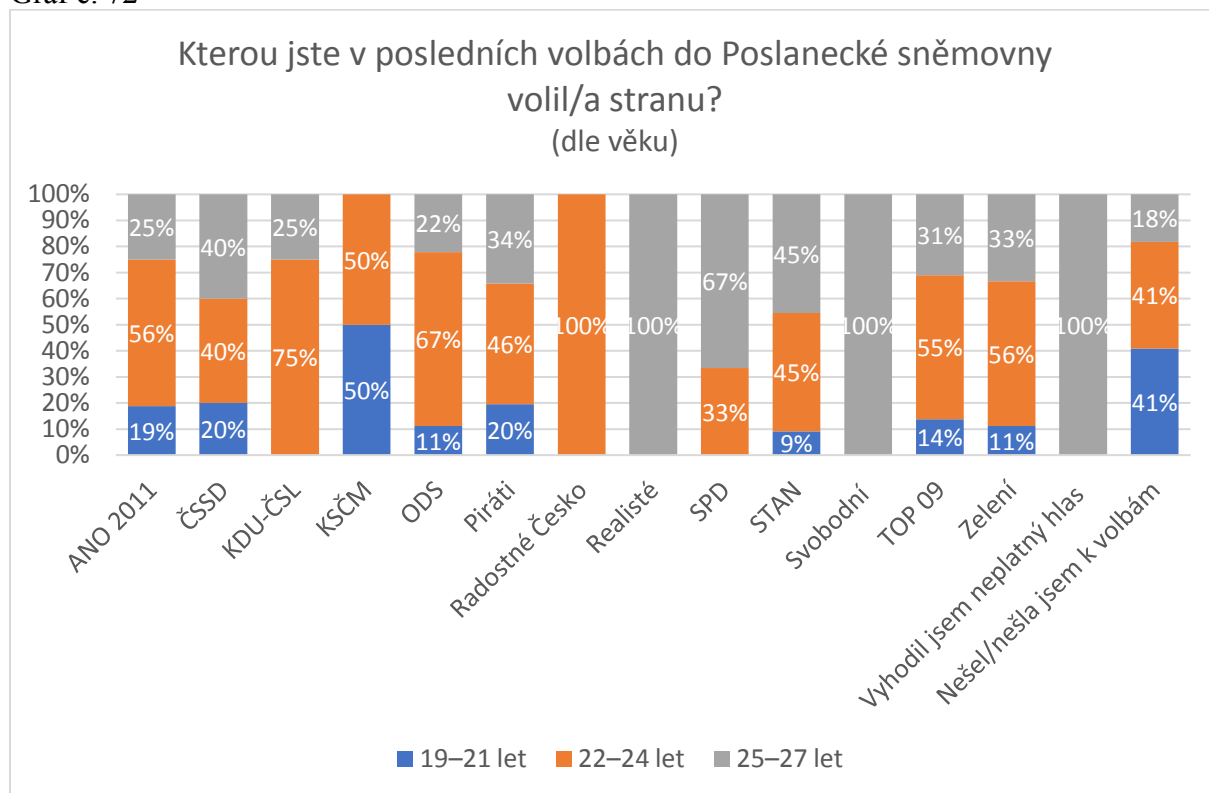
Graf č. 70

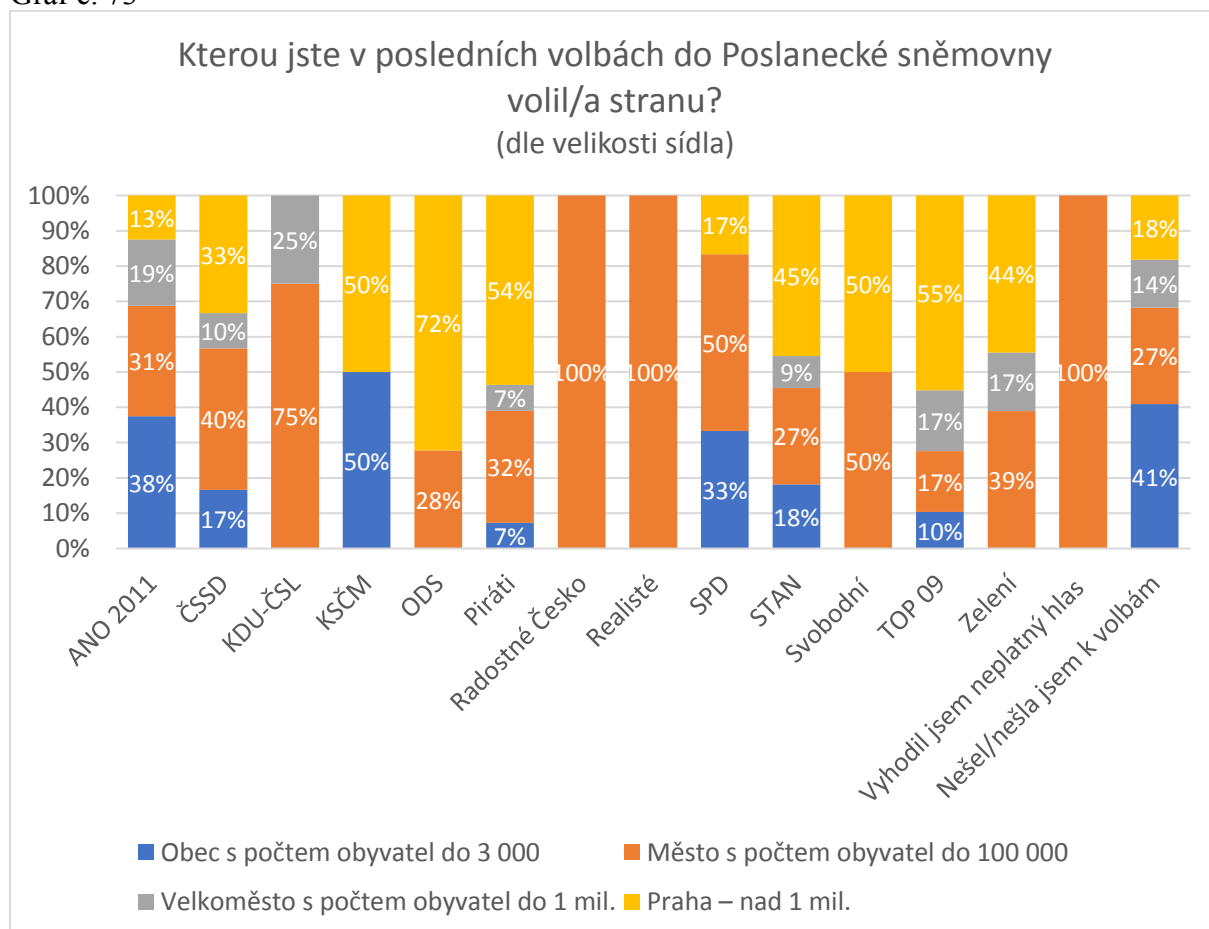
Graf č. 71

Graf č. 72

Graf č. 73

Graf č. 74

